INTRODUCTIO

Ad lectionem Linguarum

ORIENTALIUM.

HEBRAICÆ,	PERSICÆ,
CHALDAICÆ,	ÆTHIOPICÆ
SAMARITANÆ,	ARMENÆ,
SYRIACÆ,	COPTÆ.
ARABICÆ,	

Consilium de earum Studio fœliciter instituendo, & de libris quos in hunc finem sibi comparare debent studiosi.

In usum tyronum qui linguas istas addiscere desiderant, præcipue eorum qui sumptus ad Biblia Polyglotta (jam sub prelo) imprimenda contulerunt.

Præmittitur Præfatio, in qua de hisce linguis, & de Textuum, & versionum, quæ in dictis Bibliis habentur, Antiquitate, Authoritate & Usu, breviter differitur, quidq; in hac Editione præ reliquis expectandum sit.

Per BRIANUM WALTON, S.T.D.

Editio secunda priori emendatior.

LONDINI,

Imprimebat *Tho. Roycroft*, Et venales habentur apud *Timoth. Garthwait* ad ostium minus Boreale Ecclesiæ S. *Pauli*, A. D. 1655.

Præfationem ſequentem, cum multis viris reverendis, ſummæque eruditionis maximè placuiſſe intellexerim, viſum eſt huic iteratæ editioni, Synopſim brevem eorum quæ in ipſa tractantur præfigere, numeróſque ſingulis paginis & paragraphis adjicere, ut lectoris uſui magis eſſet accommodata, mendis etiam, quæ in editione priori (authore tunc temporis valetudinario) Typothetarum, exſcribentis, aliorúmve incuria, irrepſerant, repurgatis.

AD

AD LECTOREM Præfatio.

CUm in multorum votis esset, qui sumptus ad imprimenda Biblia nostra Polyglotta contulerunt, ut, quò uberior editionis hujus fructus in omnes redundaret, Alphabeta linguarum singularum unà cum Introductione, ad earundem saltem lectionem, in usum tyronum breviter delineata haberent; & si non singularum Lexica & Grammaticas edamus (quæ cùm à variis authoribus accuratè scripta in lucem prodierint, idcircò supervacaneũ esset denuò imprimere) saltem rationem de studiis in hisce linguis fœliciter instituendis indicare velimus, quosq; libros, Lexica, sc. & Grammaticas, parare sibi debeant: visum est Introductionem hanc brevem ex optimis, quas videre contigit, Grammaticis collectam, cum indiculis authorum, qui ad penitiorem harum linguarum cognitionem maximè utiles sunt, vice prodromi edere; adjectis etiam quibusdam de antiquissima lingua Coptorum seu Ægyptiorum, & de lingua Armenorum, & antiquis eorum versionibus Biblicis, quas licèt in hoc opere Biblico non promittimus, jucundum tamen & linguarum

ſtudioſis gratum (ni fallor) erit, aliquid de linguis iſtis & verſionibus Scripturæ, quæ in eis extant, deguſtare. Et, ſi Deus vitā otiumq; conceſſerit, poſthac fortaſſe aliquid in hiſce tentabimus. Cúmq;, licèt Tomus primus ſeu Pentateuchus jam typis impreſſus in multorū manus, qui impenſas & operā ſuppeditârunt, pervenerit, tantæ tamen molis opus pluriū annorū curriculū poſtulet, antequàm omnibus numeris abſolutum prodire poſſit: Præfationes vero & Prolegomena ſeu Apparatus, quæ primo Tomo præfigi ſolent ante totum abſolutum perfici non poſſint, utpote in quibus lectori reddenda ſit ratio omnium quæ in Tomis ſingulis occurrunt, quod, niſi quis ſpiritu Prophetico afflatus eſſet, perfectè fieri non poteſt: Ne tamen ſpes protracta ægram reddat animam, ut loquitur Sapiens, Pro. 13.12. *quædam in genere de inſtituti operis ratione, linguarum naturâ, verſionibus & exemplaribus tam impreſſis quàm* M SS. *quibus utimur, eorúmque antiquitate, & apud Eccleſiam priſcam authoritate, & uſu, quidq; ex hac Editione præ aliis commodi haberi poterit, breviter delibare conſtituimus, pleniorem de hiſce omnibus tractationem in aliud opus (in quo quæſtiones omnes quæ vel de textibus originalibus, vel de verſionibus moventur, pro viribus enucleabimus, quódque Apparatui Biblico reſervamus) rejicientes.*

2. *Primò itaq; Linguā unā inter omnes homines ante confuſionem Babylonicam viguiſſe, præter Sacras literas Gen.* 11.1. *agnoverunt etiam Ethnici, ut ex Abydeni teſtimonio apud Euſebium & Cyrillum, & Sibyllæ apud Joſephum, conſtat. Linguæ autem unitas ut magnum erat humano*

mano generi indultũ beneficium, societatis scilicèt vinculum; sic linguarum divisio horrendum erat irati Numinis judiciũ; societatis enim humanæ dissipationẽ minabatur: quod necessariò evenisset, si tot essent linguæ quot homines, sic enim nec pater filium, nec maritus uxorem intelligere potuisset; quod ne eveniret, non singulis hominibus, sed singulis potiùs familiis peculiarem dialectum vel linguam Deum immisisse, quò in unam Coloniam meliùs coalescere possent, verisimile videtur. In hoc tamen summa emicuit Dei bonitas & providentia, (qui etiam ex malis bonum extrahere novit,) ut homines qui turrim Babylonicam construebant ne dispergerentur, linguarum divisione per omnes terras, quas filiis hominum colendas dedisset Deus, dispersi, earúmq; fructus ubîque percipientes, gratâ linguarum harmoniâ Creatoris beneficentiam celebrarent; quódque primò divinæ vindictæ signum erat, posteà nascentis Ecclesiæ exordio, sic Deo volente, magnum esset amoris divini indicium: cùm qui primò linguarum varietatem in hominum animos immisit, ut dispergerentur; idem etiam linguarum donum inter alia χαρίσματα Apostolis aliísque divinâ virtute contulit, ut Ecclesiam per orbem dispersam, palantésque Christi oves, in unum ovile colligerent, & pluribus linguis τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ prædicarent. Postquàm enim Christus Dei filius, qui patris mandata Syro sermone Judæis exequutus fuerat, cœlos conscenderat, Spiritum Sanctum ad discipulos misit, eósque afflatu suo variarum linguarum peritissimos fecit; ut hisce cœlestis militiæ armis, quæ Turris Babilonicæ ædificatoribus ne cœlum ar-

 rogantia

rogantiâ ſuâ aſcendere viderentur, quondam obſtiterant, (principe hujus mundi à gubernaculis dejecto) terrarum orbis victus ad Deum Creatorem reduceretur, & Eccleſia, Dei domus, cujus faſtigium cœlos omnes exſuperat, iiſdem fundamentis æternùm duratura ædificaretur.

3. *Cùm verò quod prædicabant Apoſtoli, poſteà eodem ſpiritu afflati Scriptis conſignarent, quò doctrina cœleſtis poſteris perennis eſſet; linguam Græcam elegerunt Spiritûs S. amanuenſes, ut omnium aptiſſimam in qua myſteria ſalutis toti orbi traderentur, ſicut Hebraïcam elegerat Deus in qua voluntatem ſuam Judæis patefaceret: unde maxima linguarũ iſtarum prærogativa præ aliis orta eſt, ut ex iis ſeu fontibus, omnes nationes in proprias linguas, tanquam canales, aquam vivam haurirent, & utraque linguæ Sanctæ encomio meritò celebrari debeat.*

4. *Sacra itaque Scriptura, myſteriorum ſalutis Theſaurus, & ſacrum doctrinæ cœleſtis ſcrinium, vel ipſis Apoſtolorum temporibus, vel paulò pòſt in varias linguas, Syram, ſcil. Arabicam, Armenam, Ægyptiacam, Indam, &c. teſtibus Chryſoſtomo, Hieronymo, Theodoreto & aliis, traducta erat: quas verſiones cùm Eccleſia per orbem diſſeminata, veritatis firmamentum & columna, cui oracula Dei concredita ſunt, ut textibus authenticis conformes, & omnia ad ſalutem neceſſaria dogmata complectentes approbâſſet; non potuit aptius inveniri medium, quo Sacrorum Codicum tũ integritas, tum ſenſus et vera intelligentia, vel in omnes nationes propagari, vel ab omni labe & corruptela(quæ vel à librariorum negligentia & audacia irrepere poſſent, vel Hæreti-*

corum

corum & Schismaticorum fraude & astutiâ, qui textum corrumpere semper sategerunt) vindicari possent, quàm versionum istarum cum textibus Originalibus collationem instituere, utráque etiam fideliter collata posteris transmittere: quod enim in una aliqua lingua fortasse efficere possent Hæretici, corruptionem aliquam inducendo, in tam multis longè latéque per orbem sparsis versionibus efficere nunquam potuerunt.

5. Versiones itaque antiquæ præsertim Orientales, tum ratione affinitatis quam habent cum linguis Originalibus, tum authoritatis & usûs generalis in primæva Ecclesia, optima sunt media ad verum loci sensum in obscuris indagandum, verámque lectionem in dubiis vel depravatis restituendam. Cùm enim Autographa tam veteris quàm novi Testamenti hodiè non habeantur, ad quæ recursus haberi poterit in dubiis & variantibus, quæ occurrunt, lectionibus; Apographa verò omnia ab hominibus errori obnoxiis exscripta sint, quíque infallibilem assistentiam Spiritûs Sancti non habuerint, licèt ut ipsis originalibus conformia essent, quantùm potuit, invigilârit Ecclesiæ diligentia, quin tamen in quibusdam variæ lectiones essent, fieri non potuit; ut ex exemplaribus optimis & vetustissimis clarè constat: ita tamen invigilante Divinâ providentiâ ut in omnibus ad fidem & salutem necessariis magnus sit in omnibus consensus, omnésque varietates in rebus minoris momenti reperiantur: qui quidem inter tot versiones consensus, quæ variis seculis factæ, & apud tot gentes tantâ locorum intercapedine inter se dissitas, nullóque inter se nexu nisi

ejusdem fidei colligatas fideliter servatæ sunt, vel pervicacem suadere possit, doctrinam horũ librorum alium Authorem quam Deum non agnoscere, qui tam mirabiliter contra Sathanæ ejusq; satellitum furores, qui sacros hosce Codices non tantùm adulterare, sed prorsus extirpare omnibus viribus contenderunt, hactenus eos conservavit.

6. *In varietatibus autẽ ut vera lectio eliciatur, quodnam melius vel excogitari poterit medium, quàm optimorum exemplarium & vetustissimarum Versionum collatio, eàmq; lectionem quæ cum pluribus, vetustioribus, & melioris notæ libris locique circumstantiis meliùs congruit, retinere? Hanc viam inierunt Hieronymus, Cyrillus, Eusebius, Augustinus reliquique Ecclesiæ antiquæ proceres; eandem Masorethæ Tiberienses in recensendo textu Hebræo, Mercerus, Buxtorfius, &c. in emendandis Targumim; Erasmus, Stephanus, Beza & alii in N. Test. Editionibus Græcis; eandem deniq; inierunt Sixtus 5. & Clem. 8. in Græca 70. Vulgatæque Latinæ Editionibus, ut ex Nobilio, Morino, Luca Brugensi aliisque patet.*

7. *Nec tantùm ad lectionem veram, sed & ad genuinum sensum indagandum confert versionũ antiquarum collatio; quomodô enim ipsa priscæ Ecclesiæ Lumina Scripturã intellexerint, quémque sensum receperint, hoc modo nobis indicant. Cúmq; hodiè inter tot schismata, quæ Ecclesiam præcipuè Occidentalem miserè dilacerant, omnes Scripturam pro se allegent, déque Scripturæ vero & genuino sensu lis tota sit & controversia; per versiones ubîque receptas totius ferè Ecclesiæ, tã locorum quàm temporis ratione Catholicæ, judicium*

um in promptu habemus, quæ de locis controversis sensum suum nobis aperit: cujus judicio qui se submittere nolit, profectò se nullo judicio præditum esse ostendit, & vix hominis nedum Christiani nomine dignus erit; qui enim omnem vetustæ & Catholicæ Ecclesiæ fidem derogat, nullam sibi relinquit. Æquissimi enim habendi sunt arbitri, nullóque partium studio in transversum abripi possunt, qui longè retroactis seculis ante lites & controversias nostras exortas vixerunt, sacrúmque depositum, quod ipsi à majoribus per manus acceperant, fideliter nobis reliquerunt.

8. *Utilissimum itaq; gravissimúmq; erat Decretum Concilii Viennensis sub Clemente 5 celebrati, ut in Academiis essent linguæ Hebraicæ, Arabicæ, & Chaldaicæ Professores publici; qui linguas istas docerent, & libros ex ipsis in linguam Latinam transferrent, ad fidei propagationem, & infidelium faciliorem conversionem.*

9. *In seculo hoc nostro, quo literæ humaniores quasi revixerunt, maximo Ecclesiæ commodo & cum æterno ipsorum honore laborârunt viri longè doctissimi in editionibus Bibliorum, unà cum versionibus quibusdam antiquis; inter quas præter Bombergi editiones plures Venetiis, Buxtorfii Basileæ, Vatabli Parisiis, Munsteri, Hutteri & aliorum, maximè eminent, & palmam reliquis eripuerunt,* 1. *Complutensis,* 2. *Antuerpiensis,* 3. *nupera Parisiensis.*

1. *Complutensis labore ac studiis Theologorum quorundã Complutensis Academiæ, impensis verò Cardinalis Ximenii Archiepiscopi Toletani, sex voluminibus comprehensa* Anno 1510. *in lucem prodiit,*

prodiit, complectens præter vetus Testamentum Hebræum, & Vulgatam Latinam, versionem 70 interpretum Græcam cum translatione Latina, Onkelosi Chaldaicam Pentateuchi cum translatione Latina, Testamentum Novum Græco-Latinum, & Apparatum, in quo quædam Grammaticæ, Lexica, indices, &c.

2. *Antuerpiensis priori multò perfectior tum versionum quarundam accessione, tum typorum, & chartæ elegantiâ ac splendore, 8 voluminibus comprehensa, quam sumptibus Philippi Regis Hispaniarum (unde Biblia Regia vocantur) summâ fidelitate & curâ edidit Arias Montanus* Anno 1572. *qui Complutensibus addidit* 1 *Chaldaicam Paraphrasim in reliquum vetus Test. cum versione Latina.* 2. *Interlinearem versionem tam veteris quàm novi Testamenti.* 3. *Syriacos. N. Test. libros, tam Syriacis, quàm Hebraicis characteribus descriptos operâ Guidonis Fabritii Boderiani, cum Apparatu magno, in quo varia Lexica, Grammaticæ, cum tractatibus quibusdam ad meliorem textûs intelligentiam, variæ quædam lectiones, indices, &c.*

3. *Parisiensis in* 10 *magnis Tomis prodiit,* An. 1645. *impensis viri clarissimi D. Michaelis de Jay, qui licèt vir privat⁹, animo tamen excelso & planè Regio propriis sumptibus opus edidit, quo à primis literarum incunabulis non vidit orbis, Ecclesiæ omnibusque Theologiæ & literarum studiosis, utilius; ut quod Biblia Regia, quæ* Orbis miraculum *à quibusdam dicebantur, multis parasangis superet, idque non tantum typorum & chartæ bonitate & magnificentiâ, sed adjectis aliis quibusdam antiquis Monumentis nunquam ante-*

hac

hac evulgatis; Samaritano ſcil. *Pentateucho cum verſione Samaritana, toto etiam veteri Teſt. Syriaco; Et tam veteri quam novo Arabico. Dolendum verò Apparatum & Prolegomena, cum Appendice in ultimum tomum rejectâ, quæ ad operis complementum pertinebant, ex diſſidio eorum qui operi præfuerunt, adhuc deſiderari; quódque editiones quas protulit hæc ætas limatiores, quàm quæ in Complutenſi & Regio opere erant, non ſecuti ſint: de quibus poſthac plura.*

10. *Cùm autē nihil ſimul inchoatū & perfectū ſit, ut olim Orator, & pigri ſit ingenii contentum eſſe his quæ ab aliis inventa ſunt, ut ait Seneca. Epiſt.* 8. *nemo nobis vitio vertet ſi de nova editione Bibliorum cogitemus, præſertim cùm non ſic nova cudimus, ut vetera deſtruamus, ut Hieronym. Epiſt. ad Chromatium. Salvo itaque omnium honore qui prioribus editionibus inſudârunt, quorum labores omnes pii & doctiſemper magni æſtimabunt, Editionem molimur (favente Deo) prioribus perfectiorem uſuíque ſtudioſorum magis accommodatam; quæ licèt tam variis antiquis verſionibus, aliíſque quæ in prioribus non habentur, auctior, quàm exemplarium optimorum delectu Bibliis prioribus longè accuratior ſit, multo tamen minori pretio conſtabit: De qua paucis in præſentiarum lectori rationem reddimus.*

11. *Primum ſibi locum meritò vendicat Textus Hebraicus; linguam enim hanc Deus primis parentibus infudit, ſuámque voluntatem in hac hominibus primò patefecit, unde à pleriſque omnium antiquiſſima cenſetur: licèt inter Patres Theodoretus, inter recentiores Maronitæ, Myricæus,*

aliique

aliique primas dent Chaldaicæ; quidam etiam linguam primam, quâ ante Diluvium homines utebantur, nullibi propriè extare, sed ejus reliquias in omnibus linguis reperiri volunt, ut magnus ille literarum Dictator H. Grotius, Annot. in Gen. 11. 1. *Controversiam istam hîc nostram non facimus, de qua reliquisq; quæ ad Hebraicas literas, puncta, Textúmque pertinent, alibi dicemus. Hoc à plerisque pro certo sumitur, quòd cùm á Creatione ad captivitatem Babylonicam per annos circa* 3400. *durasset, vulgaris esse desiit, nec ullibi vernacula fuit. Judæi enim à captivitate reduces, cum* 70 *annis inter Assyrios mixti essent, linguam ex Hebraica & Chaldaica seu Syra mixtam in patriam intulerunt: unde fit quòd nullibi hodiè nisi in veteris Test. libris extet sermo purè Hebraicus. Quòd si quis objiciat Jacobi posteros quibusdam annorum Centuriis in Ægypto vixisse, linguam tamen suam puram conservasse: sciendum est, Hebraicam majorem cum Chaldæa quam cum Ægyptiaca habere affinitatem, ideóq; faciliùs cum Chaldæa commutari posse; præterea in Ægypto simul habitabant Hebræi integram possidentes terram Goschen, cùm in Assyria & Babylonia dispersi essent singuli inter dominos suos, quorum linguâ uti necessariò cogebantur. Observatione etiam dignum est illud doctissimi Brocharti, (qui multa de linguis antiquis nobis suppeditavit) Babylonem semper Hebraicæ linguæ fatalem fuisse, tum ob linguarum confusionem ibi factam, tum quòd Judæi captivi ibi linguam patriam dedidiscerint. Nil etiam mutationi magis obnoxium esse quam linguas, quæ in perpetuo fluxu sunt, ostendit in Historia Latinitatis*

Mel-

Melchior Inchoferus, omniáque regna Occidentalia clarè demonſtrant. Quantum Hetruſca & Latina hodierna ab antiqua receſſerint, ex inſcriptionibus & Tabulis Eugubinis Hetruſcis literis antiquis exaratis, & ex columnis roſtratis, quas nemo adhuc explicavit, cuivis conſtat; quantæque ex variarum gentium finitimarum confluxu oriantur corruptelæ, in omnibus Europæ linguis quotidiè conſpicimus, ut benè obſervat doctiſſ. Kircherus. Idcircò linguæ omnes, quas libri ſcripti à communi clade non ſervant, viciſſitudini, ut omnia humana, ſemper obnoxiæ ſunt, & ſingulis ſeculis inſignem mutationem ſubeunt.

12. *De Hebraica tamen, ut obſervant quidam, hoc maximè notandum, eam eſſe omnium puriſſimam ſine ulla vocum peregrinarum mixtura, quæ in Chaldæa & Syra frequentiſſima; eſſe quoque Chaldaicâ multò ſimpliciorem, ideóque antiquiorem, cùm Chaldaica multa vocabula inter ſe diverſiſſima ad unicam radicem Hebraicam reducantur.*

13. *Antiquæ autem hujus linguæ elegantiam & utilitatem prædicare idem ferè eſſet ac Soli facem accendere. Elegantiam ejus ſuprà Græcam & Latinam fuſè oſtendit Erpenius eleganti de hac lingua oratione, orat.* ſcil. 3. *p.* 106, 107, *&c. ſuáſq; veneres habere, maximè dum de ſacris agitur, quas cæteræ linguæ exprimere non valent, nôrunt omnes: vix ulla eſt lingua ex hac non prognata, ut in reliquis linguis Orientalibus clarum; imò pleráq; Græca Themata originis eſſe Hebraicæ oſtendit idem Erpenius dictâ oratione: literarúmque tum nomina tum ordinem in Alphabeto, in omnibus ferè linguis, ab Hebræa fluxiſſe, demon-*

ſtrant

ſtrant Acroſticha vetuſtiſſima in Pſalmis, & Hieremiæ Threnis. Utilitatem verò longè maximam eſſe dubitari non poteſt, cùm Deus ipſe humanum genus hâc linguâ primò allocutus ſit, fœdúſque quod cum Judæis pepigit hâc linguâ conſignari voluerit; adeò ut ad veteris Teſt. ſenſum indagandum non tantùm utilis ſed & neceſſaria ſit ejus cognitio, imò nec Græca τῶν 70. verſio, nec verſiones Latinæ ſæpè intelligi poſſint ſine archetyporum inſpectione: undè S. Hieronymus inter patres, ob hujus linguæ peritiam, multò fœliciùs aſſecutus eſt genuinum Scripturæ ſenſum, quàm alii qui nec doctrinâ nec ingenio ipſi erant impares.

14. *Hebraicum itaque textum V. T. tanquam verſionum omnium fundamentum in opere hoc Biblico ſubſternimus, cui adjuncta eſt verſio interlinearis Pagnini & B. Ariæ Montani, magno, ni fallor, diſcentium commodo, nullo verò veteranorum incommodo qui hâc non egent: qui enim Hebraicè callent, omittere hanc verſionem poſſunt. Pagnini verò ubi ab interlineari differt verſionem margini non adſcripſimus, ut nec verborum radices (quarum inveſtigatio pueris è trivio nota) ne margini ſatis anguſto eſſent oneri: ipſos tamen Pagnini variantes locos, ne lector integrâ Pagnini verſione (optimâ ſanè) fraudaretur, in ultimum tomum rejecimus. Cùm enim Vulgata Latina in omnibus Hebræo non reſpondeat, hoc meritò in Pariſienſibus culpat Valerianus Flavigny nuper Regius profeſſor Hebraic⁹ Lutetiæ, in Epiſtolis quas de Heptaplis Pariſienſibus (ſtylo licèt nimis acerbo) edidit, quòd nullam tranſlationem habeant, quæ Hebræo ad amuſſim reſpondeat.*

Exemplar

Exemplar verò ſecuti ſumus Antuerpienſe, collatis inſuper vetuſtis quibuſdam MSS. Bibliis, & aliis melioris notæ impreſſis, Venetis, Baſileenſibus aliiſque, etiam Manaſſis Ben Iſrael, nuper Amſtelodami ab ipſo magnâ diligentiâ editis. Diſtinctionem verò capitum & verſuum ab Eccleſia hodiè receptam ſecuti ſumus, omiſſis Judæorum Paraſchis & Sidris, de quibus tamen in Apparatu. Varias verò lectiones, ſeu Keri, & Ketib, cum Jetir, & Chaſer, &c. de quarum origine, uſu, numero, &c. magnæ hodiè inter doctos agitantur controverſiæ (de quibus cū aliis ad Majoram ſpectantibus in Apparatu) circello, notiſque pro more uſitatis, ad dictiones ſingulas notamus. Literas etiam majuſculas, & minuſculas, ſuſpenſas, inverſas, &c. cum vocibus non punctatis, & quæ punctas vocales habent ſine literis, in quibus myſteria magna ineſſe credunt nonnulli cum Rabbinis, licèt magni haud æſtimanda, ne aliquid deeſſe quiſquam ſuſpicaretur, retinuimus. Punctationem etiam uſitatam, licèt à Maſorethis textui appoſitam, adhibuimus; non quòd ipſorum authoritate nitatur, ſed quòd ab Eccleſia Chriſtiana, cui tam Hebraicorum V. Teſtamenti quàm Græcorum Novi fœderis voluminum cura à Deo mandata eſt, quæque ſemper etiam in denſiſſimis ignorantiæ tenebris, exemplaria Hebr. MSS. in Bibliothecis habuit, viróſque quoſdam tam hujus quam aliarum linguarum peritos, recepta eſt. Non enim ad Judæos ex quo populus Dei eſſe deſierunt, ſed ad Eccleſiam Chriſtianam pertinuit codicum Hebræorum cuſtodia; neq; enim eſt punctatio vera quia à Maſorethis, ſed quia concordat cum vero vocalium ſono, quem Spiri-

tus

tus S. dictavit: aliud enim non fecerunt Masorethæ quàm vocales punctis exprimere secundùm veram lectionem, quam à majoribus per traditionem acceperant, hanc verò, quia veram, etiam suo consensu firmavit Ecclesia Christiana.

15. *Post Hebraicum proximum sibi locum vendicat textus Hebræo-Samaritanus; ut qui de antiquitate characterum cum hodierno Hebraico contendat. Dicuntur verò Samaritani, à Samaria regni Metropoli, sicut & Cuthæi à regione Cutha in Perside, ut Joseph. antiq. l. 9. c. 1. undè novas colonias introduxit Salmanassar. Character verò Samaritanus idem est cum antiquo Hebràico, quo lex primò à Mose tradita, & Decalogus digito Dei descriptus, qui apud Judæos in usu erat, donec post reditum è captivitate Babylonica Esras, qui Legem et Prophetas cum viris magnæ Synagogæ pristino nitori restituit, charactere Assyriaco, qui tunc Judæis exulibus magis notus erat, sacra volumina conscripserit; veterem Samaritanis relinquens, inter quos & Judæos, capitale semper erat dissidium. Hanc communem doctorum sententiam, à Christianis & Judæis, antiquis & recentioribus receptam, Hieronymo,* scil. *Theodoreto, Scaligero in Eusebium, Drusio, Fullero, Grotio, Lud. Capello, Mayero, Erpenio, Bellarmino, Villalpando, Morino, aliisque viris longè doctissimis & Hebraicæ linguæ peritissimis, præter utrúmque Talmud, & plerósq; Rabbinos quos videre licet apud Morinum & alios, reperti sunt quidam neoterici qui in quæstionem vocant, infirmis quibusdam ratiunculis nixi ex præjudicatis suis opinionib' haustis,*

à

à quibus potiùs quàm vel tantillũ recedere videri vellent, ipsum Solem meridie lucere negarent. Si verò Scaliger omnes contra-sentientes, pro more suo, semi-doctos, semi-theologos, vel semi-homines, nec pro aliis quàm asinis habendos, Drusius verò quasi alteros Carneades esse, qui de rebus omnib⁹ dubitare solent, censebant, cùm tamen neuter eorum vel Pentateuchum Samaritanum viderit, (cujus varia jam extant inter nos Exemplaria MSS.*) alióve doctorũ tractat⁹ de hoc argumento; quânã censurâ eos notarent qui adhuc contra clarissima rationum momenta contrariam sententiam asserunt, si hodiè viverent?*

16. *Hoc quidem ex Historia sacra constat, post defectionem à Rehoboamo, decem tribus Jeroboamo & Regibus Israelis adhæsisse, quorum regia sedes tandem facta est Samaria, sicut Hierosolymæ Regum Judæ; unde Schisma in Religione factum, quo, alio loco & tempore ab aliisque sacerdotibus quâm lex postulabat colebatur Deus: lex tamen Mosis mansisse videtur, ejusque doctrina etiam inter* 10. *Tribus vigebat, quod sine exemplaribus Pentateuchi fieri non potuit. Cùm verò à Salmanassare abducti erant* 10. *Tribus, & alienigenæ in eorum locum introducti, qui Deũ verum ignorantes à leonibus infestabantur, misit Rex unum è sacerdotibus captivis, qui legem Dei ipsos doceret; unde licèt cum Idolorum suorum cultu mixta, legem tamen Mosis & cultũ ab ipso præscriptũ gentes istæ profitebantur: adeò ut de se testarentur Samaritani. Esr.*4.2. *Zorobabeli & populi primoribus, se Deum eorum quærere, & ipsi sacrificâsse à diebus Esarhaddon, qui illos istuc transtulit. Dubitare etiam nemo*

potest

potest sacerdotem illum legem attulisse, non aliis characteribus descriptam, quàm quibus Israelitæ à Mose ad illum usque diem usi fuerant: ab eo autem tempore Samaritanos antiquis literis Hebraicis, saltem in lege describenda, usos fuisse nulla est ratio cur dubitemus. Posteà constat, ex Neh.13.4.28.*Et Josephi Antiq.*l.11.c.7,8. *Manassē Jaddi Pontificis fratrem eò quòd repudiare nollet uxorē quā duxerat filiā Sanballati Samariæ præfecti, sacerdotio exutū ad socerū confugisse, qui templum alterum in monte Gerizim construxit, Hierosolymitano simile, in quo Manasses sacerdotio functus est apud Samaritanos, & quidem ritibus Mosaicis secundùm legem (quā habuisse eos & servâsse vero consentaneum est) et ad ipsum multi ex Judæis confugerunt qui reformationi ab Esra factæ se submittere nollent. Hinc schisma & dissidium magis invaluit, utrisque legem Mosis profitentibus & se mutuo anathemate ferientibus, hócque non tantùm stante utroque templo, sed & post utrumq; vastatum, & utriusq; partis sequaces cum tota gente dissipatos: adeò ut non liceret Judæo cum Cuthæo seu Samaritano panem comedere, juxta adagium,* Qui comedit panem Samariticum, æquè est ac si comederet carnem suillam. *Refertque Drusius de 3. Sectis Judæorum. lib.3.c.* 11. *ex Tanchuma, solennem excommunicationem Samaritanorum factam ab Ezra & Nehemia.*

17.*Habent itaq; Samaritani Mosis Pentateuchum, quem ad hunc usque diem in Sichem, Damasco, aliisque locis ubi habitant ipsorum reliquiæ, publicè legunt, antiquis characteribus descriptum, quique non multùm differt ab hodierno*

erno Judaico, nisi vel ubi scribarum negligentia, vel exemplariū varietas diversitatem quandam intulit: vix enim alicubi corruptio spontanea invenitur, nisi ubi ad astruendam templi sui authoritatem mons Gerizim in textu positus sit pro monte Ebal. Deut. 5. 21. & 27. 4. & Exod. 20. 17. & *versus quidā transpositi ex* Deut. 11. 29, 30. & 27. 4. *Nam licèt Dositheus quidā Samaritanorū princeps, qui pro Messia se venditabat, loca aliqua dicatur corrupisse, ut se Messiam esse probaret; istas tamen corruptelas, omnia exemplaria non invasisse, vel exemplaria posteà emendata fuisse, liquidò constat ex hodiernis exemplaribus, quæ cum hodierno Masorethico collata, nullas istiusmodi corruptelas exhibent, præsertim ubi de Messia agitur, sed (minutis quibusdam exceptis) prorsus cum eodem conveniunt, ut in iis etiam locis qui ex Samaritano codice citantur ab Hieronymo, Scholiaste Græco & aliis è veteribus: adeò ut* Samariticum *codicem eundem esse qualem supra* 1000 *annos, & quem citant patres, concedat Flavig. licèt authenticum esse vel eandem cum Hebraico authoritatem habere meritò neget. Imò in locis quibusdam dubiis & perplexis Hebræo lucem adferre & facilem dubiorū solutionem, ex quibus sine codice* Samaritano *se vix quisquam extricare possit, vident & agnoscunt multi, & nos posthac pleniùs docebimus.*

18. *Eo verò quod asserit quidam, Samaritanum Pentateuchum ex Græca* 70. Seniorum *versione descriptum fuisse, quòd in multis locis cum hac congruat, ubi utrúmq; ab Hebraico variat, probabilius multò est exemplaria illa vetera Hebraica, undè suam transtulerunt* 70. *versionem, eadem fuisse*

fuiſſe cum Samaritano, & à codice hodierno Maſorethico in quibuſdam variâſſe, ut alibi dicemus.

19. *Quódq; affirmat doctiſſ. Grotius, Samaritanos à Juſtiniano coactos fuiſſe ſuos codices ad verſionem 70. emendare, hoc ex conjectura ſua, & (pace tanti viri dixerim) ſine certo fundamento dictum: Edictum quidem edidit Imperator pro Judæis, qui 70. verſionem in Synagogis legebant, contra aliorum Judæorum tyrannidem, qui poſt libros Hebraicos à Maſorethis correctos, alios omnes abolebant, & anathemate percutere vellent omnes qui Græcam verſionem publicè legebant; liberúmq; fecit omnibus Græcam tranſlationem uſurpare ſi vellent, ut ex Novella conſtat* 146. *at nullos compulit nec Judæos, nec Samaritanos, huic verſioni ſuos codices conformes reddere; imò contrarium liquidò conſtat ex innumeris locis, in quibus exemplaria Samaritana à verſione Græca differunt.*

20. *Recipiunt verò Samaritani tantùm Moſis quinque libros: reliquos Hiſtoricos, Propheticos, &c. non habent, nec traditiones, quas Judæi cum verbo ſcripto æquant, agnoſcunt: cujus cauſa hæc mihi videtur, quòd Pentateuchus fœdus inter Deum & populum, cultúmque cum promiſſis & minis quæ ad omnes pertinebant, quorúmque cognitio Judæis omnibus neceſſaria erat, in ſe continebat, ideóque Exemplaria quæ inter populum diſperſa erant, ex quibus ſacerdotes & Levitæ plebem inſtruebant, non erant niſi quinq; libri Moſis, reliqui verò libri Prophetici & Hiſtorici, licèt in Templo aſſervarentur, & à ſacerdotibus, & doctis legerentur, omnibus tamen non ita noti*

erant:

erant: propterea cùm primum Schiſma inter 12 Tribus factum eſt, Canon Scripturæ V. Teſt. nondum conſtitutus erat: nec enim omnes libri Hiſtorici, et ex Propheticis vix ulli extabant, cúmque Prophetæ ſub Regibus Judææ ut plurimùm prophetarent, eorúmque prophetiæ in Templo tantùm ſervatæ eſſent; reliquæ tribus, quæ ſub alio erant regimine, iſtiuſmodi libros parum curabant, cùm propter diſſidium quod indies augebatur, tum quòd Prophetæ multa contra 10. Tribus et reges Iſrael ob cultum corruptum vaticinabantur. Imò cùm non ante Eſræ tempora, à viris Magnæ ſynagogæ poſt multas diſceptationes Canon in formam hodiernam redactus eſſet (imò ut quibuſdam placet poſt Antiochi tempora) non mirum eſt Samaritanos, qui tum præſertim capitales inimicitias cum Judæis exercebant, omnes libros præter Pentateuchum, quem antiquitùs ſemper habebant, rejeciſſe. Aſſerunt quidam, Moſen 12. legis exemplaria deſcripſiſſe quæ inter 12. Tribus diſperſa erant, præter unum quod in arca fœderis ſervatum eſt; Jactántque Samaritani ſe unum habere ex Autographo deſcriptum in diebus Phinehas filii Eleazar, quod adhuc in Sichem ad montẽ Gerizim ſervatur; quod quidem, ſi verum eſſet, magnam apud omnes authoritatem haberet: ſed donec exemplar iſtud producant et genuinũ eſſe demonſtrent, haud aliam authoritatem ipſorum exemplaribus deferendam judico, quàm aliis Apographis antiquis

quæ

quæ lapſus aliquot injuriâ temporum, & ſcribarum inſcitiâ, negligentiâ vel audaciâ habere poſſunt.

21. *Verum quidem eſt quod aſſerunt Joſeph. l.9. & l.12.c 1. Et Epiphanius Hæreſ. 9.* Samaritanos, licèt cùm primùm legem receperunt, etiam Idola et cultus Idololatricos retinuerunt, poſteà tamen cùm Templum habuerunt in monte Gerizim, Deum verum diligenter coluiſſe, et hoc unicum ſtuduiſſe, ut Idolorum repudiatâ ſuperſtitione verum Deum agnoſcerent, *patriarúmque inſtitutionum tenaciſſimos fuiſſe. Licèt enim eorum Templum à Joh. Hircano everſum ſit* 200. *annis poſt jacta ejus fundamenta, & poſteà Herodes Samariam à fundamentis extruxerit, ejúſque in medio templum ingenti ſumptu condiderit, Samaritani tamen ſpreto Herodis templo, in monte Gerizim ſacrificia et preces ſemper obtulerunt, ut ex Evangelio conſtat Joh. 4. & ex hodierna conſuetudine, quâ eorum Pontifex Sichimis ad montem Gerizim ſedet, Samaritanis reliquis imperat, iiſque Paſchatis & feſtorum tempora quotannis literis circularibus definit, ut de iis poſt Scaligerum teſtatur dictus Morinus.*

22. *Quòd autem τὰς παραδόσεις ſeu traditiones quæ in Miſchna à R. Jehuda collectæ ſunt, et corpus utriúſque Talmudis conſtituunt, rejiciunt, mirandum non eſt; cùm traditiones iſtæ (licèt omnes ad Moſem, et traditionem è Monte Sinai, impudenter referant Judæi) à*

Phariſæis

Pharisæis primùm introductæ sint, quorum ortu fuit circa tempora Macchabæorum, multò post Schisma Samaritanum, & nisi à R. Jehuda quem Hakkadosch, ob eximiam, scil. *sanctitatem vocant, in unum corpus digestæ essent, & in Talmud relatæ, fortasse inter tot Judæorum exilia & dispersiones tam Judæis ignotæ essent quàm Samaritanis.*

23. *Exemplaria verò MSS. Samaritana Pentateuchi, licèt ab Hieronymi tempore Christianis ferè ignota & tenebris quasi sepulta jacuerint multa tamẽ hujus ævi diligentia in lucẽ protulit. Johannes Morinus vir doctiss. cui multum ob labores in Samaritano Penteucho docti omnes debent, 4 habuit exemplaria, quibus usus est in editione Parisiensi; unum quidem integrum, reliqua vero manca & lacerata: de quibus ut & de duobus codicibus versionis Samaritanæ ipse in præfatione ad Biblia, & in exercitationibus in Pentat. Samaritanum, & in præf. ad Biblia Græca 70 editionis Parisiensis.*

24. *Reverendiss. verò Doctissimúsque noster Armachanus, vir ad bonum reipublicæ literariæ natus, quique primus erat, vel inter primos qui Samaritanũ Pentat. in Europam intulerunt, varia exemplaria ex partibus Orientalibus magnis sũptibus comparavit, quorũ tria nobis communicavit, quæ magno nobis adjumento fuerunt. Duo habent Pentateuchum Hebræo-Samaritanum, tertium imperfectum cum Textu Samaritano Arabicam versionem, at literis Samaritanis exaratam, exhibet, accuratam,* scil. *& cum judicio factam: à quo verò, vel quo tẽpore Arabica hæc versio facta sit, conjicere non possum, exemplar verò de-*

deſcriptum erat à quodam Ab Helion circa annum Chriſti, 1524. Hæc autem cum Pariſienſi contulit, & multa quæ, Pariſenſe ubi deficiebat, ſupplere, lectionem veram reſtituere, & dubia quædam elucidare poſſint, collegit vir doctus, quæ in ultimum tomum relegantur: interpretationem etiam Latinam verſionis Samaritanæ, ubi à textu Hebræo-Samaritano differebat, ad ſingulas columnas idem adjecit. Licet enim unā eandémque verſionem Latinam utrique Samaritano inſervire poſſe, aſſerat Morinus, in multis tamen differre, ex adjectis ad finem columnarum quilibet facile perſpiciet; ut nil dicam de verſione Morini Latina, quæ multis in locis nec Textui Samaritano, nec ejus verſioni ſed potiùs Vulgatæ Latinæ congruit, neutriuſque ſenſū aptè exprimit, ut in Annotationibus ad calcem operis poſteà patebit: utque differentias Samaritani Textûs ab Hebræo Lector ſimul intueri poterit, haſce omnes collectas ex variis Exemplaribus habebit, unà cum locis omnibus in quibus Samaritani & 70. conveniunt, utrique verò ab Hebræo diſſentiunt, quæ omnia ſacræ criticæ ſtudioſis haud ingrata futura arbitror.

25. *Verſionis verò Samaritanæ Dialectum quod attinet, ejuſdem eſt cum lingua Chaldaica cognationis; voces tamen non paucas habet ſibi proprias & peculiares: Arabicis etiā nonnunquam utitur. In formatione tam Nominum, quàm Verborum modò Hebraicæ, modo Chaldaicæ regulis conformatur. Hoc inſuper (erroris identidem ut vitetur ſuſpicio) præmonere viſum eſt, nempe, quod literarū homoörganicarum commutatione abundat iſta verſio quàm ſæpiſſimè; nec non aliarum*

etiam

etiam, quæ vel iis propiores sunt, vel figurâ similes: adeò ut intra unam vel alteram lineam eadem vox aliquando variè exprimatur.

26. *Post Hebraicã, & Samaritanã, Chaldaicã (quæ Hebraicæ dialectus) nobis maximè commendant, antiquitas, utilitas, et addiscendi facilitas. In scriptura sæpiùs vocatur Aramæa seu Syra, &* Dan. 1. 4. לשון כשדים *lingua Chaldæorũ.*

27. *Antiquitas tanta est ut à nonnullis prima, omniúmq; linguarũ mater habeatur, multáq; profert argumenta ad hoc probandum Georg. Amyra in præf. Grammaticæ suæ Syriacæ. Doctissimus etiam Erpenius, adhuc sub judice litem esse affirmat, utrùm Hebraica, an Chaldaica sit antiquior. Dignitatis verò multum huic linguæ adfert, quòd post confusionem Babylonicam, hominúmque dispersionem, in primo maximóq; regno post Diluvium vernacula fuerit, Chaldæorũ,* scil. *quorũ rex, Rex Regum appellatur,* Dan. 2. 37. *& per aureum caput ejus Regnũ ut omnium nobilissimum & amplissimum repræsentatur. Vestigium hujus vetustissimum extat,* Gen. 31. 47. *ubi tumulus testimonii à Labane Syro vocatur* יגר סהדותא *Jegar sahadutha, à Jacobo verò linguâ Hebraicâ* גלעד *Galed, vel Galaad. Hæc linguâ etsi Hebraicæ vicina fuit, Judæorum tamen vulgus ante captivitatem eam non intellexisse constat, ex* Jer. 5. 15. *Quàm verò necessaria & utilis sit ejus cognitio, ex hoc colligitur, quòd multa capitula in Scripturis Spiritus* S. *hac linguâ consignari voluit, In Daniele,* scil. *à* Cap. 2. v. 4. *ad* Cap. 8. *In* Esra. *à* Cap. 4. v. 8. *ad* v. 27. Cap. 7. *In Jeremia verò unicum comma,* Cap. 10. v. 11.

28. *Præter hæc multæ sunt loquendi formulæ, verbáque*

ique non pauca in Canonicis Hebræorum
bris, quæ ſine hujus linguæ cognitione expli-
ıri vix poſſunt. Maximè verò hujus linguæ
ilitatem nobis commendant Antiquiſſimæ
araphraſes, circa Chriſti tempora ſcriptæ,
uæque parem ferè authoritatem apud Judæos
ıbent cum ipſo Textu Hebraico. Onkeloſi,
il. in Legem, qui Σύγχρον@ erat Rabban Ga-
ıaliel S. Pauli præceptoris, quem perperàm
liqui cum Aquila confundunt, qui longo tem-
ore poſt Templi excidium vixit. Jonathanis,
ı Prophetas, quos vocant, priores; ſcil. libros
oſ. Judic. Sam. & Regum, & poſteriores,
ıajores ſcil. & minores (excepto Daniele:) De
uo hoc referunt Rabbini, cùm Targum ſuum
riberet, ſi fortè vel muſca in chartam inſide-
et, igne cœleſti ſtatim conſumptam fuiſſe.

29. Cùm enim lingua Hebraica poſt Capti-
ıitatē, ut diximus, vulgò ignota fuerit, in ſub-
idium popularium ſuorum quaſdam Paraphra-
es conſcribere cœperunt, quæ, ut quibuſdam
ıidetur, in Synagogis poſt Textum publicè præ-
ectæ erant: quod probabile magis fit ex anti-
ıuis quibuſdam MSS. Chaldaicis Paraphraſi-
ıus, quarū unam ſe vidiſſe teſtatur Buxtorfius,
ıliam verò ipſe habeo ex Bibliotheca Weſtmo-
ıaſt. complectentem Pentateuchum, pulchrè,
& in magno folio exaratam, quàm in excidio
Ormi in ſinu Perſico inter ſpolia à militibus
mit & in Angliam intulit Mercator quidam
Londinenſis: aliúdque Volumen eodem modo
ſcriptum

ſcriptum doctiſſimo viro Tho. Gatakero *donatum erat, complectens Pſalmos & Iſaiam. In hiſce* MSS. *ſcriptus eſt Textus Hebraicus cum Paraphraſi Chaldaica, non per diſtinctas columnas, nec per lineas à ſe invicèm ſeparatas: ſed poſt unum verſiculum Hebraicum continuò ſine ulla lineæ abruptione repetitur idem Chaldaicè, adeò ut linguarum ignaris pro uno eodémque continuo orationis contextu in una eadémque lingua videri poſſint. Hoc verò morem antiquum apud Judæos referre volunt, ab Eſræ temporibus uſitatum, quo poſt Textum Hebraicè prælectum, explicatio vel verbo tenus, ut à Levitis* Nehem. 8. 7. *vel ex ſcripto, ut ævo poſteriori, in lingua populo nota, fieret.*

30. *Paraphraſes verò iſtæ quantum ad textûs intelligentiam conferant, quantúmque ad Judæos convincendos, maximè in Articulo illo fundamentali de Meſſia, in quo explicando nobiſcum prorſus conſentiunt, contra ineptas & impias poſteriorum Rabbinorum corruptelas, doctis notum, ita ut hîc immorari ſupervacaneum eſſet. Buxtorfii p. verba tantùm referam in præf. Gram. Syriacæ et Chald.* Infinitæ ſunt Linguæ Hebrææ voces obſcuræ, locutiones irregulares, ſchemata ambigua, quæ ex Chaldæa lucem & explanationem accipiunt; ſenſum etiam Hebræi textûs Chaldæa Paraphraſis ſæpè concordiâ ſuâ corroborat, con-

tractum dilatat, et explicatione illustrat.

31. *De singulis verò Paraphrasibus audiamus Buxtorfium f. præfatione ad Lexicon Chaldaico-Syriacum.* Onkelos Pentateuchum transtulit qui ut stylum simpliciorem & ad Danielis & Esræ puritatem magis accedentem habet, sic maximè literalis est, verbum ferè de verbo reddens. Jonathan Prophetarum Paraphrastes in prioribus tum in sermone tum in re simplex est: In posterioribus qui obscuriores, paulò liberior, & allegoriis nimis indulgens. De Targum Hagiographorum (*quod Josepho Cæco ascribitur circa* 600. *post natum Christum annos*) ex historia Hebraica nil certi habetur, authores varios fuisse ex stylo apparet, et præcedentibus longè recentiores. Targum Megilloth seu 5. librorum scil. *Cantic. Thren. Ruth. Ecclesiastis* et *Esther*, post Talmud consarcinatum est (quod 500. ad minimum post Christum annis obsignatum est) cujus expressa fit in illo mentio. *Cant.* 1. 2. *Thren* 2. 19. Linguæ etiam dialectus impurior ad Syro-Hierosolymitanum accedens, et ut prolixius esse solet, sic pluribus allegoriis refertum, idémque judicium est de Targum Hierosolymitano, altero Jonathanis in Legem, et de secundo Targum in Esther. Hactenus Buxtorfius. *Cùm verò Paraphrases illæ præsertim antiquiores ante punctorum inventionem scriptæ fuerint, literæque* אוי *matres lectionibus pro omni-*

bus

bus vocalibus inſervirent, quæ poſt appoſita puncta ſæpè anomaliam inferebant, hinc imperfecta extitit punctatio, variáque abſurda in Targumim relicta, quorum quædam à Complutenſibus reformata, in Bibliis Regiis plura, quamplurima verò ſatente Ariâ Montano ſine emendatione relicta, tandem immenſis Buxtorfii P. laboribus pleráque, quæ in prioribus medelam poſtulabant, curata & integritati reſtituta erant, omnibus ad analogiam Eſræ & Danielis reductis, ut ex Bibliis magnis Baſileenſibus liquet. Commentarium quoque inſcriptum Babel *paravit, in quo, teſte ipſius doctiſſ. filio, omnis differentiæ ratio redditur, & ex locorum collatione illuſtratur, omniáque quæ ulteriùs animadverſa & manum medicam requirebant ad integritatem revocata ſunt, adeò ut cùm hoc evulgatum fuerit (ſub prelo verò eſſe brevi proditurum nuper accepimus) priſtinum Babyloniæ nitorem hæc lingua recuperâſſe videri poſſit. Chaldaicam itaque Paraphraſim Onkeloſi in Pentateuchum, Jonathanis in Prophetas, et Joſephi Cæci in Hagiographa cum reliquis ſecundùm editionem Baſileenſem, quæ omnium quæ hodiè extant maximè emendata, in Bibliis noſtris exhibemus: Latinam verò ſequimur verſionem quæ in Regiis, niſi ubi à Baſileenſibus differt, quæ differentia alio charactêre notata eſt. Pariſienſes enim (conſilio an caſu neſcio) Chaldaicam, licèt ex Regiis & Baſileenſibus mixtam*

 tam

tam fecerint, Latinam tamen non Chaldaicæ respondentem, sed eandem quæ in Regiis ubîque retinent. Collatio item facta est cum reliquis editionibus & M S S. quibusdam, & cum doctissimi P. Fagii versione Onkelosi Latina, variæque lectiones cum observationibus & notis (quæ à viro docto qui huic operis parti incumbit collecta sunt) ad appendicem referuntur.

32. *Hisce verò quæ maximæ authoritatis sunt, Paraphrases duas alias, minoris licèt pretii, utiles tamen, adjungemus, scil.* 1. *Targum Jonathanis (ut dicitur) in Legem cum versione Latina. Jonathæ ascribũt ex Judæis multi, et ex Christianis Galatinus, Paulus Fagius, Helvicus & alii; negant tamen plerique ejus esse, Buxtorfius scil. Drusius, &c. Schickardus in medio relinquit & concludit. Bechin. Hap. p.* 35. Cujuscunque sit authoris vel antiquitatis plurimùm nobis profuturum contra Judaicos commentatores, cùm vaticinia quæ illi ad Davidem et alios referũt de unico et solo Messia rectè et prorsus Christianè exponat. 2. *Targum Hierosolymitanum in Pentateuchum, quod non totum Textum continuâ serie, ut reliqua, sed quædam potiora prosequitur; sic dictum verò vel à loco ubi prodiit, vel à dialecto Hierosolymitana, quæ Babylonicâ, quâ scripta sunt Onkelosi commentaria, impurior. De authore dubitatur, licèt plerique cum*

Elia

Elia referant ad R. Jochanan circa annum Christi 230. vel ad tempora Talmudis Hierosolymitani. Cujuscunque sit, utilitatem suam habet, ideóque cum versione Latina reliquis annectemus.

33. *Chaldaicæ linguæ ita affinis est Syriaca, ut à plerisque pro una eadémque habeantur, solâ enim dialecto differunt: In Scripturis dicitur Aramæa ab Aram, ut Syriaca à Syria; in N. Test. sæpè vocatur Hebræa, quia ejus scil. dialectus erat, aliàs antiqua Hebraica tantū apud Sacerdotes, et doctos nota erat. Cùm verò Judæi reduces, postquàm 70. annos in Captivitate Babylonica transegissent, propriam linguam obliti essent, scil. Hebraicam puram; mixtam quandam ex Hebræa et Chaldaica in patriam introduxerunt, quæ posteà Syriaca dicebatur: undè erat quòd cùm Esra legem populo publicè prælegi curaret ex textu Hebraico, quem vulgus ignorabat, necessarium erat ut Levitæ exponerent, et intelligentiam legis darent, ut vidère licèt, Neh. 8. 7, 8. et hæc origo erat, ut plerique statuunt, explanationum in Synagogis diebus Sabbati post legem prælectam, quarum mentio frequens in Evangelio et Actis. Contrà verò contendit Geor. Amyra præludio 1. in Gram Syr. nequaquàm ortam esse Syram ex mixtura Hebraicæ et Chaldaicæ, sed Syriacam cum Chaldaica unam esse eandémque linguam: Cùm verò agnoscat ipse accidentaliter differre, licèt*

essentialiter eædem sint, idem dicit quod illi à quibus differre videri velit. Eandem enim esse linguam et solâ dialecto differre agnoscunt ferè omnes; unde Lud. de Dieu licèt ipse Chaldaicam à Syriaca distinguat, quia sic ab aliis fieri solet, & quòd non rarò phrasibus & flexione differant, unam tamen & eandem esse linguam fatetur, minorémque inter ipsas differentiam esse potuisse si punctatoribus placuisset: hinc Dan. 2. 4. Chaldæi dicuntur Regem אֲרָמִית *id est, Syriacè allocuti esse, nec quicquam inter se differrent nisi Judæi, inter quos Daniel & Esra, quædam de sua lingua admiscuissent. Indè dialectus linguæ Syriacæ nata est, quæ Chaldaica dicta, quia in Chaldæa nata, & indè à Judæis in Palæstinam transvecta fuit.*

34. *Hanc verò Christo Salvatori ejúsque discipulis vernaculam fuisse, post Widmanstadiũ, communis est doctorum opinio, unde magna exsurgit hujus linguæ prærogativa, quam unà cum virginali matris lacte Dominus suxit, quæ Redemptoris nostri ortu, educatione, doctrinâ, miraculis, ac patris voce è cœlo ad ipsum emissâ, consecrata est. Hanc æternus Dei filius sacro ore suo nobilitavit, cùm legem evangelicam vitæque æternæ aperta promissa, quibus omnis spes nostra nititur, in hac lingua primus orbi promulgavit. Observat quidem doctissimus noster Breerwoodus, Syriaca vocabula quæ ab Evangelistis citantur, ab iisdem quæ in N. Test. Syriaco leguntur aliquantùm differre:*

differre: undè infert non ita antiquam esse N. T. Syriaci versionem ut vulgò putatur, sed plus temporis post Christum interfuisse, antequàm facta esset ista versio, quod mutationem illam in linguam Syriacam *intulit; sed notandum,* Syriacæ *linguæ varias fuisse dialectos, ut idem Breerwoodus, Buxtorfius & alii observant: dialectus enim Galilæa, ab Hierosolymitana differebat adeò, ut ex Petri sermone colligerent ipsum esse Galilæum* Marc. 14. 70. *magis enim rudis & agrestis erat sermo Galilæus, ut existimat Buxtorf in Lexic. Talm. Rabb. voce* גליל.

35. *Præcipuæ verò ejus Dialecti erant.* 1. *Babylonica omnium purissima, in qua scripta sunt capitula quædam Danielis & Esræ, & posteà licèt stylo non ita puro Onkelosi & Jonathæ Paraphrases, & Talmud Babylonicum.* 2. *Hierosolymitana, quæ à genuina Chaldaica plùs distabat per mixturam verborum peregrinorum,* scil. *Arabicorum, Græcorum & Latinorum quam longo tempore contraxit: & in hac scripta sunt Talmud & Targum Hierosolymitanum, Targum in Hagiographa, & Jonathanis in Legem, liber Zohar, & quædam Medrashim seu expositiones allegòricæ.* 3. *Antiochena Comagena & Maronitica, quæ Antiochena dicebatur, quia circa Antiochenum tractum in usu fuit, & in Ecclesia Antiochena & per totum Patriarchatum in Sacris usurpata; Comagena verò à Comagene ultimâ Syriæ regione, & Maronitica à Maronitis*

ronitis qui habitant in pagis montis Libani, et in minoribus Syriæ oppidis: et hæc κατ' ἐξοχὴν *Syriaca dicitur, quam Christiani per Orientem sibi ferè propriam fecerunt, dum utriusque Testamenti versiones in hac dialecto habuerint, et Sacra in eadem celebrârint, reliquis Paraphrasibus Chaldaicis, de quibus suprà, Judæis relictis. Literæ quoque Syriacæ seu Maroniticæ à Christianis Antiochenis, nascente Ecclesiâ, introductæ erant, ne quid cum Nazaræis et Ebionitis Judæis commune haberent, ut inter alios Fabric: Boderianus. In hac dialecto scriptum est N. Test. Syriacum, ideóque facilè evenire potuit, ut quædam verba essent à sermone Hierosolymitano paululùm variantia, cùm tamen una eadémque sit utrisque lingua: Ideóque verè dici potest linguam Syriacam fuisse Christo vernaculam, licèt dialectus Hierosolymitana, quâ Christus usus est, et Antiochena, in qua habemus utriusque Testamenti libros, aliquam admittant inter se varietatem. In hac nostra insula, quantùm varient pronuntiatio et dialectus pro singulis 40. vel 50. milliaribus, omnes novimus, adeò ut si plures eandem historiam idiomate Cantiano, Devoniensi, et Eboracensi conscriberent, majorem, ni fallor, discrepantiam quis inveniret, quàm in istis dialectis Syriacis: nemo tamen eandem esse apud omnes linguam Anglicanam negaret. Imò unam eandémque fuisse dialectum, Hierosolymitanam et Antiochenam*

chenam (eò quòd parùm differebant) videtur affirmare Gregorius apud Clariſs. Pocockium, in Hiſtor. Arab. p.360.

تنقسم الي ثلث لغات افصحها
الارامانية وهي لغة اهل الرها وحران
والشام الخارجة وبعدها الفلسطينية
وهي لغة اهل دمشق وجبل لبنان
وباقي الشام الداخلة * واسمجها
الكلدانية النبطية وهي لغة
اهل جبال اثور وسواد العراق *

hoc eſt (Lingua Syriaca) diſtinguitur in tres dialectos, quarum elegantiſſima eſt Aramæa, quæ eſt lingua incolarum Rohæ, & Harran, et Syriæ exterioris; proxima illi eſt Palæſtina, quæ eſt ea quâ utuntur Damaſci et montis Libani, et reliquæ Syriæ interioris incolæ: at omnium impuriſſima Nabatæa, quæ eſt dialectus populi montium Aſſyriæ; et pagorum Eraci. *Ubi ſub Palæſtina comprehen-*

dit

dit Hierosolymitanam & Antiochenam dialectum, quæ parum inter se differebant.

36. *Utque magna hujus linguæ nobilitas ex dictis apparet, sic etiam utilitas maxima, ad tum Vet. tum Nov. Testamentum intelligendũ: cùm enim Christi & Apostolorum esset vernacula, non nisi ex ea vocum quæ in N. Test. extant Syriacarum interpretatio peti potest; et quod magis est, ut observat L. de Dieu,* Ipsarum Phrasium quæ passim in N. Test. usurpantur verus sensus, vix aliunde quam ex Syriaco petendus est. Phrasim enim Evangelistarum et Apostolorum Græcam esse nemo dixerit: et facilius Europæis foret, Platonis et Aristotelis elegantiam imitari, quã Platoni vel Aristoteli N. Testamentũ nobis interpretari; quia scil. Sancti viri Syriacè conceperunt quæ Græcè scripserunt, et linguæ vernaculæ emphasim peregrinis verbis indiderunt.

37. *Veteris etiam Testamenti in Syrum sermonem ex Hebræo traducti, prope Apostolorum tempora, exemplaria varia* MSS. *hodiè sunt in multorum manibus: mentionem quidem fecit Arias Mont. versionis Syriacæ ex Græca 70. ut et doctissimus Masius præf. in Josuam, qui* MSS. *Syriaca multorum V. T. librorum ante mille annos conscripta habuit, sed ex versione 70. omnia; at ex Heb. factam versionem Syriacam omnium antiquissimam non viderunt Arias Montanus, vel Masius, quam tamen nemo hodiè in dubium vocat.*

Hanc

Hanc etiam per omnes ferè Orientales Ecclesias in usu esse certissimum est: licèt enim aliam habeant ex Græca versionem, illam tamen ex Hebræo quam antiquam & simplicem vocant, in usu Ecclesiarum publico esse testatur Gregorius Scholiastes Syrus apud Bootium in Indice animadversionum Sacrarum. Imò non tantùm Scripturas sed & liturgias & ritualia apud pleráſque Christianorum sectas in Oriente, in Syriaca lingua esse, licèt doctis inter eos solùm nota, clarè ostendit doctiss. Breerwoodus. Sic etiam, ut hoc obiter addamus, Judæi in precibus publicis Hebraicâ linguâ utuntur quam vulgus ignorat: & Ecclesia Græca, antiquâ Græcâ, quæ ab hodierna vulgari tantū differt quantùm Italica à Latina. Etiam apud Muhammedanos ubîque in lingua Arabica tum preces publicæ fiunt, tum Alcoranum legitur (quod prophanari existimant si in aliam linguam transferatur) etiam ubi Arabica non est vulgaris.

38. *Duplicis verò versionis Syriacæ etiam mentionem facit Gregorius, apud D. Pocockium in prædicta Historia Arabica, pag. 184. cujus verba ex Arab. ita sonant:* Versio 70. illa est quam sequuntur apud nos docti, et quæ Græcorum manibus teritur, aliarúmque apud Christianos sectarum, exceptis Syris, et præcipuè Orientalibus. Siquidem exemplar ipsorum quod simplex appellatur, quia qui illud elaborârunt, de ornatu verborum

soliciti

ſoliciti non fuerunt, convenit cum exemplari Judæorum: at Syri Occidentaliores duas habent verſiones, ſimplicem iſtam, quæ è lingua Hebraica in Syriacam tranſlata eſt poſt adventum Domini Chriſti, tempore Addæi Apoſtoli, vel juxta alios ante eum, tempore Salomonis filii David, et Hirami; et alteram figuratam juxta 70. Seniorum interpretationem, è lingua Græca in Syriacam traductam, longo poſt Salvatoris incarnationem intervallo.

39. *Quod verò affirmant Maronitæ, verſionem Syram ex Hebræo factam eſſe circa tempora Salomonis, & Hirami regis, nullo negotio refutatur; cùm certum ſit ante Chriſti tempora, nullas verſiones inter Judæos notas fuiſſe, præter Onkeloſi & Jonathanis paraphraſes, & Græcam 70. Nec neceſſarium erat ex textu Hebraico verſionem ullam in Judæorum uſum inſtituere, cum lingua Hebraica pura Judæis longo poſt Salomonem tempore erat vernacula: vetuſtam tamen eſſe verſionem Syram tam V. quam N. Teſtamenti, & vel ipſis Apoſtolorum temporibus vel non multò poſt factam, facilè agnoſcimus; nam præter conſtantem Eccleſiarum Orientalium traditionem, ex antiquis multi ejus meminerunt, ut Jacobus Syrus qui concilio Nicæno interfuit anno 325. & poſt ipſum Magnus Ephrem Syrus, qui etiam verſionis ſimplicis ex Hebræo mentionem facit. Interpretem Syrum etiam citant Chryſoſt. in Pſal. 94. & Heb. 11.*

Scholiaſtes

Scholiastes Græc. in Pentat. frequenter, Theodoret. in Psal. 104. 113. 116. in Jonam cap. 3. & alibi, Chronicon Alexandrinum, &c. Nec mirũ est apud Hieronymum altum esse de hac versione silentium, cùm linguam non intellexerit. Cùm enim catalogum Scriptorum illustrium Eccles. scripsit, linguæ Syræ ignarum fuisse inde probat Gennadius, quòd Jacobum Nisibenæ Persarum civitatis Episcopum, Syrum Scriptorem, in linguã Græcã nondũ conversũ, silentio prætermiserit, ac Ephremi & Archelai Bardesanisq; opera Syriaca, non priùs, quã Græca essent facta, potuerit evolvere. Lingua igitur Syriaca, quæ nullibi hodiè vernacula, nisi in paucis vicis circa Libanum, cùm ubîq; ferè per Asiam & Africam inter Christianos pro eruditorũ lingua habeatur, in qua Scripturas legunt & Sacra peragunt, multáq; sint veterum monumenta, quæ nondum edita sunt, ut magni Ephrem, & Jacobi Syri, qui universam scripturam commentariis Syriacis illustrârunt, de quibus Greg. Nyssen. in vita Ephrem, & Sozom. lib. 3. Hist. cap. 15. quis dubitabit de magna ejus utilitate, præsertim ad Textûs sacri intelligentiam? majorem enim cum Hebraica affinitatem habet quàm quælibet alia, undè est quòd pluribus vocibus & phrasibus inter se conveniant, ut ex Magno Ephrem observavit Basil. Magnus in Hexam. in Gen. 1. Magnum itaq; hunc & antiquissimum Ecclesiarum Orientalium Thesaurum, versionem Syriacam Veteris et N. Testamenti, unà cum interpretatione Latina, Biblia nostra etiam exhibent. N. quidem T. primus edidit Widmanstadius J. C. Imperatoris Ferdinandi per Germaniam Cancellarius,

ius, idque Syriacè tantùm, quod posteà per Fabricium Boderianũ, Tremelium, Trostium & alios Latinitate donatum variis formis impressum erat. Epistolas vero Catholicas quasdam, scil. secundam Petri, secundam & tertiam Johannis, Judæ, cum Apocalypsi quæ in antiquioribus codicibus Syriacis desiderantur, magnúmque suppeditant argumentum pro antiquitate istius versionis, factam scil. fuisse antequàm publico Ecclesiarum consensu hæ partes N.T. receptæ erant, (nam initio nascentis Ecclesiæ de iis dubitatum esse ex Ecclesiastica historia constat.) Hasce, inquam, cum Apocalypsi quæ operâ Clariss. Pocockii & Lud. de Dieu in lucem prodierunt, cum reliquis N.T. libris conjungemus, unà cum variis lectionibus ex libris MSS. aliísque à viris doctis collectis & observationibus indè factis. Interim præter exemplar Parisiense V.Test. quod non ex omni parte perfectum, licèt magnam Gabrielis Syonitæ diligentiam, qui primus V.T. punctavit & Latinum reddidit, agnoscamus; alia etiam MSS. Syriaca vetustissima, optimæque fidei adhibemus.

40. *Duo suppeditavit Reverendissimus Archiepisc. Armachanus. Unũ totius V.Test. quod multo auro describendum curavit ex exemplari Patriarchæ Antiocheni (excepto Psalmorum libro qui anteà evulgatus erat.) Hoc comparavit vir doctus cum MS. Syriaco altero, quod cùm Parisiis agebat, à viro antiquitatis studioso mutuatus erat, & quædam in margine utilia notavit. 2. Alterum, ejusdem Reverendiss. Patris, Pentateuchum solum complectitur, priori tamen multò antiquius, & maxima cum diligen-*

tia

tia descriptũ. Tertiũ est Clarissimi D. Pocockii, quod etiam accuratè descriptum ipse ex Oriente attulit: Hæc tria exemplaria se mutuò confirmant, cum minima sit inter ipsa differentia; cum Parisianis verò collata sunt et ipsorum operâ integri versiculi, imò libri qui in Parisiensi deficiebãt vel exemplaris vel Typographi vitio, restituuntur, præter innumera alia minoris momenti errata emendata, virorum doctorũ operâ & curâ, qui ex collatione exemplarium, aliisque MSS. Syriacis, librisque impressis, quæ sigillatim hîc enumerare instituti nostri brevitas non permittit, notas et observationes quæ ad textum elucidandum multum, ni fallor, conferent, elaborârunt.

41. *De Arabicæ linguæ antiquitate, amplitudine et usu inter alios scripserunt Erpenius Orat. de ling. Arab. Breerwoodus noster in libro doctissimo de Religionum et linguarum diversitate, Brochartus in Geographia sacra, ex quibus aliisque hæc nobis annotâsse satis erit. Post linguarum confusionem, in Saba, vel Sabæa (quæ posteà Arabia dicta est) à Seba Chusi filio, Chami nepote, ita nominata, fuit hæc lingua per* 3000. *annos sine aliarum mixtione conclusa: cùm verò Arabia deserta per Ismaelem habitata erat, lingua hæc etiam inter ejus posteros propagata est, qui ab Hagar Hagareni vocantur, & hi quidem quia peregrini* عرب مستعربة Arabes facti; *ut Sabæi* عرب عاربة Arabes nati *appellati sunt.*

42. *Post annum verò Christi* 620. *ortus est impo-*

stor

ſtor ille Muhamedes, qui cũ Arabs eſſet, doctrinã ſuam, quæ in Alcorano eſt conſignata, Arabico ſermone conſcripſit: quæ quidem ſuperſtitio, cùm ob Muhamedanorum victorias, tum ob alias cauſas, longè latéque per orbem diffuſa eſſet, etiam & lingua Arabica unà propagata fuit, ita ut univerſam ferè Aſiam et Africam, & bonam Europæ partem occupârit, nullâ poſt linguarum diviſionem tantum terrarum tractum poſſidente: & licèt barbara ante Muhamedem erat, poſteà tamen culta. Turcæ etiam plerique barbari, Arabes verò literis dant operam. Cùm enim Muhamedani preces ſuas publicas ubîq; in lingua Arabica celebrent, etiam ubi Arabica non eſt vernacula, & Alcoranum in hac lingua tantùm legi permittant, ut ſuprà innuimus, hinc factum eſt, ut ubicunque valet Muhamedana impietas, hæc lingua (niſi ubi vernacula eſt) in ſcholis ut Latina & Græca apud nos, pro eruditorum lingua, à pueris addiſcatur. Ipſique Chriſtiani qui per imperium Turcicum, Perſicum, aliorúmque Muhamedanorũ terras diſperſi vivunt per magnam Aſiæ & Africæ partem, ut & Judæi, Samaritani, & pagani vicini, hâc linguâ utantur: imò Sacros Codices in hanc tranſtulerunt tum Judæi, tum Chriſtiani, ut poſteà dicem⁹. Elegantiam ejus poſitã volunt in vocũ copia quâ Græcam & Latinã multò ſuperat, licèt compoſitionem vocum non agnoſcat; ſignificationis vi & ſuavitate, præ qua Græcorum χάριτες ἄχαριτες ſunt; linguæ gravitate ipſiúſque facilitate, quæ tanta eſt ut inter omnes linguas nobiles facillima ſit: adeò ut ſi quis paucis menſibus quotidiè quaſdam horas huic linguæ impendat, progreſſus laudabiles facturus

cturus sit, et inter 4. vel 5. septimanas fundamenta linguæ ediscere possit. Non enim necesse est Hebraicã discere ut hanc calleas; licèt verò ab Hebræa prognata sit, communésque cum ea habeat literas, difficultates tamen Hebrææ linguæ ignorat, éstque adeò regularis ut pleraque præcepta exceptionibus careant, pluráque anomala & difficilia verba in uno Bibliorum libro, vel in Homero, quã in toto Arabismo reperire liceat.

43. *Utilitas verò longè maxima, non tantùm ad peregrinationes per totam Asiam, Africam, & Europæ partem, sed & ad scientias ediscendas, cùm infinitos ferè libros habeant Medicos, Geographicos, Mathematicos, Historicos, Politicos, Chymicos, &c. præter plurimos Græcorum Latinorúmque authores antiquos, etiam aliquos quos in Europa desideramus in sermonem Arabicum traductos, ita ut infinitum habeant librorum supellectilem & Academias multas. In Africa fuisse 30. Academias, testatur Joh. Leo. In Bibliotheca Fessana libros 32000. fuisse testantur alii: et in Bibliotheca Regis Maroccani, quæ in Bibliothecam Regis Hispaniarum avecta erat circa annum Christi 1610. erant libri 7800.*

44. *Maxima tamen ejus utilitas & necessitas est ad linguam Hebræam & sacra Biblia intelligenda, cùm Hebræa lingua, quæ mutila & exigua ex parte in veteri Testamento reliqua est, ex Arabica quæ adhuc integra est, suppleri & disci possit: multæ enim vocum Hebraicarum radices Arabicæ sunt, undè Hebraica vocabula quæ semel tantùm in V. T. occurrunt, ex consuetudine Arabici sermonis exponenda esse statuit Aben Esra. Comment. in Cant. Salom. ob linguarum*

guarum affinitatem. Arabiſmis plurimis refertos eſſe libros Scripturæ Poeticos obſervârunt docti, maximè librū Job (unde et linguæ antiquitas elucet) ut dudum obſervavit Hieronymus, qui in præfatione in Job affirmat tranſlationem ſuam nullum ex veteribus ſequi interpretem, ſed ex ipſo Hebraico Arabicóque ſermone, & interdum Syro, nunc verba, nunc ſenſus, nunc ſimul utrumq; reſonare: & in præf. in Danielem aſſerit Job cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Idcircò ad Hebrææ linguæ perfectam cognitionem multò plus confert quàm hactenus creditum fuit, ut veriſſimè aſſerit Brochartus: hócque ex Hebræorum commentariis videre licet, qui nùm illis aqua hæret ad hanc linguam ut ad ſacram anchoram confugiunt, & longè plura obſervâſſent ex Arabiſmo, ad Sacri textûs intelligentiam, ſi illius linguæ fuiſſent peritiores.

45. *Licèt itaque verſiones Biblicæ quas habemus Arabicæ, antiquitate reliquis cedant, utilitate tamen ad verum textûs ſenſum eruendum multum conferre poſſunt.*

46. *Tranſlationes verò Arabicæ quæ hodiè tum in Bibliis Pariſienſibus tum in noſtris exhibentur, partim à Judæis, partim à Chriſtianis factæ ſunt.*

47. *R. Saadias quem Gaon, ob doctrinæ excellentiam vocant, tum Pentateuchum, tum reliquos V. Teſt. libros in Arabicam tranſtulit circa annum 900. in uſum Judæorum popularium ſuorum per imperium Saracenicum longè latéque diſperſorum, licèt verſio ejus in Pentateuchum tantùm hactenus lucem viderit.*

derit. De authore quem ſequitur in Pentateucho tacet quidem D. de Jay, in præfatione ſua ad Biblia Pariſienſia, etſi de tranſlatione quadam libri Job Arabica, quâ Hieronymus uſus eſt, quædam habeat, quaſi hanc ſuam verſionem ejuſdem eſſe antiquitatis lectori inſinuare vellet: certum tamen eſt, ut ex collatione patet, verſionem hanc Pentateuchi Arabicam, non eſſe aliam quam illam R. Saadiæ, licèt in paucis mutatam, contra Hottingerum & Erpenium qui aliter ſentire videntur, ut ex viri doctiſſimi & linguarum Orientalium peritiſſimi notis patebit, qui Pentateuchum hunc Pariſienſem cum Saadiæ exemplari duplici, uno MS. altero à Judæis Conſtantinopoli centum abhinc annis unà cum Hebraico textu, & Onkeloſi Paraphraſi Chaldaica impreſſo, contulit, variáſque lectiones collegit; quas, cum obſervationibus ſuis, inter alia ejuſdem generis imprimenda curabimus. Reliqui V. Teſtamenti libri à Chriſtianis verſi ſunt, ut & N. Teſtamentum: ſed licèt elegantem & ſatis antiquam tranſlationem illam eſſe aſſerat Erpenius, nec tamen ipſe nec qui opus Pariſienſe ediderunt, à quibus authoribus vel quo tempore facta ſit nobis indicant, ſed hoc aliorum indagini reliquerunt.

48. *Datur et alia Pentat. Arabica tranſlatio in Bibliotheca Laurentiana, ab Harit-Ibn-Sina facta, quæ teſte Hottingero ex magna parte reſpondet editioni Græcæ, ubi verò ab ea recedit, Syriacam vel Chaldaicam ſequitur.*

49. *Pentat. etiam Arabicum edidit Erpenius, Judæorũ Mauritanorũ, quem R. Saadiæ verſioni præfert eò quòd textui Hebræo magis adhæreat,*

adeò

adeò ut versio Interlinearis Ariæ Montani tam huic Arabicæ quàm Hebræo textui ad amussim quadret. Exemplari tamen in quibusdam ab Hebraico hodierno diverso authorem usum fuisse ex locis quibusdã probat idem Hottingerus, quos unà cum iis quæ majoris momenti sunt lectionibus à Saadiæ codice differentibus, inter alia Lector in ultimo Bibliorum tomo inveniet.

50. *Extant & alia duo Pent. Arabici exemplaria in Bibliotheca Oxoniensi secundùm versionem* 70. *quæ multis abhinc annis contulit vir doctus cum celebri nostro MS. Alexandrino* 70. *Seniorũ, cujus annotationes cũ Nobilii aliisq; ad* 70. *versionem spectantibus, adjicere decrevimus. Dantur & variæ editiones N. Test. Arab. variáque exemplaria MSS. & impressa quibus usi sumus, de quibus etiam suo loco, Lectori rationem reddemus.*

51. *Ante Cyri tempora sub Hebræis nominibus* כות *Cuth, &* עילם *Elam nota erat Persia; sic Joseph. antiq. l.* 1. *c.* 7. Ἔλυμον *&* Ἐλυμαίους, *ait fuisse* Περσῶν ἀρχηγέτας, Persarum generis authores. *Posteà cùm à Cyro, qui equorum usum in Persiam introduxerat, ex peditibus equites facti essent, & nemo Persarum vir bonus haberetur, si ultrò pedes iret (hæc tria enim ab anno* 5. *ad vicesimum liberos docuisse asserit Herodotus,* ἱππεύειν, καὶ τοξεύειν, καὶ ἀληθίζεσθαι, *equitare, sagittare, & vera loqui,) Arabicè verò* فرس *pharas est equus &* فارس *pharis eques Hebraicè* פרש *paras, hinc ex hac subita mutatione regio dicta est* פרס *Paras & incolæ* פרסאי *Persæ, quasi dicas equites: undè, ut observat*

ſervat doctiſſ. Brochartus, nec in libris Moſis, Regum, Eſaiæ, vel Jeremiæ, Perſarum ſit mentio, quia ante Cyrum ſcripti ſunt, qui occaſionem mutati nominis dedit: at in Daniele et Ezekiele, et in libris Chronic. Eſr. & Eſther, quorum authores vel Cyro coævi, vel poſt eum vixerunt, Perſarum frequens eſt mentio, multáq; vocabula occurrunt Perſica, ut Dan. 3. 2. Neh. 2. 8. Eſth. 3. &c. quæ ſine hujus linguæ cognitione perfectè explicari vix poſſunt.

52. *Licèt autem ex multis mutationibus quæ in Perſia acciderunt per gentiū variarum irruptionē, et mixturā, quæ eam ſubjugârunt, Romanorū ſc. Arabū, Turcarum, &c. lingua eorum multùm mutata ſit; ex multis tamen antiquis Perſarum vocabulis, in Scripturis & antiquis authoribus repertis, quæq; adhuc apud Perſas manent, (ut videre licet apud eundem Brochartum) conſtat, veterem Perſarum linguam non periiſſe funditùs, ſed manere adhuc ejus reliquias. Ex quo tamen Muhamedana impietas in Perſia recepta fuit, ut Religionem ſic literas ſeu characteres Arabes Perſis dedêre, adeò ut quis ſit proprius & antiquus Perſarum character, hodiè ignoretur.*

53. *Quod ad verſiones Biblicas attinet, certum eſt ex Theodoreto, Chryſoſtomo, Hieronymo, & aliis qui circa annū 400. floruerunt, ut in alias ſic in Perſicam linguā, Scripturam antiquitùs fuiſſe verſam; an verò antiquæ iſtius verſionis aliquæ adhuc ſuperſint reliquiæ poſt everſam illîc Religionem Chriſtianam & introductam Muhamedanam, nullibi, quod ſciam, conſtat.*

54. *Hæc tantùm habem⁹ Perſica, quæ, ob rationes*

quas

quas alibi (Deo dante) reddemus, editioni nostræ inserere, non inutile judicamus.

1. *Pentateuchum Persicum, quem ex Hebræo in linguam Persicam transtulit Jacobus Thawasius, vel Tusius (ab urbe Tus, propter Academiam celebri, denominatus) in usum Judæorum, in Persia degentium. Hunc typis mandârunt Judæi literis Hebraicis, Constantinopoli, anno* 1551, *unà cum textu Hebraico, Arabicâ Saadiæ, & Chaldaicâ Onkelosi versionibus, de quibus suprá: voces verò obscuras & difficiles Persicè non reddidit, ut nec multa bestiarum & avium peregrina nomina, præsertim Levit.* 11. *quorum significatio genuina tum Rabbinos, tum nos latet. Hanc verò versionem ex Hebræis in Persicos characteres transcriptam, cum Latina interpretatione, Jonathanis etiam (quæ dicitur) & Hierosolymitana paraphrasi, appendicis loco ad vetus Testamentum adjicienda remittimus: ita tamen ut si quis hæc in uno volumine cum reliquis Pentateuchi versionibus compingere velit, commodè id liceat.*

2. *Psalmorum versionem Persicam quam ex Oriente attulit vir doctus & linguarum Orientalium callentissimus: quam pro propenso suo in hanc editionem Biblicam animo, communicare paratus est.*

3. *Evangelia Quatuor Persicè reddita, quæ cum versione Latina evulgare decreverat Abrahamus Wheelocus nuper linguæ Arabicæ professor Cantabrigiensis, sed præmaturâ morte ereptus, opus incœptum perficere non potuit. Hanc tamen versionem ex MSS. variis invicèm collatis, unà cum versione Latina cùm ad N. Testamentum*

ſtamentum accedemus publici juris faciemus.

55. *Æthiopiam olim Hebraicè* לוד Lud *vocatam, & Æthiopes Ludim, ſeu Ludæos, contra veteres qui Chus Æthiopiam eſſe crediderunt, validè probat doctiſſimus Brochartus Geograph. Sacræ. l. 4. c. 2. 3. & 26. De his vaticinatus eſt Eſaias cap. 66. 19. ubi de converſione gentium per prædicationem Evangelii loquens, eos qui evaſuri erant cladem quam genti Judæorum interminatus erat Deus, ſc. Apoſtolos eorumque diſcipulos,* in Tarſhiſh, Pul, & Lud qui arcum trahunt, gloriam ſuam inter gentes celebraturos prædicit, *quod impletū erat cum ex illa gente Eunuchus à Philippo baptizatus Evangelium Æthiopibus tanto ſucceſſu prædicavit, ut in hodiernum diem per tot ſecula, fides & Eccleſiaſticum regimen ſub Abuna ſuo, qui Patriarcham Alexandrinum agnoſcit perdurârint. Eunuchus ille erat Dynaſta Candaces Reginæ Æthiopum, Candaces enim nomen Æthiopum Reginis commune erat, ut ex Plinio, l. 6. c. 29. Strabone lib. 17. 1. Dione in Auguſto aliiſque videre licet. Rex verò Æthiopiæ qui longè latéque multis populis per Africam imperat, à multis vocatur Presbyter Johannes ſeu Pretegianus, quem, contra Scaligerum, Regem Abyſſinorum eſſe volunt, errore manifeſto, cum certum ſit in ultimis Aſiæ finibus non in Africa ante 400. annos regnâſſe regem Chriſtianum qui ſermone Perſico* پادشاه فرستکانی Padeſha Preſtigiani, *id eſt*, Rex

Apostolicus *vocabatur, unde Presbyteri Johannis nomen ortum.*

56. Æthiopes autem in ritibus sacris, Coptitis seu Ægyptiis maximè similes esse, testantur ritualia, & liturgiæ utriq; genti communes, de quibus videatur Kircherus de Coptitarū moribus, lib.1. c.9. Æram etiam martyrum usurpant, cum in dira illa persecutione Dioclesiana, non Ægyptii tantùm sed & Æthiopes martyrii gratiā adepti sint, unde erat, quod Annus Gratiæ ab iis dicebatur, licèt perspicax Scaliger unde sic dictus esset se ignorare profiteatur. Causam hujus affinitatis præcipuam esse liquet quod Ecclesia Æthiopica unà cum Ægyptiaca uni episcopo Patriarchæ Alexandrino subjecta erat, hodie enim licèt Abunam seu Primatem quendā inter se habeant, tamen consecrationem ejus à Patriarcha Alexandrino (cujus sedes est Cairi) petunt, uti refert Damianus à Goës: ritus enim & consuetudines Ecclesiam & ejus Antistites comitari, passim testantur historiæ, unde est, quod, ut eosdem ritus Idololatricos olim coluisse Ægyptios & Æthiopes testatur Diodorus, sic unam eandemq; Ecclesiam fuisse testantur præter Nicephorum, Zonaram, Cedrenum, Chron. Alexandrinum, etiam ritualia Æthiopica quæ in Bibliotheca patrum extant.

57. Ex relatione sacerdotum quorundam Abyssinorum refert idem Kircherus duplicem apud ipsos fuisse characterem, unum antiquum, Surianum dictum (quem & Sanctum vocant) quo libri sacri quondam conscripti erant; quo soli sacerdotes & viri docti utebantur: alterum vulgarem & communem, qui adhuc manet, quo etiam libri

libri ſacri olim & hodie ſcribuntur, hoc verò hodie promiſcue utuntur omnes: & hunc characterem volunt eſſe Æthiopicæ linguæ proprium quem Geets, ſeu Liberum vocant, eò quòd à nullo alio originē duxerit, ut ipſi gloriantur, illum verò Surianum vel Chaldaicum, unde à quibuſdam lingua Æthiopica, Chaldaica vocatur, Potkenio ſc. Baronio & aliis.

58. *Utilitatē verò hujus linguæ qd. attinet, antiquā habēt Æthiopes toti⁹ ſcripturæ verſionē, quæ ſi ipſis credendū ſit, ipſis Apoſtolorum temporibus facta eſt, nec enim aliā à primò recepta fide Chriſtiana habuiſſe probari poteſt, Alvarez Hiſt. Æthiop. c. 159. qui multis annis apud Æthiopes vixit, affirmat ipſos ſcripturā legere linguâ Tegianâ quæ Abaſſinorum eſt dialectus: eſt enim Tegia pars Habaſſiæ quæ primò Chriſtianiſmum recepit, in quam linguam tam Vetus quàm Novum Teſtamentum tranſlata fuiſſe ex Chaldaica vel Syriaca affirmat Sabellicus, in ſupplemento Hiſt. lib. 8. Liturgiam etiam celebrant linguâ propriâ, licet Chaldæa inter ipſos pro doctorum lingua habeatur, ut Alvarez, Poſtellus & alii tradunt. Quod verò ſuſpicatur vir doctus Evangelia Æthiopica verſa fuiſſe non ante 300. annos, & fidem à Maronitis è monte Libano Æthiopes habuiſſe cùm Pontifici Romano ſe ſubjicerent, alibi expendemus.*

59. *Qui hodie impreſſi ſunt libri Æthiopici, ſūt Pſalmi Davidis, qui tum Romæ tum Coloniæ editi, Canticum Canticorum, & Teſtamentum Novum Romæ impreſſum, ſed multis mendis ſcatens. Hos, et ſi quos alios ſcripturæ libros comparare poſſumus ex optimis exemplarib⁹ emendatos,*

licèt in nullis Bibliorum editionibus hactenus extantes, Bibliis nostris non sine Ecclesiæ commodo adjiciendos duximus.

60. *Jam ut ad Græcam & Latinã versionẽ accedamus: Celebris est* 70. *interpretum versio ut quæ prima erat omnium veteris Test. quod singulari Dei providentiâ in linguam latissimè propagatã versum erat, ut viam gentibus pararet, ad Evangelium, per adventũ filii sui, recipiendum. Hac usi sunt Judæi in Synagogis ab ultima antiquitate, hac usa etiam Ecclesia primitiva & veteres scripturæ interpretes, à quibus omnis Theologiæ & librorum sacrorum intelligentia nobis derivatur, adeo ut omnia fere quæ habemus in Theologia, & in Bibliorum cognitione, huic versioni debeamus, imò exigua esset absque hac linguæ Hebrææ cognitio, ut ostendit Capell. Crit. lib.* 6. *c.* 10. *Nobilissimum itaque hoc Ecclesiæ & Synagogæ monumentum, quoad fieri poterit integritati suæ restituere operæ prætium esse nemo dubitat, quod in editionibus Complut. Regia, Paris. hactenus vix tentatum est, in Bibliis nostris quid præstitum sit judicet lector æquus.*

61. *Autographum ipsum quod Ptolomæo obtulerunt* 70. *Seniores, in Bibliotheca sua celebri Alexandrina Rex collocavit, quæ postea tempore Julii Cæsaris, magno & nunquam satis dolendo reipub. literariæ damno, incendio conflagravit, exemplaria verò plurima inter Judæos fuisse certum est, cum publicè ab ipsis lecta esset hæc versio, & cum magna veneratione ubique recepta, sic enim Azar. p.* 26. *Meor enajim.* קיום הפתרון מאת כל עדת היהודים: confirmatio interpretationis

pretationis (*Græcæ*) fuit ab universo Israelitarũ cœtu. *Apud Christianos verò in tanto honore fuit, ut referente August. de Civ. Dei. l.* 18. *c.* 43. *tanquam sola esset sic receperit Ecclesia, eâque utantur Græci Christiani, quorum plerique, utrum sit alia aliqua ignorant.*

62. *Origenes verò, (quem Hieronym. præf. in lib. nom. Hebraicorum, post Apostolos Ecclesiarum magistrum, neminem nisi imperitum negare asserit) Primò, Aquilæ, Theodotionis & Symmachi versiones ex Hebræo Græcas unà cum* 70 *translatione per columnas varias disposuit, quibus sibi mutuò omnes respondebãt; hæc autẽ volumina appellavit Tetrapla, quæ cum magno applausu recepta essent, duas alias columnas addidit prioribus parallelas, in quarùm una textus Hebræus literis Hebraicis inscriptus erat, in altera, idem Græcis literis, unde Hexapla dicta sunt: Posteà verò duabus aliis versionibus etiam Græcis ex Hebræo factis, in doliis quibusdam repertis Hiericunte et Nicopoli, sex prioribus columnis adjunxit, unde Octopla dicebantur. Hoc verò & opus perfectum erat, tantæ etiam æstimationis, ut opus Ecclesiæ vocatum sit; quod postea quia carius veniret, Eusebius et Pãphilus publici juris fecerunt, collocando in Bibliotheca Cæsariensi: Cúmque magna ista volumina pauci parare possent, aliud opus aggressus est idem Origenes, versionem sc.* 70 *edidit à reliquis separatã quã cum Hebræo textu contulit, positis asteriscis ubi aliquid ex Hebræo addidit, quod ex Theodotionis versione mutuavit (quæ ad* 70 *reliquis propiùs accedebat) & obelis ubi aliqua habebant* 70 *quæ non erant in Hebræo. Hujus verò exemplária ut*

 facile

facile parabilia, Bibliothecas omnes etiam privatas implêrunt: Quumq; plures exemplaria transcriberent, asteriscos verò & obelos (quos posuit Origenes ut vera 70 lectio servaretur, & à Theodotionis additamentis distingueretur) sive negligentiâ, sive alia de causa sæpe omiserint, inde mixta facta est versio, adeo ut difficile esset nisi in Origenis Hexaplis, vel in exemplaribus quibus publicè usa est Ecclesia Græca, vel ex aliis vetustis exemplaribus quorum multa post Origenem per multa secula servata esse veri simile est, veram & genuinam τῶν 70. lectionem habere, & hæc potissima causa est cur multi genuinam 70. versionem extare hodie negent.

63. *Omissis verò quæstionib⁹ variis quæ de hac editione inter doctos agitantur: An alia aliqua versio facta sit ante hanc à Judæis Alexandrinis tempore Alex. Magni? An tempore Ptolomæi Philadelphi, an Philometoris hæc facta sit? An tantum 5 libros Mosis an totum vetus Testamentum transtulerint? Quibus exemplaribus usi sint, & quibus characteribus descripta essent, vulgaribus sc. seu Chuthæis an sacris? An Sp. Sancto afflati essent, an nudi interpretes? An vera sint quæ de separatis cellulis, miraculoso omnium consensu, & de 72, diebus quibus factam esse hanc versionem volunt, narrantur? De Aristeæ qui historiam hanc primò conscripsit authoritate: De Josephi, Philonis, &c. testimoniis: An ad verbum transtulerint an pro libitu, addiderint, ademerint, mutârint? De 13. locis quos tradunt Rabbini à 70, mutatos & in eis à textu Hebraico ipsos discessisse: De jejunio quod fingunt Judæi propter legis translationem*

celebrari:

celebrari: De vero Origenis asteriscorum, obeliscorum, lemniscorum & hypolemniscorum usu: An variæ lectiones ex hac versione colligi possint? An ubiq; cùm ab Hebræo hodierno differt juxta illum corrigi debeat? De computo Græcorum secundùm versionem 70, &c. His inquam & aliis hujusmodi omissis, de quibus alibi in tractatu peculiari, hæc in præsentiarum æquis lectoribus consideranda proponimus.

1. *Versionem quandam Græcam celebrem fuisse, veteris Testamenti per 300. fere annos ante natū Christum, ab Ecclesia Judaica magno applausu receptam, & 70. interpretibus adscriptam, quæ à Judæis per totam Asiam, Syriam, & Ægyptum publicè in Synagogis prælecta erat, & exposita, cùm Hebraicum textum vix unus è centum intelligeret.*

2. *Pleraque testimonia quæ à Christo & Apostolis ex V. Testam. citantur, secundùm Græcam versionē proferri, etiam iis in locis ubi quædam discrepantia verborum inter Hebr. et Græc. esse videatur. Quod enim Hieronymus, & post ipsum alii, asserunt Apostolos nunquam testimonia ex 70. protulisse nisi cum Hebræo codice convenirent, & Epistolæ ad Hebræos à veteribus contradictum fuisse, eò quòd testimoniis utebatur ex 70. depromptis, ex locorum inspectione apertissimè deceptos fuisse demonstratum est à pluribus; imò vix unum aut alterum locum cum Hebræo convenire, quosdam nec cum Hebræo codice nec Græco, verbis sc. licèt in sensu cum utrisque concordant. Hæc enim, & alia ex zelo in Hebræum, cujus linguæ ante plerosque sui temporis peritus erat, in præjudicium omnium versionum ipsum*

ſum ſcripſiſſe conſtat. Miſerum verò effugium eſt viri cujuſdam docti, ſc. loca parallela quæ ab Apoſtolis & Evangeliſtis adducuntur non ex Græca verſione citata fuiſſe, ſed ab Apoſtolis de novo reddita, prout ipſis viſum fuerit, ac poſtea in omnia Græca exemplaria τῶν 70 à ſcribis vel interpretibus poſt Apoſtolorum tempora verbatim tranſcripta & inſulta eſſe; Hoc ab omni veri ſpecie ita alienum eſt, ut nominâſſe apud cordatos omnes eſt confutâſſe, ſeriam enim confutationem non meretur. Quantum verò authoritatis huic verſioni vel inde accedat, quod ipſi primi fidei doctores qui infallibilem Sp. S. aſſiſtentiam habuerunt, tum in diſputationibus cum Judæis teſtimonia inde peterent, cùm in Oraculis ſacroſanctis N. Teſtamenti ex hac verſione teſtimonia Spiritûs ſancti authoritate ſacrata reliquerint, cùm in promptu ipſis eſſet, ſi neceſſarium ipſi judicâſſent verſiones alias in uſum Eccleſiæ ex fontibus Hebraicis conficere, ſi tam deſpicatim de hac tranſlatione judicâſſent ac neoterici quidam, qui pleno ore convitia in ipſos 70 eorumque verſionem etiam cum in maxima extabat puritate conjiciunt, pio & prudenti lectori judicandum relinquo.

3. *Eccleſiam Græcam & Latinam per 400. annos uſque ad Hieronymi tempora hanc verſionem ſolam recepiſſe, hanc unicam & quæ ex ipſa factæ ſunt tranſlationes tum publicè tum privatim uſurpâſſe, hanc patres & ſcriptores commentariis illuſtrâſſe, & ex iis plures ut ſummæ authoritatis prædicâſſe, nam ut ex Auguſt. ſupra diximus*; Hanc tanquam ſola eſſet recepit Eccleſia, et inter Græcos plerique an alia

eſſet

esset ignorabant. Philastrius verò Hæres. 39. 40. ait, quòd Ecclesia Catholica hanc colit, legit, & prædicat, alias autem (sc. Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi) supervacaneas & contrarias tantæ editioni contemnit. *Quæ enim ab Aquila, Theodotione & Symmacho, Hæreticis & apostatis Judæis factæ erant nunquam Ecclesia publicè approbavit, solâ exceptâ Theodotionis versione Danielis, quam certis de causis in Ecclesiis legi permisit, adeo ut tres istæ versiones, unà cum 5 & 6 anonymis quas Origenes Hexaplis addidit, jam penitùs extinctæ sint, nullæque illarum reliquiæ nisi in quibusdam veterum scriptis hodiè inveniantur. Lucianus verò Martyr, & Hesychius, novas nunquam attentârunt versiones, sed tantùm veterem 70 versionem à mendis quibusdam purgatam ediderunt. Quod enim asserit Hieronymus præf. in Paralip. de tribus editionibus quæ in variis Ecclesiis singulæ obtinebant, quòd Ægyptus sc. & Alexandria, Hesychii editionem sequebantur, Constantinopolis usque ad Antiochiam, Luciani Martyris, mediæ verò inter hasce provinciæ Palestinos codices ab Origene elaboratos & ab Eusebio & Pamphilo evulgatos, quasi insignis aliquis esset inter hasce editiones differentia.* Hoc pro more suo (*ut observat vir doctus*) hyperbolicè scripsit, nec enim aliquis ex patribus de varietatibus istarum editionum alicujus momenti conqueritur, & ut omnes perspicere possint, patrum qui in variis istis regionibus scripserunt magnus est ubique in 70. textus relatione consensus.

 Aliud

Aliud enim eſt de vulgaribus loqui exemplaribus quæ plerumque ex ſcribarum feſtinatione & lucri deſiderio vitioſè ſcripta erant, aliud de exemplaribus quæ erant in publico Eccleſiarum uſu, quæ diligenter & accuratè ſcripta erant & per optimorum exemplarium textum emendata. *Quum autem Hieronymus verſionem ſuam ex Hebræo inſtituiſſet, non ſtatim ab Eccleſia Latina recepta fuit, ſed à multis Epiſcopis contradictum eſt, & inter alios S. Auguſtinus per diœceſin ſuam publicè legi non permiſit, tam altas radices fixerat in omnium animis veneranda Græcæ verſionis æſtimatio, imò Apologias ſæpe Hieronymus ſcribere coactus eſt, & profiteri ſibi nunquam in mentem veniſſe Græcæ verſioni vel tantillum derogare, quam ſacroſanctam agnoſcit, eamque in Hexaplis puram & incorruptam aſſervari fatetur, & à ſe in Latinam verſam fuiſſe antequam Hebraica aggreſſus eſt, ut non uno in loco videre licet, ſc. Apol. 2. cont. Ruffin. Proœm. quæſt. in Geneſ. Epiſt. ad Suniam & Fretelam, præf. 2. ad lib. Paralip. &c. Imò licèt Hieronymi verſio à pluribus avidè legeretur, utpote nova, tamen antiquam Vulgatam Latinam ex 70. factam ſtatim abolere non potuit, nam Greg. Mag. tempore utraque in uſu erat, ut ex ejus ſcriptis conſtat, donec tandem ex utraque coaluerit hodierna Vulgata, ut non tantùm Proteſtantium plerique, ſed & inter Romanæ Eccleſiæ doctiores, multi ſtatuunt, ut ſtatim videbimus.*

Non tamen affirmo verſionem Græcam unquam divinam habuiſſe authoritatem, licèt ex antiquis

antiquis multi ita loqui videantur: Interpretes enim, non Prophetas 70 seniores fuisse ut olim Hieronymus verissimum existimo, ideoque mirum est Joh. Morinum virum aliàs doctissimum statuere tam Græcam 70 quàm Vulgatam Latinam divinæ authoritatis esse, cùm inter se sæpissimè discrepent, & contraria affirment; ut in Chronologicis, quæ nullo modo reconciliari possunt, quod & ipse tandem fateri cogitur: nec enim necessarium est ad fidem in populis ingenerandam versionem omnino infallibilem habere, cùm de facto constet nullam inter innumeras quæ hodiè in Europa extant versiones, esse divinæ & infallibilis authoritatis; fides enim nititur authoritate seu veracitate Dei quæ semper certa & infallibilis, licèt media omnia infallibilia non sint, ut loquuntur Scholæ: versiones enim eatenus tantùm authoritatem habent, quatenus cum primis Autographis concordant; sufficientia verò sunt fidei media, cùm omnia ad salutem necessaria contineant, sine ullo errore contra fidem & mores. Talem itaque authoritatem in Ecclesia Græca & Latina habuit hæc versio, ut inter omnes primas haberet, quodque nihil fidei vel bonis moribus contrarium, sed omnia salutaria dogmata in se complecteretur; varietates enim tales sunt, ut quæ necessariò credenda sunt non evertant, vel quæ credenda non sunt, non doceant, ut optimè Heins. proleg. in exercit.

4. *Veram & genuinam 70. versionem*

Origenis

Origenis Hexaplis conſervatam fuiſſe. Hoc præter Eccleſiæ teſtimonium quæ iiſdem exemplaribus publicè in Eccleſiis uſa eſt, quibus Origenes, etiam ſatetur ipſe Hieronymus, qui maximè inter veteres huic verſioni minùs æquus erat, ut propriam in ejus locum ſurrogaret in Eccleſia Latina: Inter multa quæ ex ipſo afferri poterunt, hoc unicum initio Epiſt. ad Suniam et Fretellam, ſatis erit. Hoc intereſt (*inquit*) inter utramque, (*Vulgatam ſcil.* *editionem, & eam quæ in Hexaplis*) quod κοινὴ pro locis et temporibus et pro voluntate ſcriptorum veterum corrupta editio eſt, ea autem quæ habetur in ἑξαπλοῖς et quam nos vertimus, ipſa eſt quæ in eruditorum libris incorrupta et immaculata 70 Interpretum tranſlatio reſervatur; Quicquid verò ab hac diſcrepat nulli dubium eſt quin ita et ab Hebræorum authoritate diſcordet. *Non dico cum Morino, verſionem 70 Apoſtolorum tempore cum Hebræo per omnia concordâſſe, et quòd differentiæ quæ jam conſpiciuntur corruptelæ ſunt quæ ante Origine Hebræos codices invaſerant; hoc enim facillimè refutatur ex Onkeloſi et Jonath. paraphraſibus quæ omnium conſenſu circa Chriſti tempora ſcripta erant, & in omnibus ferè cum hodierno codice Hebræo ubi à 70. variat, conveniunt. Nec etiam 70 viralem per omnia cum hodierno Hebræo unquam conveniſſe exiſtimo; Loca enim*

nim multa variantia ſemper fuerunt ab antiquis notata, uti ex Origenis Epiſt. ad Julium Africanum, tum ex omnibus fere veterum monumentis conſtat, quæ ex triplici fonte emanârunt 1. Ex ſcribarum incuria & negligentia, vel temeritate & audaciâ. 2. Ex ipſorum interpretum hallucinatione circa literas ſimiles, vel voces homonymas, vel fortè quòd quædam pauca conſultò aliter ob certas cauſas tranſtulerint ut quidam arbitrantur, de quo tamen dubitatur. 3. Ex exemplarium Hebraicorum varietate, quæ licèt in omnibus quæ ad fidem & mores ſpectant convenirent, in quibuſdam tamen levioribus diſcrepâſſe tempore 70. ſeniorum, ſicut poſtea Hieronymi tempore, & tam ante Maſoretharum criticam (cùm multo rigidiores eſsent Judæi, ad ſuperſtitionem uſque, in codicum ſuorum conſervatione, quam ante Antiochi tempora) quã poſtea, variâſſe, ut et hodiè variare Babylonica ab Europæis notum eſt, nullus dubito. Nullũ enim privilegium Judæis pro veteri, præ Chriſtianis pro Novo Teſtamento conceſſum novimus, vel providentiam divinam eorum codicibus magis invigilâſſe quàm Chriſtianorum, ut cùm multæ variantes lectiones in Græcis Codicibus etiam antiquiſſimis occurrant, codices Hebræos immunes eſſe credendũ ſit: Quod enim quidã ſuperſtitioſè verentur, ne hoc modo vacillet fides, & de ſalutis doctrina actum ſit niſi eandem ſcribis ἀναμαρτησίαν quam ipſis ſcriptoribus ſacris tribuamus, vanum & frivolum eſt: Cùm enim de facto conſtet lectiones varias inveniri in antiquiſſ. & probatiſſimis codicibus, quod negari à nemi-

ne

ne possit nisi oculos occludat, quam absurdum est ob consequentias fictitias quas quidam sibi imaginantur, negare quod palam & omnibus notum est? hoc enim est, ac si quis quum solis Eclipsim oculis conspiciat, negaret tamen hoc fieri posse, quia tabulæ Prutenicæ nullā tali hora futuram prædixerāt. Licèt verò tā ipsorū qui tales consequentias metuunt intersit quam nostrâ, ad eas respondere, quam dilutum tamen sit argumentum quivis facilè perspicere potest. Quis enim ita argumentantē non rideret? In Livii scriptis errata quædam irrepserunt librariorum incuriâ, ergò vacillat tota Romanæ historiæ fides, vel nihil certi habemus de Cæsare, Pompeio & aliis, vel in Aristotelis & Platonis libris, exemplaria in quibusdam variant minutis, ergò nihil certum est in eorum Philosophia. Hoc profectò esset omnem historiarum fidem de mundo tollere, & libros omnes antiquos ut corruptos abjiciendos statuere. Præterea multò magis invigilavit Divina providentia uti suprà diximus in hisce codicibus conservandis, ita ut immunes sint in omnib⁹ quæ ad fidem & salutem necessaria sunt, & in articulis omnibus fundamentalibus, inter codices ab Ecclesia receptos Hebræos, Græcos, Syriacos, Latinos, &c. summa sit consensio. Serio itaque responso indignos esse vult Heinsius, qui aut variâsse olim in quibusdam libros, aut ex iis minùs emendatos codices cum cura restitutos negent, proleg. in exerc.

5. *Veram 70. versionem quæ in Hexaplis olim extabat, hodiè extare, & non periisse, licèt in multis scribarum incuriâ vel injuriâ temporum vitiatam, quod omnium librorum*

sors

ſors & conditio eſt, ita tamen ut eadem tranſlatio dici poſſit & debeat. 1. *Enim verſio hæc in Eccleſia Græca publicè ſemper uſurpata erat & ad hunc uſque diem retinetur, nec aliam ab ipſo naſcentis Eccleſiæ primordio unquã habuit; cúmque in quotidiano uſu ſemper fuerit, in Eccleſiis publicè prælecta, à patribus Græcis commentariis illuſtrata, in concionibus populo expoſita, & ut Sacroſancta in magna ſemper erat veneratione, cur non hanc æquè puram conſervare poſſet Eccleſia Græca, ac Judæi Hebraicum textum, Romana Eccleſia Vulgatam Latinam, Antiochena Syriacam, planè non video, præſertim cùm Eccleſia Græca, nec amplitudine, nec viris ſanctitate & eruditione claris, nec Epiſcoporum zelo in ritibus moribuſque antiquis conſervandis Romanæ, vel aliis ceſſerit, & 70. verſionem quæ in publico uſu fuit accuratè ſemper diſtinxerit ab Aqu. Theod. & Symmachi verſionibus, quæ quia in publico uſu nunquam erant penitùs evanuerunt.* 2. *Præterea ſi conferatur hæc verſio cum Hebræo, infinita invenientur loca in quib⁹ deſunt quæ in Hebræo habentur, unde conſtat hanc non eandem eſſe editionẽ quam Origenes aſteriſcis ſuppleverat ex aliis verſionibus.* 3. *Qui Scholia & commentarios ediderunt, ubique fere notant, ubi Aq. Theod. et Sym. &c. aliter ac 70. reddiderint, imo ipſius Hieronymi Prophetarum verſio ubique ferè cum hodierna conſentit. Criteria quædam annotârant quidam viri antiquitatis ſtudioſi, ex quibus veram 70. verſionem quæ Origenis tempore extabat, etiam in quibuſdam exemplaribus adhuc haberi demonſtratur; ſi enim exemplar aliquod careat*

reat supplementis quæ sub asterisco addebat Origenes ex Hebræo, habeat verò sententias quas testantur veteres obelo notatas ab Origene, quia non erant in Hebræo, transpositiones etiã habeat versuum & capitum quorundam quæ testantur veteres aliter in 70. quàm in Hebræo collocari, si denique concordet cum iis Scripturæ partibus quæ apud veteres reperiuntur, vel in Latinam versæ vel commentariis exposita, vel in scriptis suis citatæ, hoc exemplar verũ & genuinum esse quis negare poterit? Jam si quis hæc applicaverit quibusdam editionibus quæ hodiè extant, sc. Aldinæ quæ Venetiis prodiit An. 1518. aliisque quæ Aldinam sequuntur, sc. Argentoratensi 1526. Basileensi anno 1545 (nam alterius 1526 Latina est pura puta Complutensis) & Francofurtensi, Anno 1597. quæ editiones fere cum Aldina consentiunt, nisi quòd capita & versus in quibusdam ad normam Hebræam reposita sint, & quædam in aliquibus ex Complutensi interpolata, per nimiam eorum audaciam qui editiones procurârunt, maxime verò cum Romana, quæ secundùm exemplar Vaticanum MS. nobilissimum, ante Hieronymi tempora scriptum, aliaque, elaborata erat, expertus comperiet hæc ipsa esse Hexaplorum apographa, et verissima τῶν 70 versionis quæ ab antiquis celebrata fuit antitypa, paucis ut antea dictum exceptis quæ substantiam religionis nullo modo spectant.

64 Quod verò ad editionem Græcam quæ in Complutensi primum, postea in Regiis, & nuper in Parisianis Bibliis extat, attinet, hanc in multis ad Hebræum hodiernum adaptârunt, resectis, appositis

positis, transpositis variis, ut Hebræo textui responderet, adeo ut mixtam & interpolatã versionem confecerint, quam quidem pro moderni Hebræi Codicis translatione Græca haberi posse concedo, nec non rationes suas fortasse habuisse viros doctos cur hoc fecerint, at pro vera 70 versione quæ à patribus tantopere celebrata fuit nequaquam esse habendam apertè constat, cùm omnium maximè inter editiones quæ hodiè extant, ab ea distare ex dictis patet: unde Doctiss. Masius in 21. Jos. affirmat, meram esse inscitiam si quis dicat Complutenses purã 70. interpretũ translationem dedisse; nec minori inscitiâ laborant, qui de 70 sinceritate ex omnimoda cum Hebræo hodierno vel Vulgata Latina aliâve versione conformitate pronunciant. Scripsêre ex patribus multi commentaria in magnam Bibliorum partem, Chrysostomus, Augustinus & alii, Hieronymus Prophetas ex Hexaplis transtulit, scripsit Procopius in Esaiã, ipsumq; exemplar cum Procopio typis editum descriptum est ex Abbatis Apollinarii exemplari, in quo testatur Apollinarius se illud diligenter cum ipsius Origenis Hexaplis in Bibliotheca Cæsariensi, et etiam cum Tetraplis contulisse, et obelos et asteriscos in margine notâsse. MSS. vetustissima quædã habuit Doctiss. Masius Syriaca, ante mille annos scripta, quæ ex Græco exemplari quod in Hexaplis in eadem Cæsariensi Bibliotheca repositis

exscriptum

exſcriptum erat Syriacè verſa, de quibus ipſe præf. in Joſuam, quibuſque in Joſuæ editione uſus eſt; citantur quædam ex 70. per Clementem in celeberrima illa Epiſtola quam edidit Patricius Junius. Jam ſi quis editiones prædictas, maximè Romanam cum iſtis contulerit, omnia ſibi invicem reſpondere penè ad amuſſim reperiet. Dolendum itaque viros doctos ita affectibus & partium ſtudiis abreptos inveniri, alios quidem ſub prætextu aſſerendæ Vulgatæ Latinæ, alios ex oppoſito ſub ſpecie defendendi Hebraicam veritatem, ut in antiquiſſimam & ipſa canicie venerandam hanc 70 verſionem, ſacrum depoſitum ab Apoſtolis Eccleſiæ traditum, quo obſtetricante nata, quo lactante nutrita erat, quo dirigente orbem occupavit, & Chriſto ſubjecit, ita iniqui ſint, ut omni authoritate ſpoliatam tantùm non pedibus conculcent; qui nec Judæorum ante Chriſtum, nec ipſius Domini ac Apoſtolorum, qui ipſam ſæpius uſurpârunt, nec primævæ puræque Eccleſiæ rationem ullam habeant. Habeat ſanè Textus Hebræus, prærogativam fontis, habeat etiam Vulgata Latina locum ſuum, Græca tamen apud omnes cordatos & moderatos viros, qui de iſtiuſmodi rebus optimè judicare nôrunt, ſemper in honore erit.

65 *Licèt autem editio Romana omniũ quæ hactenus extant maximè pura ſit & genuina, in cujus editione per 9. annos à multis viris doctis*

ctis desudatum est, non tamen ex omni parte absolutam esse observârunt viri doctissimi, ita ut fortasse adhuc pumice critico indigeat: Cúmque MS. habeamus versionis 70 quod Alexandrinum vocamus, ex Bibliotheca Regia desumptum, ipsi Vaticano nec antiquitate, nec sinceritate cedens, de cujus editione vir doctus Patricius Junius multis abhinc annis cogitavit, ejusque librum unicum Jobi scil. Londini, speciminis ergô, promulgavit, unde magnam per orbem Christianum inter viros doctos expectationem de ejus editione excitavit: De hoc nobilissimo & antiquissimo monumento, quod Bibliis nostris adjiciendum duximus, aliquid breviter præfari libet. MS. hoc ex Alexandria secum attulit Cyrillus Lucaris nuper Patriarcha Alexandrinus, cùm ad sedem Patriarchalem Constantinopolitanam promotus esset, tanquam magnum Orientis Thesaurum, illudque Regi nostro qui magnum librorum impressorum suppellectilem eidem Cyrillo misit, per D. Thomam Roe equitem auratum Regis apud Turcarum Imperatorem legatum, dono dedit, quod ut pretiosissimum κειμήλιον in Bibliotheca sua Regia asservari jussit. Scriptum verò erat (ut testatur idem Cyrillus propriâ manu ad initium libri,) per S. Theclam prout fama erat apud Alexandrinos, ejusq; Theclæ nomen libro inscriptum erat, quod jam obliteratũ non conspicitur: licèt verò

quod

quod de Thecla asserit incertum sit, liber verò, eò quòd fortasse ad Theclæ Monasterium aliquod pertinebat, ejus nomen inscriptum habuit, & famæ fallaci parum tribuendum: summæ tamen antiquitatis esse multa sunt quæ arguunt, scriptionis sc. modus, magnis enim seu uncialibus literis antiquis in pergameno descriptus est, sine ulla versuum, capitum, vel verborum distinctione, sine ullis accentibus vel aspirationis notis, quæ à Grammaticis fortè tunc nondum inventa erant, adeo ut unum quasi verbum continuatũ videri posset, quale de antiquis Bibliorũ codicibus Hebraicis, longè ante Masorethas testantur quidam ex Rabbinis, & de Pindari aliorumque poëtarum Græcorum poëmatis affirmant alii, sectiones tamen quasdam habet, & in 5. libris sc. Job. Psalm. Eccles. Proverb. & Cantic. ut apud antiquos, in στίχους *quosdam partitus est, ut ex libro Job à D. Junio evulgato videre licet.*

In N.T. præter dicta, alia sunt quæ summam antiquitatem spirant, de quibus alibi, ad finem verò libri, annexæ sunt Epistolæ duæ, una integra & genuina sine dubio, sc. celeberrima illa apud antiquos Clementis Romani S. Pauli discipuli ad Corinthios, quæ post sacras literas maximæ erat authoritatis, & in Ecclesiis quibusdam publicè legebatur, quam cùm supra mille annos intermortua jacuisset, magno Ecclesiæ commodo Typis evulgavit idem D. Junius cum versione Latina, & notis ad calcem doctissimis: altera verò lacera & imperfecta, ab eodem tamen publici juris facta, quæ licèt D. Grotio primi

mi seculi esse videatur & ante constitutum Ecclesiarum consensu Canonem scripta, Clementisque nomen præ se ferat, alterius tamen Clementis esse antiqui judicârunt.

67. *Hujus verò M S. licèt magnus sit cum Vaticano consensus, adeo ut se mutuò confirment, omniáque argumenta quæ à Morino proferuntur ad probandam Vaticani sinceritatem, etiam huic nostro quadrent; cùm tamen illud ex Luciani Martyris, hoc verò ex Hesychii editione multis esse videatur: Hesychii enim exemplaria Alexandriæ in usu publico erant teste Hieronymo, unde in minutis quibusdam, varietates quædam occurrunt, præsertim in propriis nominibus, in quibus frequentior inter exemplaria dissensus reperitur; cumque textum codicis nostri Alexandrini imprimere esset ferè actum agere, idem enim ferè est cum Vaticano, præter dignitatem tamen tanti & tam celebris M S. esset, inter varias aliorum codicum lectiones ad finem cujuslibet Tomi, vel ad calcem totius operis detrudi, ideo ut uno intuitu ista duo nobiliss: & antiquissima exemplaria lectori repræsentarentur, Romanum primo in columna peculiari posuimus, Alexandrinum verò ad finem cujuslibet columnæ, ubi scil. à Romano differt, ut hoc modo lector collationem inter utrumque facere posset. Lectiones etiam istas ex MS.*

ne possit nisi oculos occludat, quam absurdum est ob consequentias fictitias quas quidam sibi imaginantur, negare quod palam & omnibus notum est? hoc enim est, ac si quis quum solis Eclipsim oculis conspiciat, negaret tamen hoc fieri posse, quia tabulæ Prutenicæ nullã tali hora futuram prædixerãt. Licèt verò tã ipsorũ qui tales consequentias metuunt intersit quam nostrâ, ad eas respondere, quam dilutum tamen sit argumentum quivis facilè perspicere potest. Quis enim ita argumentantẽ non rideret? In Livii scriptis errata quædam irrepserunt librariorum incuriâ, ergò vacillat tota Romanæ historiæ fides, vel nihil certi habemus de Cæsare, Pompeio & aliis, vel in Aristotelis & Platonis libris, exemplaria in quibusdam variant minutis, ergò nihil certum est in eorum Philosophia. Hoc profectò esset omnem historiarum fidem de mundo tollere, & libros omnes antiquos ut corruptos abjiciendos statuere. Præterea multò magis invigilavit Divina providentia uti suprà diximus in hisce codicibus conservandis, ita ut immunes sint in omnib⁹ quæ ad fidem & salutem necessaria sunt, & in articulis omnibus fundamentalibus, inter codices ab Ecclesia receptos Hebræos, Græcos, Syriacos, Latinos, &c. summa sit consensio. Serio itaque responso indignos esse vult Heinsius, qui aut variâsse olim in quibusdam libros, aut ex iis minùs emendatos codices cum cura restitutos negent, proleg. in exerc.

5. *Veram 70. versionem quæ in Hexaplis olim extabat, hodiè extare, & non periisse, licèt in multis scribarum incuriâ vel injuriâ temporum vitiatam, quod omnium librorum sors*

ſors & conditio eſt, ita tamen ut eadem tranſlatio dici poſſit & debeat. 1. Enim verſio hæc in Eccleſia Græca publicè ſemper uſurpata erat & ad hunc uſque diem retinetur, nec aliam ab ipſo naſcentis Eccleſiæ primordio unquã habuit; cùmque in quotidiano uſu ſemper fuerit, in Eccleſiis publicè prælecta, à patribus Græcis commentariis illuſtrata, in concionibus populo expoſita, & ut Sacroſancta in magna ſemper erat veneratione, cur non hanc æquè puram conſervare poſſet Eccleſia Græca, ac Judæi Hebraicum textum, Romana Eccleſia Vulgatam Latinam, Antiochena Syriacam, planè non video, præſertim cùm Eccleſia Græca, nec amplitudine, nec viris ſanctitate & eruditione claris, nec Epiſcoporum zelo in ritibus moribuſque antiquis conſervandis Romanæ, vel aliis ceſſerit, & 70. verſionem quæ in publico uſu fuit accuratè ſemper diſtinxerit ab Aqu. Theod. & Symmachi verſionibus, quæ quia in publico uſu nunquam erant penitùs evanuerunt. 2. Præterea ſi conferatur hæc verſio cum Hebræo, infinita invenientur loca in quib⁹ deſunt quæ in Hebræo habentur, unde conſtat hanc non eandem eſſe editionẽ quam Origenes aſteriſcis ſuppleverat ex aliis verſionibus. 3. Qui Scholia & commentarios ediderunt, ubique fere notant, ubi Aq. Theod. et Sym. &c. aliter ac 70. reddiderint, imo ipſius Hieronymi Prophetarum verſio ubique ferè cum hodierna conſentit. Criteria quædam annotârant quidam viri antiquitatis ſtudioſi, ex quibus veram 70. verſionem quæ Origenis tempore extabat, etiam in quibuſdam exemplaribus adhuc haberi demonſtratur; ſi enim exemplar aliquod careat

reat

reat supplementis quæ sub asterisco addebat Origenes ex Hebræo, habeat verò sententias quas testantur veteres obelo notatas ab Origene, quia non erant in Hebræo, transpositiones etiã habeat versuum & capitum quorundam quæ testantur veteres aliter in 70. quàm in Hebræo collocari, si denique concordet cum iis Scripturæ partibus quæ apud veteres reperiuntur, vel in Latinam versæ vel commentariis expositæ, vel in scriptis suis citatæ, hoc exemplar verũ & genuinum esse quis negare poterit? Jam si quis hæc applicaverit quibusdam editionibus quæ hodiè extant, sc. Aldinæ quæ Venetiis prodiit An. 1518.*aliisque quæ Aldinam sequuntur, sc. Argentoratensi* 1526. *Basileensi anno* 1545 (*nam alteri⁹* 1526 *Latina est pura puta Complutensis*) & *Francofurtensi, Anno* 1597. *quæ editiones fere cum Aldina consentiunt, nisi quòd capita & versus in quibusdam ad normam Hebræam reposita sint, & quædam in aliquibus ex Complutensi interpolata, per nimiam eorum audaciam qui editiones procurârunt, maxime verò cum Romana, quæ secundùm exemplar Vaticanum MS. nobilissimum, ante Hieronymi tempora scriptum, aliaque, elaborata erat, expertus comperiet hæc ipsa esse* Hexaplorum *apographa, et verissima* τῶν 70 *versionis quæ ab antiquis celebrata fuit antitypa, paucis ut antea dictum exceptis quæ substantiam religionis nullo modo spectant.*

64 *Quod verò ad editionem Græcam quæ in Complutensi primum, postea in Regiis, & nuper in Parisianis Bibliis extat, attinet, hanc in multis ad Hebræum hodiernum adaptârunt, resectis, appositis*

positis, transpositis variis, ut Hebræo textui responderet, adeo ut mixtam & interpolatã versionem confecerint, quam quidem pro moderni Hebræi Codicis translatione Græca haberi posse concedo, nec non rationes suas fortasse habuisse viros doctos cur hoc fecerint, at pro vera 70 versione quæ à patribus tantopere celebrata fuit nequaquam esse habendam apertè constat, cùm omnium maximè inter editiones quæ hodiè extant, ab ea distare ex dictis patet: unde Doctiss. Masius in 21. Jos. affirmat, meram esse inscitiam si quis dicat Complutenses purã 70. interpretũ translationem dedisse; nec minori inscitiâ laborant, qui de 70 sinceritate ex omnimoda cum Hebræo hodierno vel Vulgata Latina aliâve versione conformitate pronunciant. Scripsêre ex patribus multi commentaria in magnam Bibliorum partem, Chrysostomus, Augustinus & alii, Hieronymus Prophetas ex Hexaplis transtulit, scripsit Procopius in Esaiã, ipsumq; exemplar cum Procopio typis editum descriptum est ex Abbatis Apollinarii exemplari, in quo testatur Apollinarius se illud diligenter cum ipsius Origenis Hexaplis in Bibliotheca Cæsariensi, et etiam cum Tetraplis contulisse, et obelos et asteriscos in margine notâsse. MSS. vetustissima quadã habuit Doctiss. Masius Syriaca, ante mille annos scripta, quæ ex Græco exemplari quod in Hexaplis in eadem Cæsariensi Bibliotheca repositis

exscriptum

exſcriptum erat Syriacè verſa, de quibus ipſe præf. in Joſuam, quibuſque in Joſuæ editione uſus eſt; citantur quædam ex 70. per Clementem in celeberrima illa Epiſtola quam edidit Patricius Junius. Jam ſi quis editiones prædictas, maximè Romanam cum iſtis contulerit, omnia ſibi invicem reſpondere penè ad amuſſim reperiet. Dolendum itaque viros doctos ita affectibus & partium ſtudiis abreptos inveniri, alios quidem ſub prætextu aſſerendæ Vulgatæ Latinæ, alios ex oppoſito ſub ſpecie defendendi Hebraicam veritatem, ut in antiquiſſimam & ipſa canicie venerandam hanc 70 verſionem, ſacrum depoſitum ab Apoſtolis Eccleſiæ traditum, quo obſtetricante nata, quo lactante nutrita erat, quo dirigente orbem occupavit, & Chriſto ſubjecit, ita iniqui ſint, ut omni authoritate ſpoliatam tantùm non pedibus conculcent; qui nec Judæorum ante Chriſtum, nec ipſius Domini ac Apoſtolorum, qui ipſam ſæpius uſurpârunt, nec primævæ puræque Eccleſiæ rationem ullam habeant. Habeat ſanè Textus Hebræus, prærogativam fontis, habeat etiam Vulgata Latina locum ſuum, Græca tamen apud omnes cordatos & moderatos viros, qui de iſtiuſmodi rebus optimè judicare nôrunt, ſemper in honore erit.

65 *Licèt autem editio Romana omniũ quæ hactenus extant maximè pura ſit & genuina, in cujus editione per 9. annos à multis viris doctis*

ctis desudatum est, non tamen ex omni parte absolutam esse observârunt viri doctissimi, ita ut fortasse adhuc pumice critico indigeat: Cúmque MS. habeamus versionis 70 quod Alexandrinum vocamus, ex Bibliotheca Regia desumptum, ipsi Vaticano nec antiquitate, nec sinceritate cedens, de cujus editione vir doctus Patricius Junius multis abhinc annis cogitavit, ejusque librum unicum Jobi scil. Londini, speciminis ergô, promulgavit, unde magnam per orbem Christianum inter viros doctos expectationem de ejus editione excitavit: De hoc nobilissimo & antiquissimo monumento, quod Bibliis nostris adjiciendum duximus, aliquid breviter præfari libet. MS. hoc ex Alexandria secum attulit Cyrillus Lucaris nuper Patriarcha Alexandrinus, cùm ad sedem Patriarchalem Constantinopolitanam promotus esset, tanquam magnum Orientis Thesaurum, illudque Regi nostro qui magnum librorum impressorum suppellectilem eidem Cyrillo misit, per D. Thomam Roe equitem auratum Regis apud Turcarum Imperatorem legatum, dono dedit, quod ut pretiosissimum κειμήλιον in Bibliotheca sua Regia asservari jussit. Scriptum verò erat (ut testatur idem Cyrillus propriâ manu ad initium libri,) per S. Theclam prout fama erat apud Alexandrinos, ejusq; Theclæ nomen libro inscriptum erat, quod jam obliteratū non conspicitur: licèt verò quod

quod de Thecla asserit incertum sit, liber verò, eò quòd fortasse ad Theclæ Monasterium aliquod pertinebat, ejus nomen inscriptum habuit, & famæ fallaci parum tribuendum: summæ tamen antiquitatis esse multa sunt quæ arguunt, scriptionis sc. modus, magnis enim seu uncialibus literis antiquis in pergameno descriptus est, sine ulla versuum, capitum, vel verborum distinctione, sine ullis accentibus vel aspirationis notis, quæ à Grammaticis fortè tunc nondum inventa erant, adeo ut unum quasi verbum continuatũ videri posset, quale de antiquis Bibliorũ codicibus Hebraicis, longè ante Masorethas testantur quidam ex Rabbinis, & de Pindari aliorumque poëtarum Græcorum poëmatis affirmant alii, sectiones tamen quasdam habet, & in 5. libris sc. Job. Psalm. Eccles. Proverb. & Cantic. ut apud antiquos, in στίχους quosdam partitus est, ut ex libro Job à D. Junio evulgato videre licet.

In N.T. præter dicta, alia sunt quæ summam antiquitatem spirant, de quibus alibi, ad finem verò libri, annexæ sunt Epistolæ duæ, una integra & genuina sine dubio, sc. celeberrima illa apud antiquos Clementis Romani S. Pauli discipuli ad Corinthios, quæ post sacras literas maximæ erat authoritatis, & in Ecclesiis quibusdam publicè legebatur, quam cùm supra mille annos intermortua jacuisset, magno Ecclesiæ commodo Typis evulgavit idem D. Junius cum versione Latina, & notis ad calcem doctissimis: altera verò lacera & imperfecta, ab eodem tamen publici juris facta, quæ licèt D. Grotio primi

mi seculi esse videatur & ante constitutum Ecclesiarum consensu Canonem scripta, Clementisque nomen præ se ferat, alterius tamen Clementis esse antiqui judicârunt.

67. *Hujus verò M S. licèt magnus sit cum Vaticano consensus, adeo ut se mutuò confirment, omniáque argumenta quæ à Morino proferuntur ad probandam Vaticani sinceritatem, etiam huic nostro quadrent; cùm tamen illud ex Luciani Martyris, hoc verò ex Hesychii editione multis esse videatur: Hesychii enim exemplaria Alexandriæ in usu publico erant teste Hieronymo, unde in minutis quibusdam, varietates quædam occurrunt, præsertim in propriis nominibus, in quibus frequentior inter exemplaria dissensus reperitur; cumque textum codicis nostri Alexandrini imprimere esset ferè actum agere, idem enim ferè est cum Vaticano, præter dignitatem tamen tanti & tam celebris M S. esset, inter varias aliorum codicum lectiones ad finem cujuslibet Tomi, vel ad calcem totius operis detrudi, ideo ut uno intuitu ista duo nobiliss: & antiquissima exemplaria lectori repræsentarentur, Romanum primo in columna peculiari posuimus, Alexandrinum verò ad finem cujuslibet columnæ, ubi scil. à Romano differt, ut hoc modo lector collationem inter utrumque facere posset. Lectiones etiam istas ex MS.*

MS. Alexand. posuimus, sine ulla mutatione præter accentuum appositionem (nisi manifestus erat librarii error) ut in ipso MS. reperiuntur, licèt quædam sint istius seculi propria, quæ à Grammaticorum nostrorum regulis discrepant, & à nasutulis quibusdam fortasse inter errata Typogr. reponentur: ut cum αι *scribunt pro* (ε) *ut* παιδίον *pro* πεδίον, ἀρειστὸν *pro* ἀρεστὸν: *et è contra* (ε) *pro* αι, *ut* φύλαξε *pro* φύλαξαι; *sic* (ε) *simplex pro* ει *dipthongo ponitur, ut* λέψει *pro* λείψει, μ *pro* ν, *ut* ἐμμέσῳ *pro* ἐν μέσῳ, μ *sæpe interponitur præsertim in descendentibus à* λαμβάνω, *ut* λέμψομαι *pro* λέψομαι, ν *duplex pro simplici, in verbis à* βαίνω, *ut* διαβέννετε *pro* διαβένετε, *aliaque ejusmodi, quæ quia summæ antiquitatis indicia sunt, et non ex Scribæ errore fortuitò orta, sed constanter per totum librum reperta et seculi istius in pronunciando et scribendo modum indicant, religio nobis erat mutare.*

68. *Quod ad Latinas* 70 *Versiones attinet, licèt multæ essent ut testatur Augustinus, nec earum ulla parem cum Græca authoritatem unquam habuerit, una tamen erat cæteris celebrior quæ ab Augustino Itala, à Hieronymo Vulgata, à Greg. Vetus dicebatur, quamque Hieronym. ipse ad Græcam quæ in Hexaplis sincera erat castigavit,*

castigavit, quæ post evulgatam Hieronym. novam versionem ex Hebræo, vel cum eadem coaluit, vel fere periit, adeo ut nullæ ejus reliquiæ (exceptis Psalmorum libro aliisque paucis) ullibi repertæ sint, nisi quæ in patrum Latinorum aliorumque commentariis & scriptis hic illic dispersæ essent. Ut igitur unà cum Græco Textu etiam ipsa antiqua Versio Latina à mortuis resuscitaretur, rem magnam & laude dignissimam aggressus est Flaminius Nobilius, vir doctiss. & in antiquis patrum ac Ecclesiæ monumentis multùm versatus, ut hanc veterem Latinam translationem redivivam sisteret. Primò enim versionem Latinam non ex ingenio suo composuit, sed ex omnibus patrum aliorumque Latinorum veterum monumentis, collectis quæ ab iisdem translatæ vel citatæ erant scripturæ particulis, & in unum corpus digestis, Herculeo planè labore contexuit. Quæ verò ex Patrum scriptis supplere non poterat (quæ pauca erant) proprio marte addidit, ita tamen ut antiquæ versionis stylum & simplicitatem exprimeret: nec solùm Latinam versionem redintegravit, sed etiam thesaurum instructissimum, notarum & variarum lectionum ex patribus tam Græcis quàm Latinis aliisque M S S. modernisque 70. editionibus, etiam Complutensi, quibus tam Græca quàm Latina versio confirmata est, immensis studiis & vigiliis compilavit, adeo ut tam Græca quàm Latina versio, quæ per mille annos in Occidentali Ecclesia fere intermortuæ jacuerant, non quidem ausim cum Morino dicere, ab omnibus erroribus

&

& mendis puræ & perfectæ, maxima tamen ex parte nitori et pristinæ integritati restitutæ exhibeantur.

69. *Cumq; uti diximus Græca illa quæ in Complut. Regiis, & Parisiensibus Bibliis extat versio, omnium maximè à primæva distet, ut quæ pro arbitrio propalantium mutata & interpolata sit, Latina etiam eidem apposita, sit planè nova, nec veterem Latinam ullo modo referat, nobis autem propositum sit non novas versiones cudere sed antiquas quantum fieri poterit nativa sua formâ exprimere, judicium de singulis lectori pio & docto relinquentes, rejecta planè mixta illa Complutensium, quam tamen ubi à reliquis differt, inter varias lectiones lector inveniet; rem gratam omnibus antiquitatis studiosis totique Ecclesiæ futuram existimavimus, Græcam illam Romanæ editionis versionem & antiquam Latinam, unà cum exemplari nostro Alexandrino, quæ omnium quæ hodiè extant ad veram & genuinam τῶν 70 versionem proximè accedit, cum reliquis antiquis versionibus in hisce Bibliis imprimere. In variis lectionibus quæ per literas Alphab. in versione Latina indicantur, à Nobilio collectis, lectori exhibentur multa ex codicibus MSS. antiquissimis, commentariis, scholiis, aliisque Græcorum scriptis, et fragmentis aliarum translationum collecta, unà cum asteriscis et obelis qui ab antiquis notati erant, quibus textus*

tum

tum Vaticanus, tum Alexandrinus in multis illustrantur. Annotata verò quæ in Græca editione Romana erant, neglecimus, quia omnia ferè in Nobilii notis repetuntur: quæ verò deerant, vel Latinè tantùm à Nobilio citata erant, appositis Græcorum patrum verbis supplevimus. Præter has etiam, annotationes alias ex variis MSS. antiquissimis, & veterum monumentis, quarum quædam ex duobus MSS. in Bibliotheca Oxoniensi Arabicis, aliæ ex MS. quodam Vaticano excerptæ, unà cum observationibus in multa loca à Nobilio prætermissa, virorum doctorum summâ industriâ collectas lectori non invidemus; versuum etiam distinctionem ut in editione τῶν 70 Parisiana sequuti sumus, ubi in versuum transpositionibus, numerus uncis inclusus juxta Vulgatam Latinam retinetur, nisi in ultimis quibusdam Exodi capitibus aliisve locis, ubi ita transposita sunt omnia, ut versuum distinctio juxta Hebraici textûs, vel Vulg. Lat. versionis formam fieri non potuerit sine Græci textûs dilaceratione. Quas quidē transpositiones cùm in Græcis codicibus semper fuisse, tum ex veterū scriptis tum ex antiquiss. MSS. constet, idcircò loco movere vel transponere, ut cum Hebræo, vel Vulg. Lat. congruerent, sicut in quibusdam aliis editionibus post Aldinam, temerè, ne dicam sacrilegè factum est, mihi piaculum videtur, & contra dictum Sapientis, de non mu-

 tando

tando terminos quos posuêre majores nostri; in quo etiam alicubi præeuntes habemus Parisienses, in Arab. versione Jeremiæ, ubi cùm magna sit capitulorum transpositio à cap. 25. ad finē libri, juxta 70, ex quibus facta est ista Jeremiæ versio, ordinem tamen non mutârunt, licèt cum aliis versionibus per columnas non congruat, sed Lectorē monent de hac transpositione quam juxta exemplar suum Arabicum sequuntur, ad finem istius Prophetiæ. Monendus etiam est Lector, ubi inter varias lectiones ex MS. Alexandrino collectas asteriscus conspicitur, aliquid inter annotationes ad finē libri observari; quod ad finē columnæ inter varias easdem lectiones rejici cōmodè non poterat.

70. *De N. Testamenti textu Græco, hæc pauca annectam; Cùm summoperè laborârint multi de genuina ejus editione, idcircò juxta emendatissimas editiones illum dabimus, unà cum versione Latina interlineari Ariæ Montani, ut sic tyrones tota Biblia interlinearia habere possint. Varias verò lectiones adjiciemus cum annotatis tam ex præstantissimis illorum qui in hisce laborârunt notis & commentariis, Erasmi, Stephani, Bezæ, Lucæ Brugensis, Casauboni, H. Grotii & aliorum; quam ex antiquiss. & optimis MSS. sc. Alexandr. nostro, Lugdunensi & Claremontano quibus usus est Beza (qui posteà Lugdunense Acad. Cantabrig. donavit) aliísque quæ Oxonii in Novi Collegii, Magdalenensis & Lincolniensis Bibliothecis servantur, quæ ut etiā Bezæ Lugdunense, aliáque antiqua MSS. Cantabrig. multis abhinc annis cum exemplari impresso conferri curavit Reverendiss. Armachanus, omnésque variantes lectiones excerpsit.*

Hæc

Hæc nominâsse hoc loco sufficiet, de quibus alibi plura.

71. *Restat ut quædam de Latina Vulgata, breviter dicamus, quam, inter antiquas versiones referendam, ut quæ à Greg. Magni tempore per mille annos ferè sola in Ecclesia Latina in usu erat, non est quod dubitemus, licèt de ejus authore, & de tempore quo in Ecclesiam introducta fuit, déque ejus authoritate, & sinceritate, præsertim ex quo per Tridentinum stabilita est, inter doctos acriter decertatum sit.*

72. *De versione Latina 70. Interp. quæ Vulgatæ nomen ante Hieronymi tempora obtinuerat, quædam suprà diximus. Hanc se emendâsse fatetur Hieronymus lib. 2. contra Ruff. posteà versionem novam ex Hebræo fecisse, hortatu Damasi Papæ, est extra controversiam; Psalmi verò, quia in templis assiduè decantati, sine populi offensione mutari non poterant, ut anteà relicti sunt; licèt enim Psalmos etiam ex Hebræo verterat, nunquã tamen erant in publico usu Ecclesiæ. Huic versioni licèt Episcoporum multi antiquam prætulerint, authoritate tamen Damasi quâ suffultus erat in hac controversia Hieronymus, à multis in Ecclesiis publicè usurpata fuit, unde utramque publicè in Ecclesia lectam fuisse usque ad Greg. Mag. tempora ex scriptis ejus clarissimè constat, ex Epist. sc. ad Leandrum præfixa libro Moralium, & lib. 20. Moral. cap. 23, ubi ita loquitur;* Quia sedes Apostolica cui authore Deo præsideo utrâque utitur, mei quoque labor studii ex utraque fulcietur. *Licèt autem utrâque usus sit, Hieronymi tamen versionem*

 præferebat,

præferebat, ut alibi ipse declarat. Et post Gregoriũ, licet quo anno incertum sit, ea quæ nunc Vulgata dicitur, ex utrisque conflata ut videtur, paulatim tacitóque consensu invaluit. Nam quòd acriter contendunt quidam hanc esse ipsius Hieronymi, duplici argumento, ut mihi videtur, refutari possunt; tum quòd Hieronymi versio Hebræo exactè conformis erat, ut fatentur Sixtus Senensis & alii, quod de Vulgata hodierna dici non potest: tum quòd Hieronymum aliter ex Hebræo transtulisse quàm nunc in Vulgata Latina legitur, ex locis innumeris inter ejus opera constet, ut observârunt multi inter ipsos Romanenses viri docti; ut Villalpandus, Pradus, Bonfrerius et alii, & fatetur ipse Morinus exercitat.3.lib.1.cap.1. Unde non tantum Protestantium pleriq;, sed & Ecclesiæ Romanæ multi, puram Hieronymi versionẽ esse negant, sed ex antiqua Vulgata & Hieronymi nova mixtam: sic enim Driedo, Sixt. Senensis, Pagninus, Erasmus, Lindanus, Azorius, Simeon de Muis, Theologi Duacenses præf. in V. Test. Cardinalis Baronius, & præfatio Bibliorũ Clem.8. aliique multi. Verba Baronii referam, ad annum Christi 231. Sect.47.

73. Accidit Gregorii tempore (quo verò potissimùm anno quóve auctore incertum remanet) ut quoniam duæ Vulgatæ versiones Vetus et Nova, dissensionum et contentionum ministrarent occasionem, in diversa studia fideles ea in re distraherentur, cùm alii Veterem, Novam alii sequerentur----essétque ea diversitas veluti seminarium jurgiorum

ac

ac turpem redderet Ecclesiæ faciem, dum in Divinis laudibus cæterísque sacris officiis alii aliam legendo, psallendo, concionando, tractando, consectarentur; ne ex hac parte penè divisa schismate Ecclesia videretur, divino afflante Numine provisũ est, optiméque consultum, ut ad Ecclesiasticum communem usum una ex duabus, quæ usui omnibus esset Ecclesiis, conflaretur, quæ Communis omnibus atq; Vulgata uno nomine à cunctis dicebatur, explosâ Veteris & Novæ nomenclaturâ. Résque evenit ex sententia, ut eam unam Occidentali Ecclesiâ recipiente, omnis mox cessaverit controversia, *&c.* Licèt alicui Ecclesiæ, venerandæ antiquitatis ergô, permissũ fuerit veteri illâ 70. in psallendo uti editione, cùm alioqui eâdem, sed ab Hieronymo emendatâ reliquæ omnes utantur Ecclesiæ. *Sic Baronius: cui subjungere libet verba præfationis Bibliorum quæ edidit Clem.*8. *Textus Latinus* ex Hieronymi translatione vel emendatione susceptus, partim retentus ex antiqua versione Latina, quã S.Hierony. Communem & Vulgatam, S. Augustinus Italam, S.Gregorius Veterem translationẽ appellat. *Ex hisce testimoniis clarissimè constat, Vulgatã Latinam non esse puram Hierony. sed mixtam.*

47. *Quod ad N. Testamentũ attinet, illud tantùm emendavit Hieronymus, non de novo transtulit: sic enim ipse libro de scriptoribus Ecclesiasticis:*

ſticis : Vetus ſc. Teſtamentum juxta Hebraicum tranſtuli, Novum Græcæ fidei reddidi, & *Præf. ad Evangeliſtas* ; Hæc præfatiuncula pollicetur Evangelia, codicum Græcorum emendatâ collatione, ſed veterum, quæ ne multùm à lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparent ita calamum temperavimus, ut his tantùm quæ ſenſum videbantur mutare correctis reliqua manere pateremur ut fuerant.

75. *Antiquiſſimã itaq; eſſe hanc N.T. verſionẽ dubitari vix poteſt; nã cùm plures erãt verſiones Latinæ, hanc tamen, quæ reliquis ita eminebat, ut Hieronymi tempore* Vulgatæ & Veteris *nomen adepta ſit, primam omniũ Latinarum fuiſſe, veri ſimile eſt; & cùm Eccleſia Latina ſine Latina tranſlatione eſſe non potuerit, ante hanc verò nulla extet alicujus apud antiquos memoria, ab initio naſcentis Eccleſiæ factam fuiſſe valdè probabile eſt, ne dicam cum Baronio, Bonfrerio, Serrario & aliis, ab aliquo Apoſtolorum Diſcipulo factam, & ab ipſis Apoſtolis viſam & approbatã. Quòd autem alicubi barbariſmum ſapere videatur, non mirandũ ſi auribus delicatulis non ſemper arrideat; cùm, ut optimè loquitur S. Auguſt.* Verba cœleſtis oraculi non ſint reſtringenda ad regulas Donati, meliúſque eſt ut nos reprehendant Grammatici, quàm ut non intelligant populi.

76. *Authoritatem quod attinet, à quibuſdam ſummæ eſſe authoritatis ſtatuitur, imò afflatu Sp. Sancti factam, ut in exercitationibus Morinus, (qui tamen Diatr. part. 2. Sect. 2. contrarium*

videtur

videtur asserere) & *post sanctionem Concilii Tridentini, in omnibus puram, nullæque mendæ vel errori obnoxiam esse; undè Congregatio Cardinalium sub Greg.*13. omnia ad syllabam quæ in Vulgata sunt probat, & recipienda declarat. *Hoc tamen à doctioribus inter ipsos Romanenses meritò in quæstionem vocatur, qui declarationem istam suspectam habent, (vide, D' Espeires disp.*3.*de Vulg.Lat. dub.*4.*) statuúntque tam ante Concilium, quàm posteà errores irrepsisse,* & *in quibusdam casibus per Hebræos* & *Græcos codices, Vulgatam Vet.* & *N.Testam. corrigi deberi, hócque tantùm tenendum esse, In Vulgata* non esse errores contra fidem & mores, *sic enim Concilii mentem explicant qui eidem interfuerunt, Andr. Vega Cardinalis S.crucis qui posteà Marcellus secundus,* & *Johannes Mariana cum aliis*; *imò* errores quosdam adhuc esse tum Typographi tum Interpretis *affirmant iidem, quibus Sixtum Senens. Canum, Salmeronem, Dominicum Bannes, Card: Bellarminum, Simeonem de Muis, aliósque adjungere licet. Idémque patet ex variarum lectionum catalogo quæ in Vulgata repertæ, quarum aliquot millia collegit Lucas Brugensis, pluresque superesse constat ex Epistola Bellarm. ad eundem, ubi inter alia, hæc habet:* De libello ad me misso gratias ago, sed scias velim Biblia Vulgata non esse à nobis accuratissimè castigata, multa enim de industria justis de causis pertransivimus quæ correctione indigere videntur. *Unde infert L. Brugensis* & *Bellarminum unum fuisse ex correcto-*

 ribus,

ribus, & posse aliquando fieri ut accuratior castigatio exhibeatur. Imò in ipsa præf. Bibl. Vulg. dicunt, quòd in hac Vulgata editione: Sicut nonnulla consultò mutata, ita alia quæ mutanda videbantur, immutata relicta sunt, quod ita faciendũ esse tũ ad offensionem populorũ vitandũ S.Hieronymus non semel admonuit, tum quòd facilè credendũ sit ut majores nostri, qui ex Hebræis & Græcis Latina fecerunt, copiam meliorum & emendatiorum librorum habuerint quàm ii qui post illorum ætatem ad nos pervenerunt, &c. *Biblia etiam edidit correcta Sixtus 5. post Concilium, quæ ab omnibus recipi per Bullam imperavit, omnémq; alteratione͂ prohibuit, & in præf. testatur se, quò magis incorruptè res perficeretur,* suâ ipsius manu correxisse si quæ prelo vitia obrepserant. *Vide Aug. de Roccha Biblioth. Vatic. p. 229. vix tamen exacto biennio Clem. 8. correctiora Biblia edidit, novâ Bullâ præfixâ, ubi non modò errata Typog. emendata, ut volunt Tirinus et alii, sed multæ aliæ reperiuntur differentiæ in locis de industria mutatis, ut notârunt Sixt. Amama Antibarb. Bibl. p. 221. aliíque plures.*

77. Vulgatã itaq; nõ esse ex omni parte perfectã ex ipsis Romanæ Ecclesiæ Doctoribus constat, magni tamen faciendam nec temerè rejiciendam, imò si fortassè cum Hebræo vel Græco non conveniat, non statim erroris damnandam, sed antiqua exemplaria consulenda quibuscum sæpè convenit, statuunt viri inter Protestantes doctissimi. Theod. Beza omnibus cæteris Latinis versionibus præ-

præferendam fatetur, *præf. in N. T. anni* 1559. *ubi Erasmum reprehendit*, eò quòd veterem interpretem rejicit, quia à Græcis dissentiebat, cùm emendatius exemplar secutus esse videatur. *Videatur idem in Luc*. 2. 33. *Mar*. 3. 5. *&* 14. 36. *& alibi. Doctissim⁹ P. Fagius in Chald. Paraph. Gen*. 4. *de iis qui ubi vulgatã non ad literam per omnia Textui Hebræo respondere vident, illã exibilant, damnant, &c. ita loquitur:* Non attendunt, quid vel quem secutus fuerit Vulgatus author; cùm enim à veritate Heb. dissentire videtur, vel Sept. vel Paraph. Chald. vel aliquem ex Rabbinis sequutum fuisse ferè semper deprehendo. Non est ergò temerè nata Vulgata editio, ut quidam scioli stultè et impudenter clamitant. *Lud. de Dieu præf. Animadv. in* 4. *Evang*. authorem Vulgatæ doctissimum esse judicat, ejúsque fidem et judicium admiratur. *Is. Casaubonus* differentias Vulgatæ à Græco non semper in Vulgatæ depravationem vel Interpretis errorem refert; sed in Græcos codices quibus usus est interpres Latinus, à quibus variant hodierni, quósque sæpè hodiernis præfert. *Vide Matth*. 11. 21, 22. & 15. 39. & 21. 7. *Joh*. 12. 40. & 18. 1. *Act*. 3. 24. & 12. 8. *&c. Et quidem de MS. nostro Alexandr. observatum est, quòd ubi à Vaticano Codice differt, sæpissimè cum Vulgata Latina congruat. Agmen claudat doctiss. H. Grotius præf. in annot. in Bibl. qui fatetur se Vulgatum Latinum interpretem* semper plurimi fecisse,

ciſſe, non modò quòd nulla dogmata inſalubria contineat, ſed etiam quòd multum in ſe habeat eruditionis, quanquam in dicendi genere ſatis horridus. *Teſtes plures adferre ſupervacaneum erit, ex hiſce enim ratio reddi poteſt cur Vulgatam Latinam inter reliquas antiquas verſiones retineamus in Bibliis noſtris, cæteris hujus ævi Latinis omiſſis, quæ ut Auguſtinus de Latinis ſui temporis, numerari vix poſſunt: Omnes enim ex uno exemplari, Hebræo ſc. hodierno Teſt. Vet. & Græco impreſſo N. Teſt. factæ ſunt, idóque unum tantum exemplar referunt, quod cùm hîc exhibeatur, ſuperfluum planè erit pluribus verſionibus recentibus paginā onerare.*

78. *Latinam itaq; verſionē ſecundùm exemplaria à Sixto. 5. & Clem. 8. recognita & emendata exhibem⁹ unà cū correctionib⁹ Romanis Lucæ Brug. nam in hoc excuſari non poſſunt Pariſienſes, quòd verſionem Vulgatam non emendatam, ſed innumeris mendis ſcatentem ſecuti ſint, contra Concilii Tridentini & Pontificum duorum (quorum authoritatem ipſi agnoſcunt, quibúſque ipſis parere æquum erat) decreta.*

79. *Præter háſce verſiones, & variantes ſingularū lectiones cum annotationibus, alia multa non inutilia adjicere proponimus, ex libro valdè docto Lucæ Brugenſis de variantibus ſcripturæ locis, Scholiaſte Syro, Lud. de Dieu de verſionibus Syriaca, Arabica, Vulgata, & Æthiopica, inter ſe & cum Bezæ & Eraſmi verſionibus collatis, D. Pocockio, Capello, Buxtorfio, aliiſque viris doctis, unà cum quibuſdam de Maſora, ejus Clave, & Caſtigatione per eundem Buxtorfium,*

ſium, Chronologia brevi, indicibus neceſſariis, aliiſque, de quibus plura dicere chartarum anguſtia non permittit.

80. *Ante omnia etiam, poſt Præfationem generalem, in qua totius inſtituti operis, & omnium quæ in ipſo occurrunt, Lectori ratio reddenda eſt, gratáque eorum memoria recolenda, quorum ſumptibus & auxiliis opus aggreſſi ſumus, particulares etiam quaſdam præfationes ad verſiones quaſdam ſpectantes, Prolegomena & Apparatum, Tabulas etiam quaſdam Geographicas, cum figuris eorum quæ ad Tabernaculi Templíque ſtructuram & cultum, & ad Aaronicum veſtitum ſpectant, aliáque hujuſmodi, exprimenda curabimus.*

81. *Hæcque ſit brevis totius operis adumbratio, quod ad Dei O.M. gloriam, Eccleſiæ bonum, omniúmq; ſtudioſorum, præſertim Theologiæ & Linguarum, commodum, favente clementiâ divinâ, quantâ fieri poterit diligentiâ, promulgabimus. Armenorum & Coptorum verſiones uti ſupra diximus, promittere non audemus: quia tamen ad linguarum iſtarum lectionem quædam in hoc opuſculo exhibentur, de ipſis linguis, et verſionibus ſcripturæ quæ in eis habentur, pauca adjicere non inutile judicamus.*

82. *Armeniam ab Hebræorum* מני Meni *vel* Minni *derivari, regione ſc. quam cum Ararat, ubi arca Noæ requievit, conjungit Jeremias, cap.* 51. 27. *ubi de Babylone loquens,* Convocate (*inquit*) contra eum Regna Ararat, Minni & Aſcenaz, *probabile facit Chaldæus interpres, qui pro* מני *habet* הרמני *Armeniam, tum hoc loco,*

co, tum Mich. 7.12. Armeniæ vero, quæ jam sub Turcarum imperio est, duæ sunt partes; Major, trãs Euphratẽ, quæ hodiè Turcomannia, & Minor quæ cis Euphratẽ cui Cilicia contermina, quæ etiam Armenis abũdat, et Carmania à Turcis vocatur.

83. *Stephanus vult Armenos esse Phryges genere, eorúmque linguam in multis imitari; Strabo verò probabiliùs :* τὸ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος, καὶ τὸ τῶν Σύρων, καὶ τῶν Ἀράβων, πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφαίνειν, κατά τε τὴν διάλεκτον, καὶ τοὺς βίους, καὶ τοὺς τῶν σωμάτων χαρακτῆρας, καὶ μάλιστα καθὸ πλησιόχωροί εἰσι. Armenorum gentem, ut & Syrorum & Arabum multum præ se ferre cognationis, dialecto, vitâ, & corporum formâ, maximè cùm vicini sint. *Arabes enim Mesopotamiam penetrârunt & Armeniæ vicina loca, & partim ex Syris, & partim ex Phrygibus Armenos coaluisse verisimile est, & ex gentium istarum lingua tertiam conflatam esse. Syriacè olim scripsisse Armenos videtur colligi posse ex Polyæni lib. 4. ubi de Eumene dicitur, quòd* Ἐπιστολὴν προσήνεγκεν παρὰ Ὀρόντου σατράπου τῆς Ἀρμενίας γεγραμμένην Συρίοις γράμμασι. Epistolam protulit quasi ab Oronte Armeniæ satrapa Syriacis literis conscriptam. *Unde colligere est Syris & Armenis propter viciniam linguæ communes literas fuisse.*

84. *Armeni postquàm fidẽ Christi recepissent, Patriarchæ Constantinopolitano subditi erãt: cùm verò Muhammedana impietas Orientem invasisset, & Saracenorum victoriæ Ecclesiarum ordinẽ & subordinationem Episcoporũ, quâ sibi invicem connexi*

connexierant, dirupissent, Armenise ab ejus jurisdictione subduxerunt, & Patriarchas duos sibi erexerunt, quos Catholicos vocant, unum in Armenia Majori, alterum in Minori, qui sub se multos habent Episcopos, utriusque verò jurisdictionem terminat fluens intermedius Euphrates. Constantinopolitanæ etiam Ecclesiæ non tantùm jurisdictionem sed & communionem abjecerunt, receptâ Eutychis hæresi cum Jacobitis in Syria, cui tamen hodiè renunciâsse videntur, ut ex eorum Confessione Patriarchæ Constantinopolitano missa constat. In Liturgiis verò & cæremoniis præ omnibus Orientis sectis Ecclesiæ Latinæ propiùs accedunt, cui etiam reconciliati erant unà cum Græcis in Concilio Florentino, ut ex actis Concilii patet. Ex omnibus etiam Christianis sub imperio Turcico, indultis & privilegiis maximis fruuntur, vi diplomatis sub ipsa Muhammedis manu ipsis olim concessi, ut ipsi asserunt.

85. *Ut verò ad ipsorum Linguam revertamur, quicquid de characteribus antiquis disputant, certum est hodiernos multùm à Syriacis differre, quos à Chrysostomo inventos fuisse ex monumentis Bibliothecæ Vaticanæ affirmat Angelus de Roccha. p. 157. Eundémque Scripturam totam in Linguam Armenam transtulisse, eámque versionem hodiè apud ipsos in usu esse, quam post exilium ejus à Constantinopoli confecit, cùm in Armeniam Imperatoris decreto, teste Sozomeno Hist. l. 8. c. 22. relegatus esset, ubi etiam vitam finivit, ut ex Historia*

Georgii

Georgii Patriarchæ Alexandriæ, quam ſcripſit de vita Chryſoſtomi, probat Sixtus Senenſis in Bibliotheca ſanctâ. lib. 4. Certè Theodoretus qui prope Chryſoſtomi tempus vixit, (floruit enim circa annum 440) affirmat S. Scripturas ſuo tempore in linguam Armenam verſas fuiſſe licèt de verſionis authore ſileat, lib. de curandis Græc. affect. poſt med. Totam etiam ſcripturam Armeniacè verſam hodiè in Bibliotheca Vaticana extare teſtatur Kircherus Prodr. Copt. cap. 5 p. 129. &c. Quatuor Evangelia ipſe habeo ex Oriente allata, & in aliis Bibliothecis privatis quorundam virorum doctorū eadem verſio tota habetur, qui, ut ſpero, exemplaria ſua communicare non gravabuntur. In Bibliotheca Oxonienſi aſſervantur Pſalterii Armenorum exemplaria tria antiqua, tribus voluminibus deſcripta, à ſe invicèm diſcrepantia, quæ à viro docto collata fuerunt, ſed inter bellicos noſtros tumultus notæ ejus perierunt.

86. *Linguam Coptam hodiernam ex antiqua Ægyptiaca et Græca mixtam eſſe, & à Copto olim in Ægypto urbe celeberrimâ & Thebaïdos Metropoli ſic dictam, inter doctos conſtat. Quod enim Kircherus in Prodromo Copto linguā Græcam ab Ægyptiaca ſeu Copta fluxiſſe aſſerit, non eget refutatione, cùm ipſe à viris doctis monitus, & rei evidentiâ convictus errorem hunc retraxerit, Linguæ Ægyptiacæ reſtitutæ, pag. 507. Quanquam verò Ægyptiacam*

cam linguam unam esse ex matribus αὐτογενέσι à plerisque statutum sit, & cùm nulla alia affinitatem habere, quantum ex idiotismo, conjugatione, et inflexione verborum colligere liceat: Literas tamen hodiernas Coptas â Græcis derivatas esse (ut et Græcas à Phœnicibus per Cadmum omnibus notum est) à singularum figuris & nominibus in Alphabeto videre licet. Cùm enim multæ Græcorum coloniæ in Ægyptum migrâssent, præsertim post Alexandr. Magnum, & temporibus Ptolemæorum Græcorum qui per 300 annos in Ægypto regnârunt, dubitari non potest linguam Græcam per Ægyptum multùm propagatam fuisse. Imò ante Alexandrum, Psammetichum Ægypti Regem memorat Herodotus in Euterpe, 30 Græcorum millia, Iones sc. & Cares in Ægyptum admisisse, & pueros Ægyptiacos ipsis instituendos tradidisse. Ἀπὸ δὲ τούτων ἐκμαθόντων τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, οἱ νῦν ἑρμηνέες ἐν Αἰγύπτῳ γεγόνασι. Et ab his linguam Græeam edoctis, ortos qui nunc in Ægpto interpretes, *ut idem Herodotus. Post Ptolemæos etiam altas radices egit in Ægypto Græca lingua, adeò ut Coptorum dialectus hodiè multò plura habeat Græca vocabula quam Ægyptiaca.*

87 *Causā statuunt duplicem mutationis antiquæ linguæ Coptæ seu Ægyptiacæ; prima fuit Cambysis tyrannis, qui Ægyptum subjugavit & omnia literarum monumenta delere conatus*

est; altera Græcorum imperium, qui tum ipsorum tum aliorum linguas in Ægyptum (more victorum) introduxerunt: quibus & tertia addi potest, celeberrimæ totius orbis Bibliothecæ Alexandrinæ, tempore Julii Cæsaris incendium, quo ut omnium nationum monumenta antiqua, & totius sapientiæ veterum scrinia sacra, (omnes enim qui tum extabant libri per totum orbem terrarum, à Ptolemæo Philadelpho, qui nullis sumptibus parcebat, in unum collecti & ibi repositi erant, & inter reliquos famosissimæ illius omniúmque primæ versionis Græcæ 70 Seniorum αὐτόγραφον,) *ita innumera exemplaria Coptica, priscæ sapientiæ Ægyptiorum, & linguæ ipsorum certissima monumenta, damno rei literariæ maximo, conflagratione perierunt. Libros tamen habent Copti in omni facultate hâc linguâ scriptos, ut ex Coptorum Onomastico apud Kircherum patet, quorum ope multa obscurissima antiquitatis mysteria, præsertim in Hieroglyphicis obeliscorum notis abdita, explicantur. Imò in lingua Ægyptiaca magni illius & vetustissimi scriptoris Trismegisti famosa volumina supra tria millia, vel potiùs totidem versus (non enim supra 42 libros numerat Clem. Alexandr. qui catalogum horum librorum accuratè instituit, Stromatum lib.6.) scripta erant.*

88. *Utilitas etiam hujus linguæ vel indè patet, quòd hanc antiquiss. Ægypt. Ecclesia, non*

Græcam,

Græcam, nec quæ jam cum Alcorano invaluit Arabicam, in Liturgiis & ſacris uſurpaverit; partim ob ſummum erga propriam linguam affectum, partim ut hoc modo ab Orientalibus cæteris diſcriminaretur, & ut fidei myſteria ab infidelibus abſcondita eſſent, ut Syri *Maronitæ charactêre ſuo fecerunt. In hac etiam ſcriptos habent omnes Scripturæ libros, cum quatuor primis Conciliis, aliiſque multis; quibus conſtat, quòd in ſacris peragendis, et librorum ſacrorum numero ab Eccleſia Latina parum differant. Quantùm verò ad Vet. Teſt. intelligentiã conferat hujus Linguæ cognitio, vel indè liquet, quòd licèt multùm differant Ægyptiaca & Hebræa, unde illud, Pſal.* 81. 6. Cùm exiret contra terram Ægypti, ubi ſermonem ignotum audiebam. *Et Joſephus Ægyptium ſe ſimulans fratres per interpretem alloquebatur. Gen* 42. 23. *cùm tamen Judæis vicini eſſent Ægyptii, & per multos annos vixerint in Ægypto Jacobi poſteri, fieri vix potuit quin Hebræorum & Ægyptiorum ſermo multa haberet communia, & ut voces invicèm commutarent, quæ ſine utriuſque cognitione explicari vix poſſunt.*

89. *Exempla multa habemus in Scripturis, ut celebre illud Joſephi nomen* צפנת פענח Tſaphnath Paaneach. *Gen* 41. 45. Ρεφὰν *aut* Ρεμφὰν. *Act.* 7. 43. כנה Channa. *Pſ.* 80 16. *aliáque multa à viris doctis annotata merè Ægytiaca, in quorum explicatione hactenus*

fruſtrà

frustrà sudârunt interpretes, ex linguæ verò Ægyptiacæ quæ hactenùs servantur ruderibus multum lucis emersit. Bibliorum verò MSS. exemplaria quæ hodiè in Bibliotheca Vaticana reperiuntur, hæc recenset Kircherus qui singula lustravit. Prodr. Copt. cap.8. p. 187. *&c.*

1. *Pentateuchus in* 4. *Tomis in folio magno, descriptus anno Copto, SS. scilicèt Martyrum* 1115. *operâ Gabrielis filii Phanus. Distinguitur in lectiones, quas versus appellant Copti, Judaicis Paraschim & Sedarim multò breviores, cujusmodi numerant in Genesi.* 630. *In Exod.* 603. *in Levit.* 702. *in Numer* 835. *in Deuter: numerus vetustate exesus est.*

2. *Evangelia* 4. *scripta in Ægypto in conventu S. Mercurii à quodam Gabriele, anno SS. Martyrum* 986. *& anno Arab.* 918.

3. *Epistolæ* 14. *S. Pauli, cum tribus Canonicis, & Act. Apostolorum, scripta anno SS. Martyrum* 1220.

4. *Apocalypsis scripta an. SS. Martyr* 1061.

5. *Psalterium Davidis descriptum jussu Gabrielis Patriarchæ, anno Copt.* 1082.

90. *Memorat etiam codicem alium Evangeliorum unà cum variis Liturgiis SS. Marci, Greg. Basilii, et Cyrilli, Missali Copto, aliisque missalibus, ritualibus, manualibus variarum precum, Grammaticis & Lexicis quæ tum in*

Vaticano

Vaticano, tum in aliis Romæ Bibliothecis præsertim Colleg. Maronit. habentur, ex quibus cum MSS. Coptis quæ ab eodem enumerantur in supplemento, cap. 1. p. 511. &c. quæque in celebrioribus Ægypti Bibliothecis, maximè Cairi supersunt, maximam utilitatem, præsertim ex Thesauro Copt. Arab. Latino, quem typis mandavit, non tantùm SS. literarum & Theologiæ studiosis, sed & omnibus Literatis, Medicis scilicèt, Astronomis, Philosophis, Mathematicis, maximè antiquitatum studiosis orituram fusè idem ostendit. Catalogúmque Patriarcharum Alexandrinorum qui Ægypti, Æthiopum, omniúmque per Africam Ecclesiarum gubernaculum tenebant, à S. Marco primo Patriarcha, ad hunc usque diem ex eorum monumentis recenset.

91. *MS. etiam Copticum vetustissimum in Bibliotheca Oratoriana Parisiis extare, complectens 4. Evangelia Linguâ Coptâ scriptum sine ulla versuum vel dictionum distinctione (quod magnum est antiquitatis argumentum) testatur Joh. Morinus, exercit. Bibl. lib* 1. *exercit.* 6. *cap* 22 *p.* 197.

92 *Quo vero tempore factæ sint istæ scripturæ translationes, ex Martyrologio Copt. Arabico in Collegio Maronitarum, conjicit Kircherus, fuisse sc. annis abhinc mille circiter & trecentis, circa tempora concilii Niceni, quo tempore ut testantur Historici studium sacrarum*

crarum literarum in Thebaïde et per totam Ægyptum florebat maximé: præcipue enim Monachi horum temporum occupabantur in SS. Scripturis è Græcis, Chaldaicis et Hebr. codicibus in suam, Coptam sc. transferendis, ut idem Martyrologium testatur in 1. Prolusione Mensis Thoth, quæ translationes ab aliis posteà descriptæ, ad hunc usque diem perdurârunt.

93. Ut finem huic dissertationi imponam, etsi invidorũ latratus non moramur, quibus nihil gloriosum magis, quã quæ alii sciunt ignorare, et quæ ipsi ignorant vituperare, et dum alii studiis et vigiliis se macerant, ad promovendum bonum publicum, ipsi turpi otio consenescunt, vel vino madidi cutem curant, et inter pocula virus ex impuro pectore in omnium scripta evomunt; inter quos sunt qui jactant, nihil novi in hac editione haberi, quod non in Parisiensi, quæ calumnia ex ipsa editionum collatione in fumos evanescit: ad ora tamen hujusmodi obstruenda libet paucis Catalogum eorum quæ in hac editione supra Parisiensem, vel jam præstita, vel auxilio divino præstanda, expectari possunt, hîc contexere.

1. Textus & versiones quæ in diversis voluminibus habentur in Parisiana editione, hîc simul per varias columnas in singulis paginis Lectori objiciuntur, ita ut omnes uno intuitu aspicere, collationémq; instituere possit sine aliorum librorum evolutione.

2. Editio

2. *Editio nostra quanquam studiosorum usibus magis accomodata, vix quartâ parte pretii Parisianæ constabit.*

3. *Multa etiam exhibebit quæ in Parisiana non habentur, qualia sunt quæ sequuntur.*

1. *Versio interlinearis Hebræi textûs, Pagnini & Ariæ Montani.*

2. *Versio 70. editionis Romanæ juxta exemplar Vaticanum omnium quæ hodiè extant maximè genuinũ, rejectâ Complutènsi mixtâ, & pro arbitrio interpolatâ, quam tamen quatenus à Romana differt inter varias lectiones Lector inveniet.*

3. *Vetus etiam vulgata Latina* τῶν *70, quâ sola usa est Ecclesia Latina per 400. circiter annos post Apostolos, jam supra mille annos internortua, rediviva sistitur, ex Patribus Latinis per Nobilium compilata.*

4. *MS. Alexandrinum 70. versionis, è Bibliotheca Regia desumptum, nobilissimum & antiquissimum, non multò post Concilium Nicenum descriptum, diu & avidè à doctis expectatũ; quod quatenus à Romano differt ad finem cujusque columnæ annexum: adeò ut duo totius orbis Antiquissima & maximè sincera exemplaria versionis Græcæ, Vaticanum sc. & Alexandrinum, hîc simul Lectori repræsententur.*

5. *Versionis Samaritanæ ubi à textu Samaritano differt translatio Latina.*

6. *Pentateuchus Persicus Jacobi Tusii, Charactere Persico descriptus cum versione Latina.*

7. *Chaldaica Jonathanis (quæ dicitur) Paraphrasis in Legem, cum versione Latina.*

8. *Targum,*

8. *Targum, seu Paraphrasis Hierosolymit. cum versione Latina.*

9. *Psalmi Æthiopici, Canticum Canticorum, & N. Test. Æthiopicum cum versione Latina.*

10. *Evangelia 4. Persico-Latina.*

11. *Liber Esther Canonicus, cum Tobit, Judith, Maccab. uno, qui nec Syriacè nec Arabicè in Parisiensi habentur, ut ex MSS. quibusdam typis mandentur, operam dabimus.*

12. *Prolegomena seu Apparatus, in quibus quæstiones quæ de Textu Hebr. & Græco, de versionum singularum antiquitate, authoritate & usu, & de variis lectionibus inter doctos agitantur; cum Chronologia sacra ab orbe condito, Tabulis Geographicis terræ Sanctæ, &c. descriptione Templi, Tabernaculi, eorúmque utensilium, vestitûs Aaronici, &c.*

13. *Variæ lectiones Textûs Hebr. ubi de Keri, Ketib, &c. de variis lectionibus exemplarium Ben Ascher & Ben Nephthali, de literis deficientibus, redundantibus, &c. aliisque quæ ad textum illustrandum & confirmandum conferunt; Buxtorfii Clavis Masoreth. & Castigationes Masoræ, &c.*

14. *Differentiæ Textûs Hebr. à Textu Samaritano, cum variis lectionibus ex codicum Samaritanorum collatione, notis & observationibus, viri doctissimi operâ collectis.*

15. *Flaminii Nobilii in Rom. 70. notæ & lectiones variæ longè doctissimæ, cum fragmentis veterum Translationum, Aquilæ, Sym. & Theodot. 5. & 6. Anonym. per Drusium & alios collectis.*

16. *Patricii*

16. *Patricii Junii annotationes ad MS. Alexandr. cum aliis aliorum virorum doctorum ex MSS. & antiquis ſcriptoribus, à Nobilio & Junio prætermiſſis.*

17. *Syriacæ verſionis & Arabicæ cum MSS. variis Syriacis & Arab. collatæ variantes lectiones, cum notis et obſervationibus operâ virorum doctorum collectæ.*

18. *Variæ lectiones Chaldaicæ Paraphraſeos ex variis exemplaribus cum notis & obſervationibus ſtudio viri doctiſſ. collectis.*

19. *Indices varii, rerum & verborum.*

4. *Præter prædicta omnia, quæ in Pariſienſibus non habentur, verſiones etiam quas habent Pariſienſes, ex melioribus exemplaribus & MSS. exhibemus, ſc. 1. Samaritanam, Syriacam, & Arabicam, collatione variorum MSS. antiquiſſimorum, in plurimis locis obſcuris, vel malè redditis, Typographi vel exemplarium vitio, emendatas.*

2. *Chaldaicam Paraphraſim exhibemus editionis Baſil. ab infinitis in punctatione erroribus quæ erant in Veneta, Complut. Reg. & Pariſ. ad analogiam Eſræ & Danielis immenſis Buxtorfii laboribus reſtitutam.*

3. *Vulgatam Latinam juxta exemplaria emendata & recognita, & à diverſis mendarum millibus repurgatam, cum correctionibus Romanis Lucæ Brugenſis.*

94. *Hæc ſunt inter alia, per quæ judicium ferat æquus lector quid inter hanc aliáſq; editiones interſit, quæ ut ſecundùm methodum à nobis propoſitam perficiantur totis viribus conabimur, votiſque ardentibus numen veneramur, ne ab incepto*

pto tramite, donec ad metã perventum ſit, malevolorum artibus avellamur. Omnibus placere impoſſibile eſt; nam ut optimè Jul. Cæſ. Scal. Epidorp. l. 3.

Non ſæpè Deus placet, & tu placere credis?

Nobis igitur ſatis eſt, doctis & probis placuiſſe, cum aliis ſerram reciprocare non vacat. Semotis affectibus judicabit ſera poſteritas, nam

Paſcitur in vivis livor, poſt fata quieſcit.

Londini Oct. 1. 1654.

Errata quædam inter alia leviora in Introductione ſequenti emendanda.

P. 11. *l.* 11. *ipſarum*, 12. 10. *aſpirationem*, 29. 6. *duabus*, *ib.* 21. *careant*, 35. 15. lege 80. 36. 5. *percuſſus*, *ib. l.* 9 *dialecto*, *l.* 10. *qui*, 41. 3. *pleræque* *ib.* 8. *uſurpatur* 42. 17. *palatinas* 51. 7. *altero*, 53. 11. dele *junior* 60. 2. *illã*, 61. 6. *hoc*, 63. 6. *denotant*, *ibid. reliquæ*, 65. 7. *jacentia*, 67. *ult. Teſdid*, 68. 8. *poſito* *ib.* 9. *uſurpetur*, *ib.* 10. *valeat*, *ib.* 17. *quorum*, 72. *ult. perpendiculare*, 77. 7. *pretium*, 89. 6. *ſint*, 93. 21. *apponatur*, 69. 23. *multiplicatæ*.

INTRO-

INTRODUCTIO
Ad Lectionem Linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ.

SECTIO 1.
Alphabetum Hebraicum & Chaldaicum.

	Nomen,		*Figura,*		*Potestas.*
1	Aleph	אָלֶף		א	*Aspiratio lenis.*
2	Beth	בֵּית		בּ	V *Conf. vel* B.
3	Gimel	גִּימֶל		ג	Gh. *vel* G.
4	Daleth	דָּלֶת		ד	Dh. *vel* D.
5	He	הֵא		ה	H.
6	Vau	וָו		ו	V. *alii* W.
7	Zain	זַיִן		ז	Z. *vel* ds.
8	Cheth	חֵית		ח	Ch. *alii* Hh.
9	Teth	טֵית		ט	T. *alii* Tt.
10	Jod	יוֹד		י	J. *Consonans.*
20	Caph	כַּף	ך	כ	Ch. *vel* c. *alii* K.
30	Lamed	לָמֶד		ל	L
40	Mem	מֵם	ם	מ	M
50	Nun	נוּן	ן	נ	N
60	Samech	סָמֶךְ		ס	S *acutum.*

	Nomen,		Figura,	Poteſtas.
70	Ajin	עַיִן	ע	Aa *alii* Gn.
80	Pe	פֵּא	ף פ	Ph. *vel* p.
90	Tſade	צָדִי	ץ צ	Tſ. *vel* Sſ.
100	Koph	קוֹף	ק	K. *alii* Q.
200	Reſch	רֵישׁ	ר	R.
300	Schin *vel* Sin	שִׁין	שׁ שׂ	Sh. S
400	Tau.	תָו	ת	Th. *vel* T.

Literæ ſunt 22, quarum Nomina, Figuræ, & Poteſtas apud Hebræos & Chaldæos prorſus conveniunt. Leguntur verò à dextra verſùs ſiniſtram, ut apud pleróſque Orientales. At Armeni, Æthiopes & Copti ſeu Ægyptii legunt à ſiniſtra, ut nos Europæi.

Literarum Rabinicarum figuras quæ à quadratis hiſce Biblicis differunt, quibuſque ob celeritatem ſcriptionis utuntur Iudæi Itali & Hiſpani, item Hebræo-Germanicarum quæ in libris MSS: tum Germanicis tum Hebraïcis à Iudæis uſurpantur, vide apud Buxtorf. in Theſauro Grammat. lib. 1. cap. 1. & ad finem libri, & Schickhardum in Horologio.

Literæ ח & ע difficillimæ ſunt pronunciationis. ח eſt ſpiritus aſperior in medio gutture coarctatus, & ad palati ſummum illiſus. 70 Interpretes ſæpe expreſſerunt per Græcum

cum χ, ut in ῥαχάβ. ע spiritus asperrimus ope summi gutturis & narium efferendus. Græci sæpe omiserunt, ut in ἦλς, ἡσαύ &c. interdum per (γ) expresserunt, Judæi per א efferunt, quidam per (gn) vitiosé.

SECT. 2.

De numerandi ratione.

NUmerant Hebræi per literas Alphabeti, ut in schemate præcedente, quibus addunt pro aliis centuriis literas finales, sic;

ץ	ף	ן	ם	ך
900	800	700	600	500

Vel in quinque centuriis posterioribus priores repetunt, ut ת״ק 500, ת״ר 600, ת״ש 700, ת״ת 800, תת״ק 900. Post denarios addunt minores, ut י״א 11. י״ב 12. י״ג 13. י״ד 14. at ט״ו 15 pro יה, ne Nomen Dei prophanetur.

Millenarios sic exprimunt א̈ 1000. ב̈א 2000. ג̈א 3000. ד̈א 4000. &c. at cum centenariis compositos solummodo per אבגדה &c. ut ג̈א ter mille, ג̈ת״ק 3500. sæpius verò *Mille* voce integra per אלף exprimunt, 2000 per אַלְפַּיִם plura per אֲלָפִים, præmittendo literam numeralem, quot *scil.* millia significare volunt.

SECT. 3.

De Literarum divisionibus.

LIteras distinguunt Hebræi ut omnes Orientales in 5 classes, secundùm 5 organa pronunciandi.

Gutturales א ה ח ע
Linguales ד ט ל נ ת
Palati ג י כ ק
Dentales ז ס צ ר ש
Labiales ב ו מ ף

De hisce est regula generalis, quòd literæ ejusdem organi facilè inter se permutantur, quod frequentissimè fit in vocibus ex una lingua in alteram traductis.

Distinguuntur etiam in Radicales, & serviles:

Radicales Thema, seu Radicem constituunt, quæ plærunque ex tribus literis constàt, raró ex pluribus, quomodo omnes literæ possunt esse radicales; sed hîc peculiariter intelliguntur eæ quæ semper sunt de radice nũquam serviles: súntq; 1 1, his dictionibus cóprelrensæ, חֲט סֵפֶר גֵוַע צֶרֶק

Servites sunt quæ flexione vel formatione radici inserviunt; aliquando tamen sunt de radice, ut reliquæ 1 1, in has voces memoriales collectæ, מֹשֶׁה וְכָלֵב אֵיתָן

Servi-

Serviunt à capite 4. אֶלְבַּשׁ
à capite & fine 4. כֵּן הֵם
à capite medio & fine 3. יוֹת.

Huic literarum divisioni non ineptè subjungi possunt.

Regulæ de investiganda radice;

1. Si abjectis servilibus remanserint tres, ipsæ sunt radix.

2. Si duæ, quarum prior habet Daghes, tunc plerunque præponitur נ raro י, ut הִגִּישׁ à נָגַשׁ & הִצִּיב à יָצַב. At in duobus, ל, ut אֶקַּח à לָקַח & נִתְּעוּ à לָתַע. Sed in Chaldaïcis posterior sæpe geminari debet, cùm prior habet Daghes, ut infra patebit.

3. Si posterior sit Daghessata geminanda est, ut סַבּוּ à סָבַב. Sin verò Daghes sit characteristica Conjugationis Piel (quod ex forma vocis sciendum) tum postponendum ה, ut גַּלּוּ à גָּלָה. Excipiuntur etiam hæc nomina quæ cum affixis daghessantur, אַף *ira*, ab אָנַף בַּת *filia*, à בָּנָה & חִטָּה *triticum*, ab חָנַט.

4. Si duarum remanentium neutra sit daghessata, tum præponendum י vel נ rarius א, vel interponendum ו, vel postponendum ה rarissimè א, aut ultima geminanda.

5. Si unica tantùm remanserit præpone י vel נ, & postpone ה: exceptis תֵּת à נָתַן; & vocibus quibusdam præteriti à מוּת *mori*, & שׂוּת *ponere*, quæ ה amittunt ante aliud ת: ut, שַׂתָּ *posuisti*, מַתָּ *mortuus es*.

Chaldæis litera ד est servilis, & ק etiam apud Talmudicos, ש vero radicalis, quibus & hoc peculiare est quod deficientem secundam compensent per Daghes forte in prima, non in tertia, quotiescunque præfigitur characteristica litera temporis, ut הַדִּיקוּ *comminuerant.* Dan.6.24. à דקק.

Schickhardi Regulæ de investigando Themate.

Abjice

I. Initio. 1. Formativas Derivatorum, septem, הֶאֱמַנְתִּי, quæ literæ Heemanticæ dicuntur.

2. Præfixa מֹשֶׁה וְכָלֵב.

3. Verborum augmenta,

Conjugationis ה נ ה ת

Futurorum אית ן

Participiorum מ מ ת

II. In medio expletivas Vocalium י ו

III. In fine,

1. Nominum, ת ה ִי ים ות

2. Verborum, ת תי תם תן נו ה י ו

3. Suffixa, ה הו הם הן ו י ך כם כן נה ני נו ם ן

Adde

1. Initio Verborum imperfectorum, א י ן

2. Medio quiescentium, י ו

geminatorum, alteram similem

3. Fini anomalorum, ת נ ה

Da י *principio, vel* נ*, medioque, vel indas* ו*, vel conduplices mediam, seu* ה *dato fini:*

SECT. 4.

SECT. 4.

De literis quiescentibus:

Literæ אהוי interdum quiescunt, id est, non pronunciantur, quia vocalibus destitutæ (vulgo Ehevi vel Jehu memoriæ causa dicuntur) Hoc accidit literis אוי in medio & fine vocis, literæ ה in fine tantúm.

א quiescit post vocalem longam, aliquando post Pathach & Segol:

ו quiescit, initio in Schurec sequente Scheva, aut unâ ex literis בומף. In medio in Schurec & Cholem, & similiter in fine.

י quiescit in medio & fine in Chirec. sæpe in Tsere & Segol.

ה in fine tantùm quiescit, idque in Camets, Tsere, Cholem, & Segol

Apud Chaldæos; א quiescit in Camets, Tseri, & Patach, ut לָא *non*, רֵאשׁ *caput*. בֵלְשַׁאצַּר *Belschazar*. י in Chirec & Tsere, ut, מַלְכִּי *Rex meus*. מַלְכֵי *Reges*. ה In Camets & Tsere, ut גְלָה *revelabit*, גְלֵה *revelat*, utrumque tamen rariùs, quia ה finale Hebræorum plerunque hîc mutatur in Aleph, nisi aliud Aleph præcedat.

De his quatuor literis verum etiam est (quod suprà de literis ejusdem organi dictum) quòd facilè inter se permutentur.

SECT. 5.

De Vocalibus, & Diphthongis.

VOcales ſunt 5 longæ, totidémque breves, quibus addunt quidam Scheva ſimplex & compoſitum.

Vocales longæ.

Camets אָ valet a longum, obſcurū.
Tſere אֵ e longum, ut η Græc.
Chirec longum, ſeu magnum אִי i longum.
Cholem אוֹ אֹ o longum.
Schurec אוּ u longum, vel υ Græcorum.

Breves.

Pathach אַ a clarum.
Segol אֶ e breve.
Chirec breve, ſeu parvum. אִ i breve.
Camets-catuph אָ o breve.
Kibbuts אֻ u breve.

Scheva duplex eſt:
1. Simplex. אְ valet e breviſſimum.
2. Compoſitum triplex:
1. Chateph-patach אֲ a raptum.
2. Chateph-ſegol אֱ e raptum.
3. Chateph-camets אֳ o raptum.

Ante-

Antequam vocalium puncta à Masorethis inventa sunt, tres quiescentes י ו א omnium vocalium vices supplebant, unde matres lectionis dicebantur: א indicabat Pathach & Camets. ו o & u; scil. cholem, camets chatuph, schurec, & kibbuts. י erat pro e & i; scil. pro tsere, segol, & utroque chirec. Jod etiam chateph segol vocalem brevissimam annotabat & aliquando simplex scheva.

Hinc fit, ut post inventa & superaddita vocalium puncta, relictis illis consonis quæ vocalium erant indices confusa extiterit punctatio, tum in Targumim seu paraphrasibus Chaldaicis (quæ confusio quum in Venetis, tum in Regiis Bibliis passim invenitur, & summo labore Buxtorfii in Bibliis Basiliens. sublata est) tum in variis scripturæ locis, ut Psalm. 77. 20. ubi in שְׁבִילֶיךָ Jod post Lamed, quod non pluralem numerum sed scheva denotabat, post additam vocalem relictũ est. sic etiam Psalm. 120. 5. הוּכָּה pro הֻכָּה, ubi ו non Shurec sed Kibbuts sequente daghes secundum analogiam denotaret: vide Lud. de Dieu. Gram. l. 1. c. 7. Sixtinum Amam. & alios. præcipuè librum eruditissimum Lud. Capelli ab Erpenio editum, *Punctationis arcanum revelatum* inscriptum, cujus lectio cordatos omnes (paucis quibusdam pervicacibus exceptis) in suam sententiam de punctorum & accentuum novitate adduxit, quæ vero nuper edidit vir quidam doctus contra Capelli *Arcanum*, ita jejuna & frigida sunt, ut paucos (ni fallor) sibi consentientes habeat.

Cholem cum supra ו notatur sic וֹ, dicitur Vau

Cholem, & tunc vocalis semper ad præcedentem literam spectat. si vero ו habeat etiam sub se vocalem, pronunciatur; aliàs quiescit.

Cum ו habet ante se vocalem brevem non alia mediante litera, punctum in medio non est cholem, sed Daghes forte quæ literam geminat.

Sæpe etiam Cholem per puncta literæ שׁ & שׂ denotatur, ita ut idem punctum & literam & vocalem notet, tum vero litera præcedens שׁ vocali caret & שׁ aliud punctum vocale adjunctum non habet.

Sæpe eadem litera utrumque punctum habet, ut שׁׂ, ubi alterum pro Cholem ponitur, utrum verò ex litera præcedente vel subsequente vocali destituta dignoscendum.

Camets-chatuph sæpè figura nihil differt à simplici Camets, distinguuntur autem sic.

Est Camets-chatuph, seu o breve

1 Ante Scheva absque accentu Metheg, ut חָכְמָה chochma.

2 Ante Daghes forte absque accentu tonico, ut רָנּוּ ronnu.

3 Ante consonam mobilem in fine, sine accentu, ut יָקָם Jakom. Sunt tamen qui contendunt semp ita scribi oportere sine duobus punctis, v. Buxt. thesaur. pag. 26. 27.

Camets-chatuph, vero à Chateph-camets distinguitur sic, quòd Chateph-camets nunquam scribatur simplici forma ut Camets, nec locum habeat ante Scheva aut Daghes, nec propriè inveniatur nisi sub gutturalibus.

Scheva simplex non semper pronunciatur (imò naturâ suâ mutum est) quiescit autem

1. In

1 In medio dictionis post vocalem brevem nisi sit sub litera daghessata.

2. Post vocalem longam accentu notatam.

3 In fine dictionis etiam geminum.

Apud Chaldæos Scheva simplex quiescit etiam post vocalem longam quamcunque, ut שְׁאֶלְתָּא *petitio* Dan. 4. 14.

Omnibus literis Scheva convenit, at cum א & ה rarissime reperitur.

Gutturales nunquam admittunt Scheva vocale, sed solum mutum, at Scheva compositum est ipsorum proprium.

De Dipthongis.

ו & י post Camets, Tsere, Pathach & Chirec in fine dictionis, cum vocalibus hisce dipthongos constituunt, ו triplicem facit dipthongum, viz. 1. (au) per ָ, ut עָנָו *mansuetus*, sæpe interveniente י ut דְּבָרָיו vel per ַ, ut קַו *regula*. 2. (eu) ut שָׁלֵו *pacificus*. 3. (iu) ut פִּיו *os ejus*.

י etiam triplicem facit ai, oi, et ui, ut פָּנַי *panai*, גּוֹי *goi*, גָּלוּי *galui*, Judæi vero dipthongum in ו non agnoscunt, sed ו ut consonam pronunciant, & de י dubitatur à quibusdam. Irregulare est יְרוּשָׁלַםִ Jer 26. 18. quod legendum & pronunciandum יְרוּשָׁלַיִם *Jerushalajim*. Apud Chaldæos fit (eu) dipthongus ex י tum in fine ut apud Hebræos, tum in medio, ut חֵיוְתָא *bestia*, ubi & י intervenit.

Jod facit (ai) dipthongum apud Chaldæos, per ָ ante י in medio ut קַדְמָיְתָא *prima*. Dan. 7. 4.

Dip-

Dipthongum (ui) per Vau Schurec ante Jod, Chaldæi non observant.

SECT. VI.

De Daghes & Mappic.

Puncta duo sunt ventri literarum inscripta, & aliquid de sono ipsarum notantia apud Hebræos & Chaldæos. suntq; Daghes & Mappic.

Daghes est duplex, lene & forte.

1. Lene in sex literis בְּגדכפּת *begadkephat*, asperationem tollit, adeo ut sonent b. g. d.k. p.t. Raphe, *remissio*, olim per virgulam supra hasce literas notata, indicabat eas manere aspiratas, bh, gh. dh. ch. ph th.

2. Forte literam geminat & omnibus literis imprimitur nisi gutturalibus & ר ut הִגִּשׁ *huggash* קִוּוֹ *kavvo*. in א tamen & ר quibusdam locis Bibliorum observarunt Masorethæ Daghes imprimi. Locos vide apud Buxtorf. Thesaur. Grammat. lib. 1. cap. 4. at non omnia exemplaria Biblica Daghes in omnibus istis locis exprimunt.

Distinguuntur sic, Post vocalem brevem in medio dictionis est daghes forte: lene est, 1. initio dictionis, quod fit semper cum vox præcedens consona mobili terminatur, vel accentu regio. 2. post Scheva quiescens, ejusdem vel diversæ dictionis, quod tamen varias habet exceptiones.

Aliquando tamen in prima litera est forte, si vox præcedens cum sequenti in unam dictionem coalescat, sive per Maccaph; sive aliter.

Map-

Mappic eſt punctum literæ ה & ſecundùm quoſdam י inſcriptum, quod indicat eas proprio ſono efferendas eſſe, quæ alias quieſcerent. Inſcribitur ה tantum in fine vocis, י in medio: olim ſcriptum erat ſub litera, ſic הּ hodie vero inſcribitur & monet ה illud eſſe mobile. Adhibent illud & Hebræi & Chaldæi ad affixum ſing. num. 3. perſ. fœm. deſignandum, ut רַגְלָהּ *pes ejus*, fœm. Ch. רִגְלַהּ

Chaldæi vero peculiariter Mappic utuntur in ה maſculino, præcedente Tſere, ut רִגְלֵהּ *pes ejus*, viri.

SECT. VII.

De ſyllaba & legendi ratione.

OMnis ſyllaba incipit à conſona, idq; à dextra verſus ſiniſtram.

Syllaba ſimplex ex una conſona & una vocali conſtat, quæ plerunque longa, ut אֵלִי *e--li* הָיִיתִי *ha-ji-thi*, אֹתוֹ *o-tho*, קֹוֶיךָ *ko-ve-cha*, ubi punctum ſuperius ad ק pertinet, non ad ו quæ propriam vocalem habet, interdum fit ex vocali brevi, ſegol, chirec, & kibbuts.

Syllaba compoſita eſt cùm plures conſonæ in unam ſyllabam conjunguntur cum vocali, ut רֹאשׁ בָּרָא מֶלֶךְ:

Hoc ſæpiùs fit per ſcheva ſimplex, at ſub gutturalibus plerunque per ſcheva compoſitum.

Syllaba componitur vel ab initio vel à fine vel utrinque.

Si

Si syllabæ compositæ prior consona vocalem habeat [quæ plerunque brevis est] posterior ei adjungitur per Scheva quiescens vel expressum vel subintellectum per Daghesch forte vel absque eo in fine dictionis, ut in הִפְקִיד *Hiph-kid* הִגִּישׁ *Hig-gisch*. nisi posterior sit litera quiescens, ut קוֹרֵא atque hoc modo fit syllaba à fine composita.

Sin vero consona posterior vocalem possideat, [ut plurimum longam] prior adsciscit Scheva simplex vocale, vel compositum si sit gutturalis, quod suam consonam sono rapidissimo conjungit litteræ sequenti [nunquam enim per se syllabam constituit] ut in בְּרְכוּ *be-rechu*, quæ vox dissyllaba est ultimam habens ab initio compositum.

Quando autem literam vocali insignitam præcedit Scheva vocale, sequitur Scheva mutū, fit syllaba utrinque composita ut in פְּקַד *pekad* voce monosyllaba, פְּקֹודְנָה *pekōd-nah* duarum syllabarum, quarum prior utrinque composita quatuor consonis, tribus motis una quiescente, constat.

Apud Chaldæos usitatissimum est Syllabam compositam non tantùm vocali brevi, ut apud Hebræos ferè, sed longa etiam inchoari, ut שׁוּבְהְרָא schuv-hera *gloriatio*.

Notandum, quòd prima distinctio vocalium in longas & breves, non fuit ad notandā syllabarum quantitatem, seu prosodiam Hebraicam (sic enim eæ quæ breves vulgò vocantur, longæ potius dicendæ essent, utpote positione productæ) sed ad faciliorem lectionem, docendo quænam syllabæ simplices sunt, quænam compositæ. Hoc enim perpetuum est, quod initio & medio dictionis in dis-

dissyllabis et polysyllabis, vocales longæ nunquam usurpentur nisi in syllabis simplicibus aut ab initio compositis ut in דְּבָרִים, דָּבָר, nec breves nisi in compositis, nisi penultima afficiatur accentu Grammatico.

Cum vero in monosyllabis, & in polysyllabarum fine interdum reperitur vocalis longa, fit hoc ex causa speciali. vide Capell. in Punct. Arcan. lib. 1. c. 13.

ח & ע in fine vocis, post Tsere Chirec longum, Cholem & Schurec, sæpe ad faciliorem pronunciationē assumunt Pathach, quod ante eas rapidè & quasi furtim pronunciatur, unde vocatur Pathach genubha, seu *furtim ascitum*, ut מָשִׁיחַ *maschiach.* רוּחַ *ruach* יָדוּעַ *Jaduah.*

הּ cum Mappic, idem aliquando imitatur, ut גָּבֹהַּ *Gaboah.* Chaldæis eadem syllabæ ratio est quæ Hebræis.

In Bibliis voces quæ circellum supra se habent, aliter leguntur quàm scribuntur, Cùm enim Masorethæ ex M. SS. antiquis varias lectiones annotarunt, lectionem unam in textu reliquerunt, alteram in margine posuerunt, quam ut plurimum meliorem judicabant, & hujus vocales textui addebant, unde legunt prout in margine notatur, ut Psal. 9. 13. in textu est עֲנָיִים at in margine ענוים unde ratione punctorum legitur *mansuetorum* at ratione literarum esset *afflictorum* עֲנִיִּים Hujusmodi varias lectiones vocant Keri & Kethib, lectio & scriptio.

Notandum etiam nomen Tetragrammaton יְהוָה si punctetur hoc modo יֱהוִה legendum אֱלֹהִים.

אֱלֹהִים Elohim secundùm puncta; si vero sic יְהֹוָה legendum Adonai אֲדֹנָי cujus puncta mutuatur, nec ante avorum nostrorum memoriam aliter pronunciavit quisquam; primus qui Jehova legebat erat Galatinus. Septuag. interpretes semper legebant Adonai, unde transtulerunt semper Κύριος; nec aliter Christus vel Apostoli legerunt, ut in Nov. Test. liquet, nec ulli ex patribus Græcis vel Latinis: Judæi etiam fatentur veram pronunciationē se ignorare eamq; ab everso templo amissam esse. Vide orationem Capelli de nomine יְהֹוָה ad calcem libri de arcano punctationis, & in appendice ad Criticam Sacram.

SECT. VIII.

De Accentibus & Maccaph.

ACcentus duplex est Tonicus & Euphonicus. Euphonicus tonico præmittitur & suaviorem ejus pronunciationem efficit, vocalem enim suspendit: unde *Metheg*, id est *frænum* dicitur. Estque virgula recta sub litera, ut פָּקְדָה *pakedha,* quod sine *metheg* legendum esset *pok-da.*

Tonicus ultimam vel penultimam acuit: vox quæ in ultima acuitur vocatur voce Chaldaica מִלְרַע *milra*, id est *infra*, seu *in fine*; quæ in antepenultima מִלְעֵיל *milhel,* i. e. supra.

Tonici

Tonici sunt 25. quorum 14 notantur supra vocem; 11. infra.

Supra vocem.

א	Paschta.	א	Rebhia.
א	Kadma.	א	Sakeph gadol.
א	Gæræsch.	א	Sakeph katon.
א	Gæraschajim.	א	Sægolta.
א	Telischa Ketanna.	א	Paser.
א	Telischa gedola.	א	Sarka.
א	Karne Para.	א	Schalscheleth.

Infra vocem.

א	Merca.	א	Tebhir.
א	Merca cephula.	א	Darga.
א	Tiphcha, Tarcha.	א	Athnach.
א	Munach.	א	Jerach ben-jomo.
א	Mahpach.	א	Silluk.
א	Jethif.		

De hisce notentur istæ regulæ. *Paschta* & *Kadma* eandem figuram habent, at ille initio vel medio vocis inhæret, hic fini tantum, nisi in eadem voce geminetur.

Jethif initio ante primam vocalem ponitur.

Mahpach extremæ vel mediæ literæ adhæret.

Rebhiah mediæ literæ incumbit: Sic differt à Cholem, quod ad latus.

Tri-

Triplicem accentuum uſum faciunt Grammatici.

1. Muſicam ſeu cantus rationem apud Judæos deſignare, qui textum Biblicum cantillant.

2. Pronunciationem legitimam, in ſyllabæ elevatione deſignare.

3. Sententiam in membra diſtinguere.

Uſus primus Judæis relinquitur: ſecundus habet has regulas.

1. Omnis dictio habet accentum tonicum, niſi habeat poſt ſe virgulam quæ Maccaph dicitur, [—]

2. Syllaba quæ habet accentum tonicum acuitur, exceptis Teliſha majori, Jethif, Paſchta & Teliſcha minori, Sægolta, & Sarka, quæ primæ vel ultimæ vocis literæ ſemper adhærent, ſed eam non ſemper afficiunt.

3. Ejuſdem accentus in eadem voce geminati, prior ſyllabam acuit, diverſorum poſterior, ut תֹּהוּ *tóhu.* וְהָעֵצִים *vehaetzím.*

4. Accentus tonicus vocali longæ additus, Scheva ſequens conſtituit quieſcens, ut תָּגֵלְנָה *tagélna.*

Tertius uſus orationis membra ſpectat, & ſic diſtinguuntur in Miniſtros & Reges.

Miniſtri orationem continuant, Reges diſtinguunt.

Miniſtri ſunt 8. Munach, Mahpach, Merca ſimplex, & duplex, Darga, Jerach, Kadma, Teliſcha Ketanna, qui cùm nihil diſtinguant, ideo nullius fere uſus ſunt nec in aliis linguis uſurpantur.

Re-

Reliqui 17. ſunt Reges, quorum præcipui ſunt, 1. Rebhia, 2. Sakeph gadol, 3. Sakeph-caton, qui omnes diſtinguunt in commata. 4. Athnach; 5. Segolta, cujus vicem aliquando ſuſtinet Schalſcheleth, qui Colon deſignant. 6. Silluc, qui periodos diſtinguit, & in fine omnium verſuum reperitur.

Reliqui Reges curioſiùs diſtinguunt quàm in aliis linguis, ſæpe nihil, unde cum miniſtris ſine incommodo omitti poſſent, ſi Grammiticis placuiſſet, & Maſorethæ textui non appoſuiſſent. Vide Lud. de Dieu. Gram. lib. 1. c. 9. Capelli Critic. Sacr. lib. 6. cap. 11. Sed præ aliis Valentinum Schindlerum qui in tractatu ſuo de accentibus Hebræorum doctrinam hanc eruditè & compendioſè tractavit, ad cujus mentem, quantum fieri licuit, latinam Chaldaicæ paraphraſeos verſionẽ Pentateuchi in hoc opere Biblico diſtinguere conati ſumus, ut eo modo ſtudioſi accentuũ in diſtinguendo vim melius perciperent: hoc tantum notetur, nos ad exprimendum ejus comma hanc notam (;) plerunque adhibuiſſe, pro ſemicommate vero hanc (,).

Accentus Euphonicus ſeu Metheg vocalibus longis ante Scheva addi ſolet, unde Camets ante Scheva abſque Metheg breve eſt, ſeu Camets-chatuph, ut חָכְמָה chóchma, non chachema: additur & ſemper vocalibus ante Scheva compoſitum, ut יֶאֱסֹף

Diſtinguitur Metheg à Sillue, quòd hic ultimæ verſus voci ſemper, ille quibuſcunque vocibus apponitur, ſi vero in ultima voce concurrunt, Silluk eſt figura ultima. Mac-

Maccaph [־] duas vel tres dictiones connectit, ut cum ultimæ dictionis accentu suavi pronunciatione coalescant.

In Job, Psalmis, & Proverbiis alia est accentuum ratio quam in reliquis Bibliorum libris, ob metrum, musicam, &c. cujus ratio nondum ab aliquo sufficienter est explicata.

In Decalogo magna est anomalia accentuum, qui duplicati videntur, mysteria hic latere volunt Judæi, quæ non explicant, sed per Cabalam oralem discenda sunt, & superstitionem Rabbinicam olent.

Accentus addunt vulgò sex alios: 1. Pesik, 2. Legarme, utrumque lineola recta inter duas dictiones, illud post Munach hoc alibi, notatur, & musicæ inservit nec quidquam facit ad pronunciationem. 3. Soph pasuk, puncta duo quæ versum terminant. 4. Hillui, 5. Mecarbel, varia nomina accentus Munach pro situ vario. 6. Meajiela, idem cum Tiphca.

Apud Chaldæos eadem est ratio accentuum, quæ apud Hebræos saltem in Dan. & Esra. Paraphrases vero omnes, Jonathani, Josephi Cæci, &c. præter Onkelosi in Pentateuchum, accentibus destituuntur.

Notandum vero quòd sicut magna erat Masoretharum diligentia in apiculis hisce excogitandis, sic non minor erat illorum incuria quòd nulla excogitarent interrogationum, interjectionum, parenthesium, &c. signa, ut in aliis linguis, quæ magis necessaria erant quàm multi ex accentibus, & punctis, quæ sine ulla necessitate, & cum parva utilitate textui adscripserunt.

Et hæc quidem ex Buxtorfio, de Dieu, aliisque collecta, ad lectionem hujus linguæ sufficiant; Qui vero plenam linguæ hujus cognitionem desiderat, Grammaticos consulat, qui præcepta Grammaticalia tradiderunt. Inter innumeros vero qui hodie extant, Buxtorfius videtur palmam aliis præripere, cujus Epitomen primum, vel Schickardi Horologium ediscat, postea evolvat Buxtorfii Thesaurum Grammaticum qui omnium accuratissimè, & copiosissimè hujus linguæ mysteria pandit. De ipso enim Judæi hoc Elogium reliquerunt in præf. Bibl. Rabbinicorum quæ præfixa est editioni Basiliensi: "Sapi-"ens præ sapientibus Nazaræorum, Doctor "magnus in lingua sacra, & Chaldaica, & in "Grammaticis earum, ita ut similis ei non in-"veniatur inter eos, vir Magnificus, dominus "Johannes Buxtorfius.

Hujus vero Lexicon Hebraicum & Chaldaicum una cum Lexico Chaldæo-Rabbinico-Talmudico (opere 30 annorum) & concordantiis ejus Hebraicis, quæ præter concordantias Biblicas etiam Lexicon Hebraicum absolutissimum exhibent, ut maximè utilia, ad perfectam hujus & aliarum Linguarum Orientalium cognitionem, omnium doctorum calculo approbantur.

Chaldaicam vero Grammaticam inter alios, scripsit idem Buxtorf. cum Syriaca conjunctim; Idem etiam compendiosè præstitit Andr. Sennertus, qui Syriaca proprio charactere descripsit, non Hebraico, ut Buxtorfius.

Unà cum Syriaco Chaldaicum etiam Lexicon edidit

edidit Buxtorf. Filius in 4° quod magno studiosis usui esse potest.

Buxtorfii vero P. Consilium de facili hujus linguæ cognitionem adipiscendi modo, quod Manuali ejus Lexici Heb. & Chald. præfixit Filius, adscribere placuit.

Compendiosa ratio discendi linguam Hebræam & Chaldaicam.

Cognitis literis & vocalibus, observatis etiam generalibus ad legendum regulis, ipsa lectio statim tentanda erit.

Lectio instituatur quotidiana per horam minimam, nec dies ullus sine exercitio abeat.

Primum lectionis tentamen sit in formis conjugationum, quæ ordine juxta septem verborum classes perlegendæ.

Ratio, 1. quia ibi legendi modus est facilior, quum eædem literæ & voces repetantur, unâ duntaxat aut alterâ syllabâ immutata. 2. quia facilitatem hanc statim sequitur aliquis profectus. 3. quia profectus iste amorem studii generat, & continuationem urget. 4. quia utilitatem aliquam simul affert, quòd umbratilis quædam inde nascatur conjugationum, temporum, modorum, personarum, numerorum, &c. cognitio quæ paulo post faciliorem memoriæ laborem conciliat. Continuetur per dies circiter 15.

Secundum exercitium lectionis sit in Textu Biblico. Ratio, quia cum singulæ voces hic sint aliæ & novæ, ideoque lectio non nihil tardior & operosior, ad eam non est accedendum, nisi lin-

lingua & pronuntiatione in facilioribus non nihil prius assuefactâ & informatâ. Continuetur per dies 15 alios.

Tota hæc exercitatio fiat præsente præceptore (*si haberi posset, multi enim in hac & aliis linguis Orientalibus proprio Marte clari evaserunt ut Clenardus, Erpenius ipse in Arabica, & alii. Vide Capelli Arcanum Punctationis lib. 2. c. 27. n. 4, 5, 6, 7.*) aut aliquo doctiore qui linguam errantem dirigat, & pronunciationem pravam corrigat. Discipulus autem privatim legens, clarâ voce legat, non per meditationem. Sic enim & lingua fiet promptior ac expeditior, & convenienti pronuntiationi rectius assuescet. Neque est, quod turbetur, si quandoq; in lectione erret: id enim postea præceptor, usus, & profectus plenior mox emendabunt.

Altero mense discipulus conjugationes verborum memoriæ mandare incipiet, & lectionem Textus Biblici per aliquam capitis partem continuabit. Præceptor interea, verborum & conjugationum formationem & differentiam breviter inculcabit. Quamprimùm conjugationes perfectas tenuerit, præceptor unum & alterum versum Latinè explicabit, quos discipulus sequente die reddet. Postea omnia perfecta ad paradigmata applicare docebit, quo ipso omnia accidentia & ipsam radicem uno momento perfectissimè discipulus cognoscet. Idem faciet per verba imperfecta, ubi memoriæ bene commissa fuerint. Explicatio Textus ad versus duodecim & plures paulatim accrescet, ex quibus nudâ & simplicia verba, primùm duntaxat considerabuntur

tur, & modus applicandi ad paradigmata oſtendetur. Si vero pronomen adjunctum in fine fuerit, id præceptor ſeparabit, & nudam verbi formam diſcipulo examinandam proponet.

Tertio menſe pronominum rationem cum verbis præceptor explicabit. Nominum item doctrinam tractabit, oſtensâ primum juxta præceptorum doctrinam nudâ ipſorum de numero in numerum declinatione prout varietas formæ ſingularis id admittet: deinde formam quoque illorum in conſtructione & cum pronominibus affixis ſecundùm utrumq; numerũ oſtendet, reductis illis ad formam abſolutã & ſeparatã, mutatione, ſi quæ vel in literis, vel in vocalibus, vel utrobiq; occurrit, ejuſque ratione oſtenſa. Voces indeclinabiles quia paucæ ſunt, nudo tantum indicio indigent.

Quarto menſe ſyntaxis examinabitur, Hebraiſmi explicabuntur, anomaliæ quælibet, accentuum diſtinguentium ratio, & quicquid ad Grammaticæ abſolutam tractationem facit, exquiſitè tractabitur. Continuetur repetitio ſingulis diebus per horam, unde fiet, ut anno abſoluto tota quoque Biblia legendo, interpretando, Grammaticè examinando abſolvere, ac majori ex parte ſponte & per ſe intelligere & interpretari poſſit.

Quinto & ſexto menſe, addatur linguæ Chaldaicæ ex Daniele & Eſra repetitio ſimilis, primùm in verbis, deinde in nominibus cognoſcendis, quæ omnia tantò erunt faciliora quantò quis plus in Hæbraicis profecerit.

Hic docendi & diſcendi modus Grammaticam, in

in uſu ipſo linguæ, & ex uſu practico, pluribus exemplis ad unum præceptum Grammaticum revocatis, & eadem doctrina ſæpius repetita, longè firmiùs memoriæ imprimet, & longè dilucidiùs explicabit, quam ſi in nuda præceptorum theoria primùm quis inſiſtat.

Baſ. 20. *Decemb.* 1630.

Exercitatio lectionis Hebr: ex Zeph. 3. verſ. 8. in quo omnes Alphabeti literæ etiam finales exhibentur.

ſurgam quo diem ad ,Dominus inquit ,me expectate Ideo
קוּמִי לְיוֹם נְאֻם־יְהוָה חַכּוּ־לִי לָכֵן
kumì lejòm Adonài--neum lì--chakku lachèn

congregem ut,gentes colligere meū decretū quia :tandem
לְקָבְצִי גּוֹיִם לֶאֱסֹף מִשְׁפָּטִי כִּי לְעַד
lekoutſi gojim leeſoph miſchpati chi ledd

,meā indignationē eos ſuper effundendū ad ,regna
זַעְמִי עֲלֵיהֶם לִשְׁפֹּךְ מַמְלָכוֹת
zaamì alehèm liſchpòch mamlachòth

devorabitur mei zeli igne in quoniā;meæ iræ furorem omnē
תֵּאָכֵל קִנְאָתִי בְּאֵשׁ כִּי אַפִּי כָּל־חֲרוֹן
teachèl kinathì beèſch chi appì charòn----col

terra omnis
כָּל־הָאָרֶץ׃
.haáretz-col

 Alia

Alia ex 2 Reg. 1. verſ. 6. ubi omnes fere accentus congregantur,

,nobis obviam . aſcendit Quidam ,eum ad dixerunt Et

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ׀ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ

likrathénu alà iſch elàu wajomerù

regem ad revertimini Ite ,nobis dixit &

וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃

hammélech--el ſchúbu lechù elénu wajómer

; eum ad loquemini & :vos miſit qui

אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו

elàu wedibbartèm ethchèm ſchalàch--aſcher

Iſrael in Deus non quòd Anne ;Dominus ait ſic

כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל

bejiſraèl elohìm--en Hamibbelì Adonài amàr co

?Ekron Deum zebub Baal conſultum mittis tu

אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן

Ekròn elohè zebùb bebáal; lidròſch ſcholéach attà

deſcendes non ,illuc aſcendiſti quem lecto idcirco

לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד

thèrèd------lo ſcham alitha aſchèr hamittà lachèn

.morieris moriendo ſed ;eo ex

מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃

tamùth moth chi mimménna

Alphabetum Samaritanum.

Habent Samaritani literas tantùm 22, Ut Hebræi; quarum ordo, poteſtas, & nomina, cum Hebræis eadem ſunt, figurâ tantùm diſcrepant; nullas verò literarum initialium, finalium, vel mediarum diſcrepantes formas habent: ut ex Tabella ſequenti liquet

1	Aleph	ࠀ	א	80	Pe	ࠐ	פ
2	Beth	ࠁ	ב	90	Tſade	ࠑ	צ
3	Gimel	ࠂ	ג	100	Koph	ࠒ	ק
4	Daleth	ࠃ	ד	200	Reſh	ࠓ	ר
5	He	ࠄ	ה	300	Shin	ࠔ	ש
6	Vau	ࠅ	ו	400	Tau	ࠕ	ת
7	Zain	ࠆ	ז				
8	Hheth	ࠇ	ח				
9	Teth	ࠈ	ט				
10	Jod	ࠉ	י				
20	Caph	ࠊ	כ	500	ࠒࠕ		
30	Lamed	ࠋ	ל	600	ࠓࠕ		
40	Mem	ࠌ	מ	700	ࠔࠕ		
50	Nun	ࠍ	נ	800	ࠕࠕ		
60	Samech	ࠎ	ס	900	ࠒࠕࠕ		
70	Aain	ࠏ	ע	1000	ࠀ		

Reliquos numeros ſupplent ut apud Hebræos.

Puncta vocalia habent nulla, ſed literæ ࠉ ࠅ ࠀ quæ matres lectionis apud Hebræos vocantur, eorum locum ſupplent, uti apud Syros, Arabes, Chaldæos, ante punctorum inventionem.

 Con-

Conſtans enim & antiquiſſima eſt Rabbinorum ſententia legem à Moſe ſcriptam eſſe ſine punctis, ſine accentibus, ſine Paraſchis, ſine verſuum, imò ſine verborum diſtinctione; prout hodie in Synagogis Judæi legem ſine punctis, accentibus, et verſuum diſtinctione, legunt, ut hoc modo antiquum morem conſervarent, quem Maſoretharum critica mutare non potuit. Habeo exemplar ejuſmodi, conſtans ex membranis in rotulo convolutis, ſcriptum ad morem in ſynagogis vſitatum, ubi nulla puncta, nulli accentus, nec verſuum diſtinctio conſpiciuntur: imò in aliis linguis antiquitùs ita ſcribere conſueverunt, ut ex antiquiſs. M SS. conſtat. Tale eſt *MS.* Vaticanum Græcum 70 interpretum. quod primò Romæ, poſtea Pariſiis editum eſt. Tale etiam eſt antiquiſſimum noſtrum, *M S.* Græcum ſupra 1000 abhinc annis ſcriptum, quod Theclæ aſcribitur, ſine accentibus, ſine dictionum vel verſuum diſtinctione, liteis uncialibus ſeu majoribus conſcriptū: cujus collationem cum edit. Romanâ in Bibliis noſtris exhibemus. Tale *M S.* quatuor Evangeliorum Coptum ſeu Ægyptiacum, in Bibliotheca oratoriana Pariſiis memorat Morinus exercit. Bibl. lib. 1. exerc. 6. cap. 2. p. 197. Dictiones verò à ſe invicem ſeparâſſe Eſram veri ſimile eſt: at farraginem punctorum & accentuum Talmude poſteriorem eſſe luce

cla-

clarius à doctis demonstratum est. Inter alios vide Capelli Arcanum punctationis revelatum. Samaritani verò hodiè dictiones separant puncto unico, non solo spatio : periodos verò et membra puncto duplicato ; vel asterisco : Sectiones verò duobus lineis, vel tribus punctis cum lineis, ut ex hisce figuris patet, :•= vel -<: Distinguunt etiam singulos libros Mosis in sectiones quas ࠒࠑࠉࠍ Katsin vocant, paraschis & sidris Judaicis longè breviores, quales in universa lege numerant 966. Judęi verò habent tantum 53 Paraschas, & sidras seu sectiones minores tantùm 145.

Sæpe etiam habent virgulam supra literam, quâ notatur dictionem in usitatiore significatione non accipi, sed passivè legendam, vel homonymiâ laborare, vel præter consuetam formam scribi.

Cùm verò punctis vocalibus & accentibus carent, patet ipsos ex traditione & usu à majoribus derivatis vocum lectionem & pronunciationem hactenus conservâsse, ope trium literarum prædictarum, sicut & Judæi ipsi ad Masoretharum tempora quinque fere post Christum centuriis, fecerunt.

Porrò Grammaticam Samaritanam, vel Lexicon aliquod verborum quæ huic dialecto propria sunt, nemo quod sciam hactenus edidit: Promisit quidem aliquid Joh. Morinus

in præfatione ad Biblia Parisiana, sed promissis hactenus non stetit. In usum Bibliorum nostrorum fortasse aliquid operâ viri doctissimi qui Samaritana nostra exemplaria diligenter contulit, & multa utilia congessit, posthac edi curabimus.

Antiquas literas Hebraicas easdem fuisse cum Samaritanis ex siclis seu numismatis constat, quæ ex ruderibus Hierosolymitanis effossa, charactere Samaritano pleraque percussa sunt, ex quibus literam Tau crucis figuram olim repræsentâsse, literasque hodiernas Samaritanas ab antiquis parum differre colligitur. A Samaritanis verò non cusa clarum est ex inscriptione quam habent, scil. *Hierosolymæ sanctæ*, quam Samaritani abominantur. Siclorum autem figuras quas ex Aria Montano, Wasero, Villalpando, aliisque collegit Morinus, hîc visum est exprimere.

I.

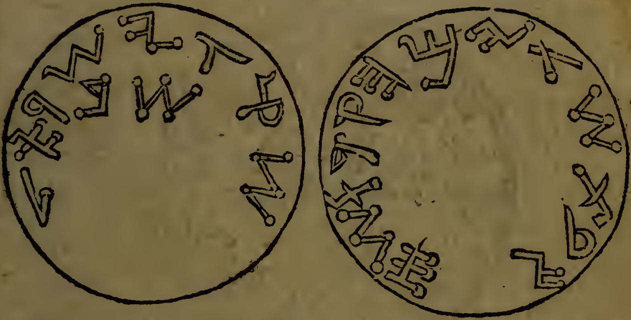

Siclus Argenteus, in Musæo Nicolai Crassi J. C. Veneti.

II.

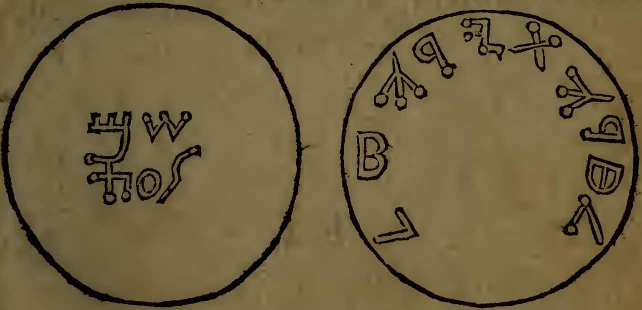

III.

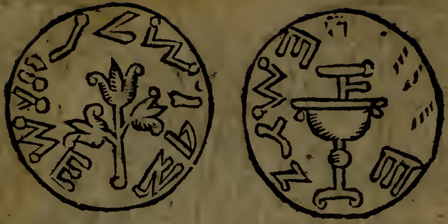
Argent. uterque apud Claud. Menetium.

IV.

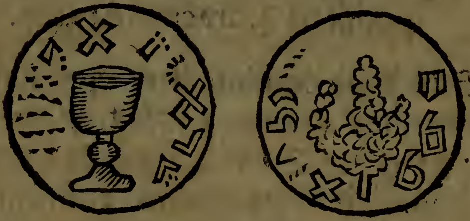
Argent. apud Franciſcum Card: Bon-Compagnon.

V.

Argent. apud Francis. Cardin. Barbarinum.

VI.

Ex ære, apud Francis. Gualdum.

VII.

Ex ære, apud Ludovicum Aubery.

VIII.

Argent. apud Laurent. Pignorium, ponderis 4. drachm. Argent.

In ſiclis hiſce omnium literarum figuræ non habentur, ſed tantum 13. ſcil. [illegible] ex quarum tamen cum hodiernis Samaritanis convenientia de reliquis judicare licet.

Ex his [illegible] et [illegible] magis à noſtris differre videntur, [illegible] minus, reliquæ parum vel nihil. Conjiciunt alii præter has quatuor alias ex hiſce ſiclis, ſcil. [illegible] In ſexta enim figura [illegible] ex una parte, & ex altera Tau inſtar crucis repræſentatur; at [illegible] & [illegible] obſcuriores.

Literam verò Tau crucis figuram repræſentâſſe, prout affirmant Origines et Hieronym in Ezech. etiam ex hodierno Tau Samaritano ſic colligit Morinus. Ut enim ex Aleph noſtro Samaritano, ſi unam lineolam ex latere dextro tollas fit figura Tau, ſic in ſiclis 2. & 5. ſi tollas

las lineolam quæ rectam lineam per medium tangit, quod reliquum est Tau repræsentabit: nam istius lineæ adjectio Aleph à Tau distinguit, & hoc modo exactam crucis figuram repræsentabit Tau. Azarias verò Judæus in Alphabeto suo duplicem ostendit figuram literæ Tau, unam nostræ similem, alteram verò instar Latinæ X decussatam, quam vocamus S. Andreæ crucem. In siclo primo, secundo, & tertio, eadem est Aleph figura supra urnam, à qua si tollas inferiorem lineam, quod reliquum est, crucem refert. In Alphabeto Samaritano quod ex Bibliotheca Vaticana produxit Schickardus in libro, cui titulus Bechinath Happeruschin, p. 8. ultima litera figuram crucis habet. Observat etiam idem characterem unctionis sacerdotalis fuisse cruciculam quam faciebant inter supercilia Pontificis, ut ex Maymon. & R. D. Kimchi probat in tract. de Jure Regio Hebræorum, hanc verò dicunt Rabbini, cum crucem non invenerunt in Alphabeto Hebraico, esse instar Græci χ quod idem planè cum Tau Samaritano, unde sacerdotem summum in hoc typum fuisse Christi arguit idem Schick. sed ad singulorum siclorum explicationem veniamus.

Primus omnium perfectissimè literas suas repræsentat, cujus inscriptio literis Hebraicis expressa ex una parte est ירושלימה קרושה *Jerusalem sancta*, ex altera verò שקל ישראל

siclus

ſiclus Iſraelis, ex illa parte eſt virga Aaronis ex hac urna Mannæ cui imminent literæ Schin & Daleth, quæ ut conjicit Morinus, ſignificant *ſiclum Davidis*, quia in urbe Davidis percuſſa, ſcil. Hieroſolymis: quod & ex alia conjectura probant quidam, quia ſcil. ſcribitur *Jeruſalem* cum Jod poſt Lamed, & He ad finem, ita ut legatur inſcriptio *Jeruſalimah*, quæ pronuntiatio erat peculiaris dialacto Hieroſolymitanæ. In ſiclis verò quæ habent eandem inſcriptionem ſine Jod & He, literæ iſtæ Schin & Daleth ſupra urnam non videntur, ſed Aleph, vel quod fortaſſe urbis nomen ab Aleph incipiebat ubi cuſi erant, vel ad ſignificandum אחרת ſeu urbem generaliter, quæ ſcil. *diverſa* erat ab Hieroſolyma: hoc enim frequens eſt numiſmatis, loci nomen ubi cuduntur, exprimere.

Secundus eandem habet cum primo inſcriptionem, ſed in ſcriptione differt; ſic enim ſcribitur ירושלם קדשה *Jeruſalem ſancta*, ſine Jod poſt Lamed, vel He in fine. & ſuper urnam ponitur Aleph ob rationem fortaſſe ſupradictam.

Tertius per omnia ſimilis eſt primo, tantummodo virgam & urnam ſculptor omiſit, quia in primo ſatis exprimuntur.

Quartum putat Vilalpandus fuiſſe ſicli quadrantem & legendum ex una parte לחרות ירושלם, appoſitâ literâ Mem ad finem, quod inter-

interpretatur, *ad ſcripturam Jeruſalem*, ab altera verò עת שמן *unctionis tempus*. Putat Morinus Amuletum Samaritanum fuiſſe non ſiclum.

Quintus eſt hemiſiclus, ex una parte habet eandem cum cæteris inſcriptionem, literis quibuſdam eraſis, ירושלם קדשה *Jeruſalem ſancta*, ſcriptione cum ſecunda conveniente. Ex altera verò חצי השקל *dimidium ſicli*, literæ Tzade & Jod deletæ ſunt, & Coph mediâ ſuâ parte, urnæ verò imponitur Aleph.

Sextus oſtendit Samaritanam aliquam literam figuram crucis habuiſſe.

Septimus & octavus recentiores ſunt, poſt reditum è captivitate Babylonica, literis Aſſyriis inſcripti; eandem verò habent inſcriptionem cum tertio & quinto. Sed de ſiclis hæc ſatis ſint; quæ, ſi alia non eſſent argumenta, quemvis non pertinacem de vera literarum antiquarum Hebraicarum figura certum reddere poſsint.

Exercitatio Lectionis Samaritanæ,
*Ex Deuteron.*Cap. 1. ver. 1.

Moſeh eſt locutus quæ verba Iſta
ࠀࠋࠄ· ࠄࠃࠁࠓࠉࠌ· ࠀࠔࠓ· ࠃࠁࠓ· ࠌࠔࠄ·
Moſe dibber aſcher haddevarim Elle

Jarden tranſitu in Iſrael omnem ad
ࠀࠋ· ࠊࠋ· ࠉࠔࠓࠀࠋ· ࠁࠏࠁࠓ· ࠄࠉࠓࠃࠍ··
hajarden beæver Iſrael col el

inter ,Suph contra planitie in deſerto in
ࠁࠌࠃࠁࠓ· ࠁࠏࠓࠁࠄ· ࠌࠅࠋ· ࠎࠅࠐ· ࠁࠉࠍ·
ben ,Suph mol baarava bemidhbar

Laban & Tophel inter & Paran
ࠐࠀࠓࠍ· ࠅࠁࠉࠍ· ࠕࠐࠋ· ࠅࠋࠁࠍ
velaban Tophel ,uben Paran

Di-zahab & Chatſeroth &
ࠅࠇࠑࠓࠅࠕ· ࠅࠃࠉ· ࠆࠄࠁ:
.zahab vedi vachatſeroth

Introductio brevis ad lectionem Linguæ Syriacæ.

SECT. I.

Alphabetum Syriacum;

	Nomen.	Figura.				poteſtas.
			In fine	*In medio*	*In initio*	
1	Olaph	ܐܠܦ	ܐ ܐ	ܐ	ܐ ܐ	Aſpir. tenuiſſ.
2	Beth	ܒܝܬ	ܒ ܒ	ܒ	ܒ	B
3	Gomal	ܓܡܠ	ܓ ܓ	ܓ	ܓ	G.gh
4	Dolath	ܕܠܬ	ܕ ܕ	ܕ	ܕ	D.dh
5	He	ܗܐ	ܗ ܗ	ܗ	ܗ	H
6	Wau	ܘܘ	ܘ ܘ	ܘ	ܘ	W
7	Zain	ܙܝܢ	ܙ ܙ	ܙ	ܙ	Z
8	Cheth	ܚܝܬ	ܚ ܚ	ܚ	ܚ	Ch.Hh
9	Teth	ܛܝܬ	ܛ ܛ	ܛ	ܛ	T
10	Jud	ܝܘܕ	ܝ ܝ	ܝ	ܝ	J conſ.
20	Coph	ܟܘܦ	ܟ ܟ	ܟ	ܟ	C

Alphabetum Syriacum,

Nomen.	Figura.	*In fine*	*In medio*	*In initio*	Potestas.
30 Lomad	ܠܳܡܰܕ	ܠ ܠ	ܠ	ܠ	L
40 Mim	ܡܺܝܡ	ܡ ܡ	ܡ	ܡ	M
50 Nun	ܢܽܘܢ	ܢ ܢ	ܢ	ܢ	N
60 Semchath	ܣܶܡܟܰܬ	ܣ ܣ	ܣ	ܣ	S
70 Ae	ܥܶܐ	ܥ ܥ	ܥ	ܥ	Aa
80 Pe	ܦܶܐ	ܦ ܦ	ܦ	ܦ	P
90 Tſode	ܨܳܕܶܐ	ܨ ܨ	ܨ	ܨ	Tſ
100 Koph	ܩܽܘܦ	ܩ ܩ	ܩ	ܩ	K
200 Riſch	ܪܺܝܫ	ܪ ܪ	ܪ	ܪ	R
300 Schin	ܫܺܝܢ	ܫ ܫ	ܫ	ܫ	Sh
400 Tau	ܬܰܘ	ܬ ܬ	ܬ	ܬ	T

Syrorum literæ, ut numero, ſic poteſtate cum Hebræis conveniunt: nominibus quædam, ac figurâ plæræque variant.

Figuram habent duplicem, expeditiorem & uſitatiorem, quæ in Tabula: Alteram magis difficilem & inuſitatam, quam & *Eſtrangelam* quidam vocant; quæ in titulis & inſcriptionibus librorum & capitum à quibuſdã uſurpantur: qui tamen priorem probè callet, facile alteram etiam cognoſcet, à qua prior derivatur.

Connectuntur literæ maximè in baſi:

1. Præcedenti & ſequenti, hæ

ב ג ח ט י כ ל מ נ ס ע פ ק ש

ܒܓܚܛܝܟܠܡܢܣܥܦܩܫ

2. Præcedenti tantùm,

א ד ה ו ז צ ר ת

ܐ ܕ ܗ ܘ ܙ ܨ ܪ ܬ

In fine dictionis hæ literæ formam nonnihil mutant.

ך ל ל ם ן ע

ܟ ܠ ܠ ܡ ܢ ܥ

ܐ & ܠ cum conjunguntur, hoc modo pinguntur ܠܐ al. ܠܐ la. ש Sin Hebræorum Syri non agnoſcunt, ſed ejus loco adhibent ܣ, ut ܣܡܠܐ pro שמלא *ſiniſtra.* Dantur & aliæ quædam literarum ligaturæ ſeu nexus quæ uſu facilè diſcuntur, ut ܬܐ eth ܠܠ, ܠܠ, el, ܠܠ

ܠܐ la, ܡܠ ml ܡܬ mth. ܡܛ mt. ܡܥ me ܡܠܠ mll ܠܬ lth, ܠܥ le, &c. Tres literæ *ſc.* ܘ ܝ ܐ aliter interdum pronuntiantur, quam ſcribuntur; *ſc.* ܐ cum alio ܐ ſonat ut Jud, ut ܐܐܪ ojar, *aër*, quod fit etiam in participio Benoni quieſcentium mediâ Vau ut ܩܐܡ *Kojem ſtat*. Litera ܝ in initio dictionis cum vocali [ ] non pronuntiatur, ſed quieſcit; ut ܝܠܦ ileph *didicit*: & ſic ܝ cùm vocalem ſuam in olaph præcedentem transfert, ut in ܐܝܕܐ pro quo ſcribunt ܐܝܕܐ ido *manus*. Litera ܘ ſequente ܗ pronuntiatur ut olaph, & ſolummodo ſuſtinet ſuam vocalem ut ܗܚܕ ehad.

SECT. II.

Literarum diviſiones.

Dividuntur ut apud Hebræos, in Gutturales, Linguales, Palatinos, Dentales & Labiales, & eædem ſunt apud utroſque. Quieſcentes apud Syros ſunt tres tantùm, ܝ ܘ ܐ. ܗ non quieſcit, ideo nec mappic unquam habet.

ܐ quiefcit in [ܰ] in medio & fine,ut ܠܐܠܗܐ Laloho *deo*, ܒܝܐ baja *confolatus eft.* Quiefcit etiam in [ܳ] in medio & fine, ut ܡܐܟܘܠܬܐ mecultho *cibus*, ܡܠܟܐ *reges.* In [ܶ] in medio tantùm, ut ܡܐܡܪܐ *verbum.* In [ܺ] in medio & fine, ut ܪܐܙܐ *arcanum*, ܐܠܗܐ *Deus.* Waw quiefcit in vocali [ܘ] idque tantùm in medio & fine, ut ܡܠܟܘܬܐ malcutho et ܡܠܟܘ malcu *regnum.* In vocali ܘ tantùm in nominibus peregrinis, cum (ω) vel (ο) aut interdum (υ) Græcum exprimenda funt, ut ܦܘܠܘܣ παῦλος.

Jod quiefcit in [ܶ] & [ܺ,] ut ܠܝ *mihi*, ܬܪܝܢ *duo.*

SECT.

SECT. III.

De Vocalibus & Dipthongis.

Vocales ſunt quinque, quas exprimunt tum per figuras tum per puncta.

Nomen,		*Figura,*		*Poteſtas.*
ܦܬܵܚܵܐ	Pethoco.	a	ܒܲ ܒܲ	Pathac Hebr.
ܪܒܵܨܵܐ	Revotſo.	e	ܒܹ ܒܸ ܒܹ	Tſere & ſegol.
ܚܒܵܨܵܐ	Chevotſo.	i	ܒܼ ܒܼ	Chirek utrumque
ܙܩܵܦܵܐ	Zequoſo.	o	ܒܿ ܒܵ	ו vel Cametz Chatuph
ܥܨܵܨܵܐ	Otſotſo.	u	ܒܘܼ ܒܘܿ vel ܒܘܼ	ו vel Kibbuts.

Olim punctum unicum omnes vocales repræſentabat, quod ſupra literam ſignificabat a, o, vel u; ſub literâ, e vel i: at poſtea vocales à Græcis mutuatæ.

Figuræ vocalium pro libitu nunc infra, nunc ſupra literam collocantur: Puncta vero ſitum

non

non mutant, utraque ſæpe miſcentur in eadem dictione ita ut una ſyllaba hanc, alia illam habeat : nec ſemper vocales adduntur, ſed una dictio ſæpe habet, altera caret, & in eadem dictione una ſyllaba notatur, altera non, quem defectum ex analogia Grammatica ſupplere oportet.

Otſotſo ſine ܘ non ſcribitur ; excipe ܟܠ *omnis*, & ܡܛܠ *propter*, & ſubſcriptum punctum habens refert Hebr. Schurec; impoſitum verò Kibbuts.

Kamets Hebr. longum per Sekopho exprimitur, & interdum etiam Cholem, quod alio quin in dipthongum *au* mutatur, unde pro לא dicunt ܠܐ & ܠܘ lau, *non.* Dipthongi fiunt per literas *Wau* & *Jud*, valorem conſonantium amittentes, & cum præcedente vocale in unam ſyllabam coaleſcentes. Wau efficit 4. dipthongos, (*au*) Initio, medio & fine præcedente Pthocho, ut ܐܘܠܕ auled, genuit. (*eu*) præcedente ܐ & interveniente Jud, ut, ܐܫܬܝܘܗܝ *bibam illud.* Mat. 26. 29. (*iu*) in medio, præcedente Chirek longo, ante wau, ut ܢܘܒܕܝܘܗܝ nauvediu *perdet eum*, (*ou*) poſt alterum Wau cum vocali [ܘ] ut ܫܘܘܕܝܐ Schioudoio *promiſſio*, qui-

dam

dam tamen non legunt secundum ܘ.

Jod facit duos dipthongos, *oi* & *ai*: *oi* cum [ܘ] ante ܝ, cùm in medio tum in fine, ut ܩܕܡܝܬܐ *prima*, ܥܪܛܠܝܐ *nudus*: *ai* per [ܝ] ut ܡܠܟܝ malkai *reges mei*, idque in principio medio & fine.

SECT. IV.

de Daghes & Mappic.

SYri Daghes forte non habent, sed in literis Begadkephat, punctum supra literam valet Daghes lene, & vocatur ܩܘܫܝܐ kuschoi *durities*: sub litera valet Hebræorum Raphe, & vocatur ܪܘܟܟ Ruchoch *mollities*.

Ubi verò Ruchoch, ubi Kuschoi locum habent, de quo intricata admodum sunt Grammaticorum Syrorum præcepta, ex Hebraico Daghes & ejus regulis facile est judicare. Itaque literæ Begadkephat habent Kuschoi, seu Daghes lene.

1. In initio dictionis, ut ܬܠܡܝܕܐ talmidho, *discipulus*.

2. In medio post scheva quiescens, ut ܡܠܟܗ malke *rex ejus*. Molles vero sunt, vel Ruchoch habent in media dictione vel in fine. 1. Si

1. Si efferantur ipsæ per scheva quiescens, ut ܚܘܟܡܬܐ chuchmtho *sapientia*; si vero eas in fine schevatas præcedat aliud scheva quiescens, asperæ fiunt, ut ܐܬܟܪܟ ethkark, non ethkarch *circunda*; ܒܙܬ bazt, non bazth, *rapuisti.*

2. Si sequantur Scheva mobile, ut ܒܘܪܟܬܐ burktho, non burkto.

3. Post quasvis vocales, ut in ܐܟܝܠܐ achilo *comesus*, ܐܝܕܐ *manus*, nisi ratio conjugationis vel defectûs alicujus compensatio, vel peculiaris aliqua emphasis, vel euphonia, Daghes forte postulet; quo in casu Syri ejus analogiā imitantur, non aliter quàm si geminarent, duriùs *scilicet* pronuntiando.

4. Quæ apud Hebræos daghessantur, apud Syros etiam (etsi non [illegible] literæ Begad-kephat nec habeant Kuschoi expressum) in pronuntiatione tamen leges τῦ Daghes imitantur, *id est*, literam sequentem, si sit Begadkephat, faciunt moveri, ut ܡܠܦܢܐ malphono *doctor*, non malpono.

Mappik Syri non habent in He finali, ut Hebræi: et ubi Hebræi per mappik designant affixum

xum ſingularis numeri tertiæ perſonæ fœm. præcedente Camets, ut in רַגְלָהּ *pes ejus* fœm. ibi Syri illud punctum quod notat fœm. genus, ponunt ſupra ܗ, præcedente [ܘ] in ſingulari, ut

ܪܶܓܠܳܗ̇ *pes ejus* fœm.

SECT. V.

De ſcheva.

SYri ſcheva non exprimunt, ſed intelligunt, cùm *ſcilicet* ſyllaba pluribus literis conſtat: quæ enim litera vocali caret, intelligitur habere ſcheva quieſcens vel mobile, ut ܒܽܘܪܟ݂ܬܳܐ bur-ktho, *benedictio*: ubi ܪ intelligitur habere ſcheva quieſcens, quo trahitur litera ad præcedentia; ܟ verò ſcheva mobile, quo trahitur ad ſequentia.

Eadem verò eſt Scheva quieſcentis & mobilis ratio, quæ apud Hebræos, niſi quòd ſæpiùs poſt vocalem longam Scheva ſit quieſcens apud Syros quam apud Hebræos, quod uſu diſcendum; hoc tamen obſervatur, quòd poſt [ܘ] vocalem, ortam ex quieſcentibus media vau, & quietis iſtius indicem, Scheva ſit mobile, ut ܛܳܒ݂ܬܳܐ tovtho, *bona*.

SECT.

SECT. VI.

De aliis punctis quæ Syris peculiaria.

USurpant Syri præter Ruchoch & Kuſchoi, alia puncta diacritica, quæ vel ſolitaria vel ſocia.

1. Solitarium, ſeu punctum unicum.

1. Infra literam, notat primò omnes perſonas præteriti, exceptâ primâ ſingulari: tertia vero ſingularis habet punctum ſuprà ad latus ſiniſtrum ultimi Tau, ut ܦܩܕܬ *viſitavit illa.* 2, Infinitivum & imperativum ſæpe; aliquando tamen omittitur: cùm apponitur tamen infra ſcribitur, ut ܗܒ *da*: Joh. 4. 15. 3, Omnes perſonas futuri, exceptis primis utriuſque numeri.

2. Supra literam, in verbis notat 1, primam præteriti; ut ܦܩܕܬ *viſitavi.* 2, Benoni, ſeu participium præſens, ut, ܦܩܕ: at in Benoni Aphel quieſcentium mediâ wau, punctũ hoc non ſupra ſed infra Jud ponitur, ut ܡܩܝܡ *conſtituit.* 3, Primam perſonam ſing. & plur. futuri, ut, ܐܒܢܐ *ædificabo.* ܢܒܢܐ *ædificabimus*, quod ſic diſtinguitur à ܢܒܢܐ *ædificabit.*

F 3. Ad

3. Ad latus literæ apponitur vocib⁹ ambiguis, ut, ܐܬܐ *signum*, & ܐܬܐ *veniens*: apponitur & tertiæ fæm. sing, ut supra.

Puncta socia, *scil.* duo supra vocem notant pluralem numerum: 1. in nominibus tam masculinis quàm fœmininis, ut ܟܬܒܐ Ktobe, *libri* ܛܒܬܐ tovotho, *bona*.

2. In verbis fœm. gen. ut ܦܩܕܝ pekadh, *visitaverunt* fœm. Ubi verò adest litera ܪ quæ ex se habet punctum unicum, alterum ipsi additur, ut, ܩܒܪܐ *sepulchra*: si verò tertium addatur, id vocalem, aut Kuschoi aut tempus designat: imò cùm duplex est punctum supra ܪ non semper pluralis numerus notatur, sed primum notat literam, alterum verò primam præteriti aut Benoni, aut primam futuri, ut in ܩܪܝܬ Kryt *vocavi*. Et sic dicendum de duplici puncto sub ܕ; unum Dolath denotat, alterum personas vel tempora, ut supra.

SECT. VII.

De Lineolis.

Lineolam habent Syri, quæ aliquando supra, aliquando infra dictionem ducitur.

1. Suprà

1. Supra, idque, 1, literis numeralibus, ut ܝܒ 12: 2, vocibus contractis, ut ܩܕ pro ܩܕܝܫܐ sanctus: 3, particulæ vocativæ ܐܘ, ô, ut notet literam ܘ non pronunciandam, & ut distinguatur à particula ܐܘ: aut 4, ad indicandum quòd litera subjecta quiescit, & per scheva efferenda sit sequente alterâ quiescente, ut ܡܟܬܒܢܐ à quo usu appellatur ܡܪܗܛܢܐ *Marhtono* quasi *currere faciens*, quòd litera subjecta cursim proferatur.

2. Infra literam, notat 1, otium quarundam literarum, quæ non leguntur, ut ܐܚܪܝܐ chrojo *postremus*: 2, In Imperativis formæ passivæ, absentiam vocalis, ut ܐܣܬܟܠ estakl *intellige*, ܐܬܒܛܢ ethbattn *concipitor*: 3, In carmine pro metri necessitate, priori quiescentium subductâ, dicitur ܡܗܓܝܢܐ *meditari faciens*; & notat literam tardius legendam, vim habens vocalis[ܳ] vel (quòd in verbis frequentius) vocalis[ܰ]: apponitur itaq; τῷ ܡܪܗܛܢܐ marhtono, de quo suprá.

In prosa verò, nisi difficilis obstet prolatio, apponitur ejus loco Marhtono, & cursim legitur. Vide *Amyram*.

SECT. VIII.

De Accentibus.

APud Syros ſemper omittuntur accentuum notæ: quæ autem ſyllaba inter legendum tono affici debeat, ex hiſce regulis obſervare licet.

1 In diſſyllabis, ſi prima ſyllaba efferatur per Scheva quieſcens, vocalis Scheva illud antecedens accentum habet, ut, ܡܰܠܟܳܐ málcho *Rex*: ſi ſecunda, tunc illa afficitur, ut ܗܠܶܟ݂ haléch *ivit*: ſi utraque ſic ſe habeat, utraque afficitur, ut ܠܶܡܕܶܬ݂ lémdéth *didici.* Si neutra habeat ſcheva quieſcens, prima afficitur, ut ܟܬ݂ܳܒ݂ܳܐ kthóvo *liber.*

2 In triſyllabis, ſecunda plerunque afficitur, ut in ܡܰܙܡܽܘܪܳܐ mazmúro *pſalmus.*

3 In quadriſyllabis, *&c.* penultima afficitur, ut ܡܰܪܬܝܳܢܽܘܬ݂ܳܐ martyonútho *admonitio.*

SECT. IX.

De Diſtinctionibus.

DIſtinctionum notas habent Syri, puncto uno craſſiori, vel duobus, vel aſteriſco adhibitis, quæ inciſa, colon, vel periodum deſignant

ſignant: aliquando ad periodum adhibent quatuor puncta, ut ⁘ vel : : ; & ad interrogationem puncta duo ſiniſtrorſum inflexa, ut ., vide *Georg. Amyram*, lib. 1. c. ult. Notæ tamen iſtæ non ubique exactè obſervantur, ut in libris tum impreſſis, tum MSS. videre licet.

SECT. IX.

De Grammaticis, & Lexicis Syriacis.

INter multos qui præcepta Grammatica Syriaca conſcripſerunt, ut *Maſius*, *Waſerus*, *Troſtius*, *Buxtorfius* junior: cujus Grammatica propter defectum characterum Syriacorum (Hebraicis enim utitur) minus aptus eſt ad uſum. Abſolutiſſimè præcepta tradidit *Georg. Amyra Maronita* è monte Libano, & ex ipſo & aliis *Lud.* de *Dieu* in comparatione trium linguarum ubi licèt Hebraica, & Chaldaica, Syriacis conjunxit, maximam tamen ἀκρίβειαν adhibuit in Syriacis: at cùm prolixè & copiosè agunt iſti authores, nec facile comparari poſſunt, conſultius eſt tyronibus epitomen aliquam Grammaticæ Syriacæ primò addiſcere. Et quia Chaldæa cum Syriaca magnam habet affinitatem, Andreæ Sennerti Wittenbergenſis Chaldaiſmus & Syriaſmus, qui utriuſque linguæ præcepta methodicè & breviter conjunxit, & Lexici Chald. Syriaci epitomen complectentem vocabula uſitatiora N. Teſtamenti Syriaci adjecit, incipientibus utilis eſſe poteſt.

Neceſſarium verò eſt, linguæ Hebraicæ præcepta callere, antequam ad Chaldaicæ vel

Syriacæ cognitionem ſe quis accingat, poſt jacta verò Hebraica fundamenta, brevi in Chaldæa & Syriaca magnos progreſſus faciet, adeò ut miretur ſe tam eſſe doctum antequam didicit, & *nota fertur regione viarum*.

Inter Lexica vero Syriaca quæ ad huc extant, ſunt, *Buxtorfii* junioris Lexic. Syriacum & Chaldaicum, *Troſtii* item & *Crineſii* Lexica Syriaca, *Ferrarii* quoque nomenclator Syriacus in 4. Romæ impreſſus, quorum hic multa habet vocabula (ut qui Maronitæ operâ uſus eſt) quæ in aliis deſiderantur. Poſt editum verò vetus Teſtamentum Syriacum Pariſienſe nemo eſt qui Lexicon Syriacum ex eo collegit, quod mihi adhuc videre contigit: adeò ut abſoluta Lexica inde extrahendi & conficiendi labor, docto alicui adhuc relinquitur.

Exemplum

Exemplum Lectionis Syriacæ ex *Joh.* 3. 16.

mundum Deus dilexit enim Ita

ܗܟܢܐ ܓܝܪ ܐܚܒ ܐܠܗܐ ܠܥܠܡܐ.

keolmo Aloho achebh ger Hochano

dederit unicum ſuum filium ut

ܐܝܟܢܐ ܕܠܒܪܗ ܝܚܝܕܝܐ ܢܬܠ.

nethel ichidhojo dlabhreh aichano.

,pereat non eum in credet quiſquis ut

ܕܟܠ ܡܢ ܕܡܗܝܡܢ ܒܗ ܠܐ ܢܐܒܕ.

nibhad lo beh damhaimen man dechul

.æternam vitam ſibi habeat ſed

ܐܠܐ ܢܗܘܘܢ ܠܗ ܚܝܐ ܕܠܥܠܡ:

.daloölam chaje leh newun clo

Introductio ad lectionem Linguæ Arabicæ.

SECT. I.

Alphabetum Arabicum.

Conſonas habent Arabes 28: quarum nomina, figuras, & poteſtatem exhibet ſequens Tabula.

	Nomen.	Figura.				Poteſtas.
1	Elif	ﺎ	ﺍ	ﺎ	ﺍ	Spirit. lenis.
2	Be	ﺐ	ﺏ	ﺒ	ﺑ	B
3	Te	ﺖ	ﺕ	ﺘ	ﺗ	T
4	Thſe	ﺚ	ﺙ	ﺜ	ﺛ	T *blæſum.*
5	Gjim	ﺞ	ﺝ	ﺠ	ﺟ	G *Gallicū.*
6	Hha	ﺢ	ﺡ	ﺤ	ﺣ	Hh
7	Cha	ﺦ	ﺥ	ﺨ	ﺧ	Ch

8 Dal

Alphabetum Arabicum.

	Nomen.	Figura.	Poteſtas.
8	Dal	د ـد ـد د	D
9	Dſhal	ذ ـذ ـذ ذ	D *blæſum.*
10	Re	ر ـر ـر ر	R
11	Ze	ز ـز ـز ز	Z
12	Sin	س ـس ـسـ سـ	S
13	Schin	ش ـش ـشـ شـ	Sh
14	Sad	ص ـص ـصـ صـ	S
15	Dad	ض ـض ـضـ ضـ	D
16	Ta	ط ـط ـطـ طـ	T
17	Da	ظ ـظ ـظـ ظـ	D

18 Aain

Alphabetum Arabicum.

	Nomen.	Figura.				Poteſtas.
18	Aain	ـع	ع	ـعـ	عـ	y
19	Gain	ـغ	غ	ـغـ	غـ	G
20	Fe	ـف	ف	ـفـ	فـ	F
21	Kaf	ـق	ق	ـقـ	قـ	K
22	Kef	ـك	ك	ـكـ	كـ	C *ante*, a, o, u.
23	Lam	ـل	ل	ـلـ	لـ	L
24	Mim	ـم	م	ـمـ	مـ	M
25	Nun	ـن	ن	ـنـ	نـ	N
26	Wau	ـو	و	ـو	و	W

Alphabetum Arabicum.

	Nomen.	Figura.				Poteſtas.
27	He	هـ	ـهـ	ه	ـه	H
28	Ie	يـ	ـيـ	ى	ـي	I *conſ.*
	Lam elif		لا	ـلا	لا	La

In Columnis, prima exhibet literas initiales, ſecunda medias, quæ plerunq; aliis connectuntur, tertia finales quæ non connectuntur cum præcedentibus, quarta finales connexas cum præcedentibus: ſex tamen ſunt literæ quæ ſequenti conjungi non poſſunt, ſcil. ا د ذ ر ز و ideóque initiales poſt eas uſurpantur etiam in medio dictionis.

Elif & Lam conjunguntur ut in tabula; & quidem cùm alteri literæ non connectuntur, ſic لا. cùm connectuntur hoc modo ـلا, aliquando ſic لا, vel ſic لا

ي Quæ litera, Te, The, Nun, & Je, mutatis punctis inſervit, ſæpè invertitur ante Gjim, Hha, & Cha, ſic يج

Eædem

Eædem literæ Gjim, Hha, & Cha, cùm literæ præcedenti conjunguntur, illum ſupra lineam plerunque (non ſemper) attollunt, ut in

سج مج لج خ &c.

Kef ſæpè in principio ſic ک, & in medio ſic ڪ pingitur. Variè verò ſibi invicem conneĉtuntur literæ apud Arabes, qui καλλιγραφίας ſtudioſiſſimi ſunt: præcipuas ligaturarum hîc anneĉtemus.

نا nun & elif; با be & elif; لل duplex lam لا lam elif; للا lam duplex & elif; لله lam duplex & He: كلا Kef & Lam elif: حح duplex Hha: غح Gain & Hha: بح Be & Hha: بنح Be, Nun, & Hha: نبج Nun, Be, & Gjim: مج Mim & Gjim: لج Lam & Gjim; سج Sin & Gjim: صج Sad & Gjim: كا Kef & Elif: كل Kef & Lam; حج Hha & Gjim: لمج Lam: Mim, & Gjim: علي Ain, Lam, & Je, علي idem:

علم Aain, Lam, & Mim: لي Lam & Je: عي Ain & Je: بح Be, Te, vel Tſe, cum Hha finali: في Fe & Je: ني Nun & Je; لك Lam & Kef finale; ره Re & He: ده Dal & He: به Be & He: سم Sin & Mim: عم Ain & Mim: للج Lam duplex & Gjim: لم Lam & Mim: بم Be & Mim: تم Te & Mim: رت Re & Te. Cætera uſus docebit.

He finale interdum duo habet puncta ſupernè, ut ة ـة & tunc pronuntiatur ut Te, & numerum pluralem, vel genus fœm. notat.

Dictiones non dividunt Arabes in fine linearum, ſed ne ſpatium ſit vacuum, lineam extendunt ſic بـــــسـم

Puncta diacritica literarum in ſcriptis vulgaribus ſæpè omittuntur; & ubi puncta adhibentur, ſæpè in He finali omittuntur.

In libris quibuſdam, licèt punctorum abſentia literas quaſdam ab aliis diſtinguat, *ſcil.* ح د س ر ص ط ع, ne tamen quis opinetur omiſſa eſſe puncta ex ſcriptoris incu-

ria

riâ, vel caſu, alias notas adhibent, *ſcil.* ſuper

دَ رَ سَ hoc (v), ut دْ رْ سْ ;

reliquis verò eandem literam infernè minori formâ, at He finali aliud interdum ſuperponitur indicans abſentiam punctorum ſupradictorum: hoc autem alii omittunt, ut merè ſuperfluum & inane Grammaticorum figmentum; abſentia enim punctorum ſatis has literas diſtinguit ab aliis ſimilibus quæ punctis afficiuntur, *ſcil.* à

ذ ج ز ش ض ظ غ

SECT.

SECT. II.

Ratio numerandi, & divisio literarum.

NUmeros exprimunt per Alphabeti literas, ut Hebræi. Alphabeti enim ordine antiquo (Hebræo, *scil.*) descripti, literæ novem primæ unitates devotant, 9 sequentes denarios, reliquæ centenarios, ultima غ millenarium hoc modo,

9	8	7	6	5	4	3	2	1
ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
90	80	70	60	50	40	30	20	10
ص	ف	ع	س	ن	م	ل	ك	ي
900	800	700	600	500	400	300	200	100
ظ	ض	ذ	خ	ث	ت	ش	ر	ق

1000

غ

Cæteros supplent ut Hebræi. Ut يا 11, يب 12, &c.

Distinguunt etiam literas ut reliqui Orientales in 5 classes :

Gutturales

Gutturales	أحخعه
Labiales	بومف
Palatinas	جيقك
Dentales	تدطلن ثذظ
Linguales	رزسشصض

Dentales & linguales ſolares vocantur, Reliquæ lunares.

Difficultas eſt in pronunciatione ح & ع; illa eſt profunda aſpiratio, hæc cùm difficillimæ ſit pronuntiationis,ſæpè per (a) à noſtratib⁹ effertur; imò plerumque omittitur, & ſecundum vocalem adjunctam pronunciatur, ut عبدَ Abda.

Kaf & Kef, eodem ferè modo pronuntiantur, ſed plerunque ex adjuncta vocali diſcriminantur, uti etiam ت & ط, & س & ص. At quatuor hæ د ذ ض ظ ut (d) ſine diſcrimine pronuntiari ſolent.

SECT.

SECT. III.

De Vocalibus.

Vocales ſunt tres,

Fatha (a,) vel (e) بَ ba vel be:

Damma (o) vel (u) بُ bo vel bu:

Keſra (i) بِ bi.

Mauri pingunt Fatha & Keſra jacentes hoc modo بٓ بٖ

Valet Fatha ſecundum Erpenium (a) clarum, vel (a) ad (e) declinans: Damma (o) obſcurum, vel (u) clarum; priorem ſonum habent ſemper ſupra literas dictionum ultimas, & ut plurimùm ſupra ط ظ ص ض ح خ ق غ ع & ante eaſdem cùm vocali carent: alibi plerunque poſteriorem; quod uſus docebit.

Secundum verò Gabr. Sionitam Fatha pronuntiatur ut (a) ante ا quieſcens, aliâs ut (e). Damma ut (u) ante و quieſcens, aliâs ut (o). Et Keſra ut (i) ante Je quieſcens, aliâs ut (e), de hoc verò dubitatur.

Accidunt

Accidunt hiſce vocalibus Productio, & Nunnatio.

Productio eſt cum ſonus producitur, vel duplicatur, quod fit cum aliqua ex literis اوي vocali deſtitutis ideoque quieſcentibus, immediatè vocalem ſequitur. Fatha producitur ante ا quieſcens, ut قَار κᾶρ. Damma ante و quieſcens, ut قُور κῦρ. Keſra, ante ي quieſcens ut قِير κῖρ.

Sæpe ا quieſcens omittitur, & tunc Fatha præcedens eſt perpendicularis, ut لٰ vel hâc notâ (~) quæ Medda dicitur, ſupra literam uſurpatur. Sic etiam Keſra ante Je fit perpendicularis, ut دِين judicium.

Pro ا quieſcente ſæpe ponuntur و & ي cum ipſæ vocali carent, & notâ (ٯ) quæ Gieſma dicitur, & immediatè eas præcedat Fatha, ut رَمَى rama صَلَاوة ſalâton.

Nunnatio eſt cum in fine dictionis duplicatur figura vocalis, quo fit ut ad proprium ſonũ addatur

tur ſonus τȣ̃ Nun ut بٌ, بٍ, بً, ban. bon. bin. ſed niſi Fatha nunnatum ſit ſupra ة aut (ء) poſtponitur ipſi ſemper ا aut ي quieſcens inſtar ا ſine ullo ſoni augmento, ut ضَرَبًا daraban, هُدًى Hudan.

Duplex Damma, ſæpe ſic pingitur ٌ, vel ſic وو وو.

Dividuntur & literæ in Radicales quæ ſemper ſunt de Radice, quales ſunt ثَلَجْ حَدَدْ خُرِسْ مُصْطَفًى & ſerviles, quæ derivatis formandis, & accidentibus radici inducendis ſæpe inſerviunt, quales reliquæ.

SECT. IV.

De Hamza, Weſla, Medda, Gjezma, & Teſdid.

HAbent & Arabes alias quaſdam notas, quas literis apponunt, *ſcil.* Hamza (ء) Weſla (ٱ) Medda (~) Gjeſma (ْ) & Teſded (ّ).

1. Hamze

1. Hamza (ء) eſt ſervus Elif mobilis, cui cum vocali appoſitum, motum ejus actualem ſignificat, ut أَن, أُن, إِن, an, on, in, & ſine vocali motum ejus indicat potentialem, *ſcil.* quód ا ſit radicale, & naturâ ſuâ mobile, ut يأْمِن jamen. Sæpè tamen omittitur ut ſuperfluum, quia motus ا ex vocali adjecta facilè percipitur, ſicut & poſitâ Hamza, illud ا ſæpè omittitur, ita ut pro eodem uſurpatur, & in pronuntiatione idem valet: idque

1, In fine, cùm Hamza habet ante ſe unam ex literis اوي, ut مَآء maon, pro مَاءٌ, سُوءٌ pro سُوءٌ, شَيْءٌ ſhaion, pro شَيْئًا.

2, In medio poſt literam vocali carentem, ut يَسْئَلُ pro يَسْأَلُ, vel poſt aliud ا, ut أَءْنْذَرَ aandera pro أَأَنْذَرَ; cùm tamen duplex occurrit ا, quarum prius movetur, in quibuſdam libris utrumque ا exprimitur, ut

اانذر,

أَأَنْذَرَ, vel prius per Hamza, & posterius per ا, ut ءَانْذَرَ

Si verò sit supra literas و & ي, notat eas pro ا suâ naturâ mobili poni, ut يُؤْمِنُ joumino, pro يُأْمِنُ, & إِيزِرْ izir, pro إِأْزِرْ

2, Wesla (ٓ) est signum unionis inter ultimam literam dictionis præcedentis & primam post ا initiale sequentis, ubi ا initiale abjectâ vocali suâ otiosum est, & in signum unionis Wesla super ا pingitur, ut in قَلْبُ ٱلْمَلِكِ Kalbo-lmeliki *cor regis*.

Est autem Elif initiale triplex:

1, Verbale; 2, Nominale; 3, Articulare.

1. Verbale, cùm format imperativum primæ conjugationis, ut إِضْرِبْ idrib *verbera*, vel fit characteristicum in præteritis imperativis & infinitivis Pentagrammatorum & Hexagrammatorum,

grammatorum, ut إِجْتَمَعَ *congregatus est*, &c.

2. Nominale in 10. nominibus, scil.

اِمْرَأٌ imrâon *vir.*	اِثْنَانِ ithnani *duo.*
اِمْرَأَةٌ imraâton *mulier.*	اِثْنَتَانِ ithnatani *duæ.*
اِبْنٌ ibnon *filius.*	اِسْمٌ ismon *nomen.*
اِبْنَةٌ ibnâton *filia.*	اِسْتٌ ston *nates.*
اِبْنَمٌ ibnâmon *filius*	اَيْمُنٌ aimonon *juramentum.*

3. Articulare est articuli اَلْ ὁ ἡ τὸ, quo pertinet relativum اَلَّذِي alladi, cum casibus suis,

In hisce omnibus ا initiale privatur vocali suâ, nisi sententiam inchoat, aut initio assumit literas serviles: quo casu Elif sæpè excidit, ut بِسْمِ pro بِاسْمِ, & perpetuum est in particula اَلْ quoties Lam servile præfigitur,

ut

ut لِلّٰهِ lillahi, pro لِاَللّٰهِ *Deo.*

Si dictio præcedens terminetur consonâ ea adsumit Kesram, ut ضَرَبَتِ ٱلْأُمُّ darabati lommo, *verberavit mater.* Sed terminationes verbales, تُمْ & وْا, itémque affixa كُمْ & هُمْ, assumunt Damma, ut غَزَوُا ٱلْعَدُوَّ gazawo ladova, *oppugnârunt hostem.*

Præpositio مِنْ, *à* & affixa ي, & نِي primæ personæ singularis Fatham, ut ضَرَبَنِي ٱلْمُعَلِّمُ darabania lmuallimo *verberavit me præceptor.*

Si vocalis nunnata præcedat ante articulum ال, abjicit Nun, ut بَيْتُ ٱلْمُقَدَّسُ beito lmukaddaso, *domus sanctificata*, pro بَيْتٌ beiton. Alibi verò retinet, & Elif unionis licet vocalem non habeat adscriptam, tamen pro-

pronuntiatur cum vocali, ut مَدِينَةٌ اِسْتَعَاكَتْ medinaton iftetahat.

Literæ quiefcentes اوي unioni non obftant, ut نَصَرُوا الْمَلِكَ nafarou lmelika *opem tulerunt regi.*

3, Medda fic pingitur (~) & apponitur fuper Elif quiefcens aute (ء) idque producit, ut سَمَآءٌ famâon: ufurpatur etiam fupra notas Arithmeticas, & dictionum compendia, ut apud Hebræos (\\ ).Elif tamen quiefcens fæpè omittitur brevitatis causâ, ut أُولَئِكَ pro أُولَآئِكَ *illi.*

Elif etiam, quiefcens poft Elif cum Fatha, excidit, & hoc cafu ut fciatur Fatha effe longum, apponitur Medda, ut آمَنَ ipfo Fatha fæpè omiffo, ita ut Medda pro ipfo, & Elif fubintellecto, adeóque pro (a) longo veniat: aliquando tamen ponitur Fatha perpendicularis, ut أَٰمَنَ, vel آمَنَ. 4. Gjezma,

4. Gjezma, vel Gjezmon indicat literam cui ſuperponitur cum præcedente vocali debere copulari, & ſic mixtã ſyllabam conſtituere, ut Scheva quieſcens apud Hebræos : pingitur verò ſic (ْ) vel (ْ) vel ſic (ْ) ut ضَرْبُ darbo.

Literis omnibus appingitur niſi ا quieſcenti in fine poſt و. Quieſcentibus verò اوي, licet à multis apponitur, haud rectè tamen niſi radicales ſint, & naturâ ſuâ mobiles, ut يُوْلَدُ joulado, *naſcetur*, يَأْمَنُ jameno *credet*, &c.

5. Teſdid, omnibus literis, excepto ا, ſuperſcribitur, eáſque duplicat, ad modum daghes fortis apud Hebræos : pingitur ſic (ّ): Mauris verò ſeu Occidentalibus infra literam ſic (٨), ſupra verò ſic (v) & ſubinde ſic (٨); vſurpatur euphoniæ gratiâ, aliquando poſt literam vocali carentem, quæ litera tunc non pronuntiatur, ſed ejus vicem ſupplet litera ſequens, per Teſdid geminata, ut وَلَدْتُّ walatta, non waladta.

Eſtque Teſdid hoc euphonicum triplex: Deltale, Lamdale, vel Initiale.

Deltale adſcribitur literæ ت poſt دْ, ut وَجَدْتُّ wajatto *inveni.*

Lamdale, poſt ل articuli الْ, ut اَلرَّبُّ arrabbo *Dominus*, اللّٰهُ allaho ὁ Θεός.

Lam verò articularis ſæpè omittitur, cùm ſolaris eum ſequitur ل, ut أَلَّيْلُ allailo, pro أَلْلَيْلُ: & hoc perpetuum eſt in relativis, أَلَّذِيْ أَلَّتِيْ & أَلَّذِيْنَ, & cùm articulo præfigitur ل dativi caſûs nota, ne tria Lam concurrant, ut لِلّٰهِ *Deo*, pro لِلْلّٰهِ.

Initiale eſt quod apponitur literis لَوْمِيْرٌ dictionem inchoantibus poſt Nun gjeſmatum, vel expreſſum, ut مِنْ رَبِّهِ mirrabbihi *à domino ſuo*, vel latens in vocali nunnata,

ta, ut بَيْتُ مَقْدَسٍ baitom mukaddason.

SECT. V.

De Accentibus.

Accentus nulla eſt nota apud Arabes; Regula tamen generalis eſt, quòd Diſſyllaba attollunt penultimam, ut أُنْصُرْ ónſur: Polyſyllaba antepenultimam, ut يَنْصُرُ jánſuro, niſi penultima producatur per اوي quieſcentia, ut ſuprà; tunc enim illa habet accentum, ut إِلَاهٌ iláhon, &c.

Diſtinctionum notæ communiores ſunt, ۞ ۞

SECT. VI.

De radicalibus & ſervilibus literis.

Radix eſt tertia præteriti perſona ſingularis maſculina, quæ literis nunquam conſtat paucioribus quàm tribus, ut نَصَرَ *juvit*,

قَدَّ

مَدَّ extendet, nec pluribus quàm quatuor, ut قَمْطَرَ *volvit.*

Literæ quæ radicem conſtituunt, vocantur Radicales: quæ verò ad formationem nominum & verborum accedunt, ſeptem ſcil. hâc voce incluſæ يَسْمَنُوا *pinguefient*; vel ad conſignificationem, quatuor ſcil. in hac voce expreſſæ, بِفُلْكِ *in navi*, appellantur ſerviles.

SECT. VII.

De Grammaticis & Lexicis Arabicis.

Qui Arabicæ linguæ cognitionem deſiderat, legat inter alios, (ut Gabrielis Sionitæ & Johannis Eſronitæ) maximè Erpenii Rudimenta Arabica, qui omnium accuratiſſimè Grammaticæ præcepta tradidit: poſtea verò ipſius Grammaticam Arabicam conferat, ex cujus collatione quædam pleniùs quàm in Rudimentis explicata inveniet.

Inter Lexica verò, Schindleri Lexicon Pentaglotton, ſcil. Hebraicum, Chaldaicum, Syriacum, Arabicum & Rabbinicum, ut maximè utile linguarum Orientalium ſtudioſis commendatur.

Scripſerunt

Scripserunt etiam Lexica, Germanus Arabico-Latino-Italicum in folio, quod valdè mancum, Raphalengius Arabico-Latinum, in quo plurima desiderantur, Giggæus Thesaurũ linguæ Arabicæ in 4. Vol. in fol. in quo licet magna sit verborum & phrasium copia, tamen præter magnum prætium, haud ita discentium usui accommodatus est. Lexicon autem Arabicum omnium absolutissimum nuper edidit Doctiss. Golius in fol. ejusque epitomen brevi se editurum promittit: fundamenta etiã Lexici ab ipso Erpenio dudum jacta erãt, quod si ipsi Deus vitã produxisset, longè ante hac perfecisset & in lucem emisisset, prout ex Consilio ejus de studio Arabico fœliciter instituendo, quod hic subjungitur, patet.

SECT. VIII.

Consilium Erpenii, de studio Arab. fœliciter instituendo.

QUum in eo totus sim, ut nobilissima literarum Arabicarum studia, hactenus apud Christianos fere neglecta, pro virili mea promoveam: & in eum finem haud exiguis impensis, elegantem excitaverim Typographiam, librósque nonnullos jam ediderim, pluresque et nobiliores ad editionem indies exornem; non possum non eorum quoque desiderio satisfacere, qui quomodo fœliciter studia hæc institui

 possint

poſſint, atque debeant, diſcere ex me geſtiunt.

Habeant ergò, nobilis hujus Linguæ ſtudioſi, conſilium bonum, atque ſincerum quale ipſe ego mihi cuperem dari; & certi ſint, id ſi ſequantur, fore, ut paucis admodum menſibus majores in ejus cognitione progreſſus faciant, quam pleríque hactenus pluribus etiam annis fieri poſſe ſunt arbitrati.

In manus itaque primùm ſumantur hæc quæ nunc damus Rudimenta; quorum primus liber diligenter & attentè legatur, & diſcatur: Eo cognito, progrediendum eſt ad ſecundum de verbis: nam quod ad appendicem primi libri attinet, ea non tota uno tempore diſcenda eſt. Continet ea 24 nobiliſſimos Canones, ad ſolidam Arabiſmi intelligentiam ita neceſſarios, ut fruſtrà omninò ſit futurꝰ, qui ſine eorũ cognitione fœliciter volet Arabicari. Sunt autem illi Canones ſinguli per ſe facillimi, & nullo negotio intelliguntur, ac memoriæ mandantur; multitudo tamen eorum ob materiæ affinitatem confuſionem aliquam facile inducit. Ea propter, conſultum ego judico, ut ſingulis Canonibus ſinguli dentur dies & unus tantùm quotidiè accuratè perpendatur, & firmiter memoriæ imprimatur Canon, aut ſummum duo. Id qui fecerit, nec confuſionem aliquam ſentiet, & pauciſſimis diebus plus in ſolida Arabiſmi notitia proficiet quàm ego pluribus menſibus feci. Dum ſic, paulatim pergitur in aurea illa,

&

& nunquã ſatis æſtimanda appendice, poſſunt & conjugationes verborum perfectorum memoriæ mandari: ac primo quidem tabella illa tredecim Conjugationum, quam exhibet lib. 2. cap. 1. diligenter diſcenda eſt, eâque cognitâ, verba quædam alia trilitera, ut وَرِثَ ضَرَبَ, كَتَبَ, دَحْرَجَ, & alia quælibet per eam diduci debent, ut oblatæ cujuſque radicis conjugationem quamlibet nullo negotio formare diſcas. Hinc progrediendũ ad Paradigma primæ conjugationis Activæ, quod benè memoriæ eſt imprimendum, cum ab eo reliqua omnia dependeant; mox præcepta ei adjuncta legenda quoque & diſcenda ſunt.

Deinde differentiæ conjugationum derivativarum à primâ, ſequentibus duobis capitibus traditæ, memoriæ quoque inſigi debent, & radices plures per primas tantùm temporum voces in prima conjugatione, & reliquis diducendæ ſunt; nec antè pergendum ad verba imperfecta quàm perfectorum conjugationes omnes tum primativæ tum derivativæ benè perfectæ & cognitæ ſint. Hinc ad imperfecta fiat progreſſus, et ſingulis ſpeciebus ſinguli dentur dies, confuſionis evitandæ gratiâ, benéque conſiderentur, & memoriæ mandentur, generales imperfectionis rationes, quæ ſub initium

tium ſingulorum capitum proponuntur: iis e-
nim intellēctis & cognitâ verbi Perfecti con-
jugatione, facile erit formare Imperfectum:
nam ut minori hoc moleſtiâ facias, omninò
conſultum eſt, ut quamlibet vocem verbi im-
perfecti ita formes, ac ſi verbum perfectum
ſit. Ita formata cùm erit, facilè videbis an
contra generales illas imperfectionis regulas,
aut ſpeciales peccet. Videbunt in hiſce ver-
bis ſtudioſi quanti momenti ſint aurei illi
appendicis primi libri Canones, quos ut hîc
ſæpè conſulant & applicent rogatos eos volo.
Verbis cognitis, pergatur ad Nomina; & ab
his ad reliqua: de quibus nihil peculiare ha-
beo quod moneam; eſt enim tractatus eo-
rum facilis. Rudimentis hiſce totis lectis &
intellectis, exerceat ſe ſtudioſus in praxi
Grammatica iis annexa, locaque citata dili-
genter inquirat, ut omnia melius memoriæ in-
hæreant.

Praxi illâ abſolutâ, in manus ſumat Hiſto-
riam Joſephi, ex Alchorano à me cùm duplici
verſione Latina & notis editam: ſingulas vo-
ces ad normam Grammatices diligenter exa-
minet, ut ego feci in iſta praxi; notaſque ad
difficiliores voces conſulat, & ſemel atque ite-
rùm egregii illius opuſculi lectionem repetat;
certus id maximo ſine fructu facturum ſe non
eſſe: nam & res Grammaticæ, & communio-
res quæque voces fœliciùs memoriæ impri-
mentur.

mentur. Deinde velim totum Alcoranum à capite ad calcem ſtudiosè & attente perlegi, ſolius linguæ gratiâ, quæ in eo libro elegans eſt, & perfectiſſimè conſonantibus ac vocalibus, aliiſque notis orthographicis expreſſa. Sed quia exemplaria ejus manu exarata haberi vix poſſunt; multiſque in locis eam difficultatem habet, ut ſine interprete intelligi non queat, operam ego dabo, ut brevi elegantiſſimis typis prodeat, cum verſione accurata Latina, notiſque ad voces & ſententias difficiliores; & ubi neceſſe id erit, ſolidâ mendaciorum & nugarum ejus confutatione atque exploſione. Interim poterunt ſtudioſi ejus loco ſe exercere in libello illo proverbiorum Arabicorum qui cum verſione latina, & notis Joſephi Scaligeri ac meis prodiit ex officina Raphelengiana: item in Pſalterio Savariano Romæ edito, in quibus libris vocales quoque ſatis accuratè adjectæ ſunt. Si autem fuſiorem Doctrinam Grammaticam requirant, legant Theſaurum noſtrum Grammaticum brevi edendum: quem utique talem ſperamus fore, ut forte nihil in eo ſint deſideraturi. Adjungant & Gjarumiam noſtram, libellum elegantiſſimum ac lectu digniſſimum.

Cognitâ bene re Grammaticâ, & lectis hiſce libris qui vocalium figuras appoſitas habent; tuto ſe accingent ad lectionem eo-

rum, qui iis destituuntur. Neque est quod infœlicem hîc metuant successum: non enim ea res difficultatem tunc ullam habebit. Duo autem omninò sunt præter Alcoranum, de quo jam diximus, libri, quos Arabismi studiosis maximopere hîc commendatos volo; quippe ex quibus (aut ego vehementer fallor) brevi haurire poterunt ejus linguæ notitiã, & talem quæ ad communes quosque auctores intelligendos, abundè sit suffectura. Nam ut libri Medici, Mathematici, similesq; intelligantur, terminos eorum hîc, ut in omni alia lingua, necesse est discere. Sunt autem illi libri, Geographia illa anonyma, quæ Romæ é Typographia Medicæa in quarto prodiit: & Historia Saracenica, quæ ex mea nunc prodit Typographia. Prior longè elegantissimo stylo liber est, & cujus elaboratissimã versionem Latinam tantopere hactenus à viris doctis expetitam, nunc dant viri undequaque doctissimi, & rerum Arabicarum peritissimi, Gabriel Sionita, & Johannes Hesronita, Maronitæ, & harum literarum insignes promotores in celeberrima Parisiorum Academia: quæ versio viam omninò sternet ad facilem præstantissimi libri lectionem, & intelligentiam. Posterior liber haud minoris est dignitatis tantâque elegantiâ, & rerum ac verborum varietate; ut nesciam quid in eo possit ulteriùs desiderari. Prodiit ea cum versione Latina

Latina, & notis meis in folio, & Arabicè tantùm in octavo, ac Latinè tantùm in quarto. Hisce auctoribus, ij qui rem medicã tractant, adjungant Avicennam, qui stylo scripsit ita eleganti, ut palmam hac in parte reliquis ferè scriptoribus dicatur præripuisse. Sed de Dictinario nihil adhuc dixi. Extat Francisci Raphelengii Lexicon Arabicũ: verũ in quo meritò majorem vocũ copiã, & vocalium appositionem desiderant studiosi; itaque adjungi ei poterit Valentini Schindleri Lexicon Pentaglotton (quod merito suo omnibus Linguarum Orientalium studiosis sit commendatissimum) tantisper dum meum quoque prodeat Lexicon, in quo nec vocum copia, aut accurata explicatio, nec vocales desiderabuntur. Faxit Linguarum Auctor, ut vita mihi & valetudo suppetant, ad ea quæ in manibus habeo, fœliciter absolvenda. Scripsi hæc Iselmundæ, die 22 Martii 1620, cùm iter Gallicum ingressus essem.

SECT.

SECT XI.

Exercitatio lectionis Arabicæ, ex Cap. ſive Surata 58 Alchorani.

fi ma jaalamo llaha ana tara Alam

أَلَمْ تَرَانَ آللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي

in quod novit Deꝰ quod attenditis Annon

ma lardi fi wama aſſamawati

آلسَّمَوَاتِ وَمَا فِي آلْأَرْضِ * مَا

enim *nōn ? terra in quod & cœlis*

illa thalathati nagſwa min jakuno

يَكُونُ مِنْ نَجْوَي ثَلَاثَةِ إِلَّا

niſi tres conventus in ſunt

rabiohom howa

هُوَ رَابِعُهُمْ *

quartus ſit *ille*

Introductio ad lectionem Linguæ Persicæ.

SECT. I.

Alphabetum Persicum.

Consonantes quas vocant; easdem habent Persæ cum Arabibus, ejusdemque figuræ, ordinis, et in plerisque, potestatis: quatuor verò literas Alphabeto Arabico addunt, ut ex subjecta tabula liquet.

	Nomen.	Figura. *In fine*	*In medio*	*In initio.*	Potestas.
1	Elif	ـا ا	ـا ا	ا	Spirit. lenis.
2	Be	ـب ب	ـبـ بـ	بـ	B
3	Pe	ـپ پ	ـپـ پـ	پـ	P
4	Te	ـت ت	ـتـ تـ	تـ	T
5	Se	ـث ث	ـثـ ثـ	ثـ	S *Angl.*
6	Gjim	ـج ج	ـجـ جـ	جـ	G. *Gall.*

7 Che

Alphabetum Persicum.

	Nomen.	*In fine*		Figura. *In medio*	*In initio.*	Poteſtas.
7	Che	چ	ـچ	ـچـ	چـ	Ch *Angl.*
8	Hha	ح	ـح	ـحـ	حـ	Hh
9	Cha	خ	ـخ	ـخـ	خـ	Ch. x
10	Dal	د	ـد	ـد	د	D
11	Zal	ذ	ـذ	ـذ	ذ	Z
12	Re	ر	ـر	ـر	ر	R
13	Ze	ز	ـز	ـز	ز	Z
14	Zhe	ژ	ـژ	ـژ	ژ	Zh *Angl.*
15	Sin	س	ـس	ـسـ	سـ	S
16	Schin	ش	ـش	ـشـ	شـ	Sh *Angl.*

Alphabetum Persicum.

	Nomen.	Figura. *In fine*		Figura. *In medio*		Figura. *In initio.*	Poteſtas.
17	Sad	ـص	ص	ـصـ	ـصـ	صـ	SS *Angl.*
18	Zad	ـض	ض	ـضـ	ـضـ	ضـ	Z
19	Ta	ـط	ط	ـطـ	ـطـ	طـ	T
20	Za	ـظ	ظ	ـظـ	ـظـ	ظـ	Z
21	Aain	ـع	ع	ـعـ	ـعـ	عـ	A vel y
22	Gain	ـغ	غ	ـغـ	ـغـ	غـ	G *Angl,*
23	Fe	ـف	ف	ـفـ	ـفـ	فـ	F
24	Kaf	ـق	ق	ـقـ	ـقـ	قـ	K
25	Kef	ـك	ك	ـكـ		كـ	T vel K
26	Ghaf	ـگ	گ	ـگـ		گـ	Kh vel Gh.

Alphabetum Persicum.

	Nomen.	Figura. In fine	Figura. In medio	Figura. In initio.	Potestas.
27	Lam	ـل ل	ـلـ لـ	لـ	L.
28	Mim	ـم م	ـمـ مـ	مـ	M.
29	Nun	ـن ن	ـنـ نـ	نـ	N.
30	Vau	ـو و	ـو و	و	V.
31	He	ـه ه ة	ـهـ ـﮩـ ﮨ	هـ	H.
32	Ye	ـي ي	ـيـ يـ	يـ	Y *Angl.*

De figuris consonarum, & Characterum nexu, vide quæ supra in Arabicis.

SECT.

SECT. II.

De literarum pronuntiatione, &c.

LIteræ ث ح ص ض ط ظ ع غ ق in dictionibus verè Persicis rarò inveniuntur; adeò ut ubi usurpantur, dictiones Arabicæ ferè omnes habendæ sunt, ut monet Lud. de Dieu.

ذ & ز facilè Persis cōfunduntur, ut & ذ & د. In Libris MSS. magnam difficultatem parit tum punctorum Diacriticorum tum vocalium absentia, quum multæ dictiones punctis solùm & vocalibus distinguuntur.

Prima dictionis vocalis, sequente immediate vocali alterâ, vix pronuntiatur, & idem ferè valet quod scheva mobile apud Hebræ. ut گِرِسْتَن cristen *flere*.

In پ & چ sæpe duo ex tribus punctis omittuntur, præcipuè si ي immediatè sequatur, & tunc 5 puncta in tria coalescunt,

ut

ut پير pîr *senex* : aliquando verò separantur.

Aliquando etiam duo illa puncta in unam curvam lineam extenduntur, quod & in ق & reliquis punctatis sæpè accidit: س & ش sæpè in curvam lineam extenduntur, & tria puncta in ش sæpè in lineolam etiam convertuntur.

Magna est discrepantia in pronuntiatione literarum ج ح خ ژ ض ط ع ق inter Europæos & Orientales; ex Tabella tamen vera pronuntiatio aliquatenus intelligi potest.

Literæ ز ژ ذ ظ ض à Persis vulgò efferuntur, ut *z* apud nos : Ideoque in Pentateucho Persico Constantinopoli à Judæis edito, eas omnes per ז Hebræum exprimit Tawasius : at ژ paulò fortius quasi *zh*, vel *tz* pronuntiatur.

گ Ghaf Persicum (nam sine punctis ك Kaf Arabicum dicitur) à Turcis pronuntiatur.

atur ut (ng) vel ut vulgò ي ; à Persis verò ut غ , ut ڭول Gul *rosa*. Ideoque in in dicto Pentat. Persico, sæpiùs per ڭ effertur; quo etiam غ efferri solet.

Ordo literarum idem est Persis & Arabibus, & numerus etiam; exceptis quatuor ڭ ژ چ پ quas Arabes non habent.

Olim Hebræorum ordo observabatur, rejectis ad finem literis asperioris soni, quod ex Epistolis Avicennæ Astrologicis, tum ex ipsius Canone medicinæ Romæ edito, lib. 2, fen. 2. ubi simplicia medicamenta secundum Hebræorum ordinem in Classes suas digeruntur; tum ex Euclidis propositionibus Arabicè editis, & ex tabulis omnibus, tum Persarum tum Arabum, Astronomicis, probat Doctissimus Joh. Gravius in Gram. Pers. p. 9. 10. Probabile autem est ad scripturæ venustatem, & ad sublevandam legendi & scribendi molestiam, ab iis qui pueros instituerunt, vel ab Alcorani scribis, consuetudinem hodiernam introductam fuisse.

SECT.

SECT. III.

De vocalibus aliisque notis.

Vocales habent tres, easdem *scil.* quas Arabes.

Fatha	بَ	*a* vel *e.*
Damma	بُ	*o* vel *u.*
Kesra	بِ	*i*, Sæpè *e* brevissimum.

Tres consonæ quiescentes, *scil.* ا و ي naturam vocalium præcedentium induunt, & in unam longam coalescunt, *scil.* ا cum Fatha, و cum Damma, & ي cum Kesra, ut suprà diximus in Arabicis, quò lectorem remittimus. Hoc tamen addendum quod Fatha cum ا, sequente م vel ن, tanquam *o* obscurum effertur, ut ادَمِيَانْ adamion *Homines*; Idemque valet interdum cùm ا initio dictionis habet hanc notam (~), quæ Medda dicitur, Fatha

Fatha ſubintellecto, ut آسمان oſmon *Cœlum*, quod ex uſu petendum.

Hoc etiam obſervat dictus Gravius, Perſas in ſcribendo, literas iſtas quieſcentes & ه in vocis incremento, vel omittere, vel inter ſe commutare; unde eadem dictio in eodem libro diverſimodè ſcribitur: Et quod inter loquendum addunt Perſæ vocales quaſdam Euphoniæ causâ, quas non rarò in ſcribendo omittunt, ut in Madere man *Mater mea*, quod ſic ſcribitur مادر من Mader man.

Notas etiam quas uſurpant Arabes inter legendum, *ſcil.* Gjeſma Teſdid Hamza & Medda, habent etiam Perſæ, eundemq; ferè uſum obtinent. Elif unionis non agnoſcunt Perſæ, unde Weſlon non habent.

Medda & Gjeſmon frequentioris uſûs ſunt apud Perſas. Medda in principio quarundam dictionum ſuper Elif adſcribitur, illudque producit: licèt enim apud Arabes Medda apponitur tantùm ſupra ا quieſcens ante (ء), idque producit, ut سماء Samâon *Cœlum*; apud Perſas tamen frequenter ponitur ſuper ا in principio dictionis loco vocalis quæ non apponitur, & idem valet quod Camets Hebr. ſive duplex Fatha; ut è contrà quæ ab ا incipiunt & carent Meddâ, efferuntur per patach, ſeu *a* breve.

In

In medio etiã dictionis apponitur, ad indicandum elisionem ا quiescentis, ut اَلّٰه, pro اَلْاَه. Gjesmon eodem modo adhibetur ut apud Arabes, nisi quòd cùm duæ concurrant consonæ vocalibus destitutæ, Gjesma alterutri indifferenter apponitur, ut جَنْكْ gjenc *bellum*, دَسْتْ dest *manus*. Hamza autem aliter se habet quam apud Arabes; hic enim ا mobili non inservit, sed in fine vocum usurpatur, præcipuè earum quæ terminantur in ه, & ferè valet يْ. Reliquæ notæ à Persis plerunque omittuntur.

SECT. IIII.

De Grammaticis, & Lexicis Persicis.

PRæcepta Grammatica Persica primus Edidit Lud. de Dieu. in 4°. Lugd. Bat. 1639. Idem postea plenius præstitit Joh. Gravius; Cujus Elementa Persica prodierunt Londini in 4°. anno 1649. Hisce lectorem, qui penitiorem hujus linguæ cognitionem desiderat, remittimus: primò tamen necesse est, ut præceptis linguæ Arabicæ imbutus sit, qui Persicam addiscere velit. Lexicon Persicum nemo hactenus edidit; promittit tamen Doctissimus Golius in præf. ad Lex Arab.

se brevi Lexicon quod paratum habet editurum: Interim quisque ex libris Persicis, ut Rosario Persico, Pentateucho Persico, aliisque libris Lexicon in proprium usum, per collationem locorum conficiat.

Exercitatio lectionis Persicæ, ex Gen. 1.ver. 1.

cœlum Deus creavit principio In

دَرْ اَوَّلْ آفْرِيدْ خُدَا مَرْ آنْ آسْمَانْ

osomân ân mer Chodâ aphrîd áwal Der

erat terra Et .terram &

وَمَرْ آنْ زِمِينْ * 2. وَآنْ زِمِينْ بُودْ

boud zemîn vòân zemîn ân vomèr

faciem super tenebræ & ,desolata & ,vacua

تِهِي وَوِيرَانْ وَتَارِيكِي اَبَرْ رُوِي

roui aber votarîchi vovirân tihî

super spirabat Dei ventus & ,abyssi

تَهُومْ وَبَادِي خُدَايِي وَزِيدَه سُوَا اَبَرْ

aber schovâ vezîdeh Chodâji vobâdi tehoum

.aqua faciem

رُوِي آنْ آبْ *

âb ân roui

Introductio

INTRODUCTIO AD lectionem LINGUÆ ÆTHIOPICÆ.

SECT. I.

De Æthiopum Characteribus.

Characteres quibus hodiè utuntur Æthiopes, quique ipſis proprii ſunt ex Potkenii Pſalterio, maximè verò ex Wemmeri Inſtitutionibus Grammat. Æthiop. deſcripta Tabula ſequens exhibet.

Scribunt verò Æthiopes non ut reliqui Orientales à dextra ad ſiniſtram, ſed ut nos Europæi, incipiendo à ſiniſtra.

Conſonantes verò & vocales non à ſe invicem ſeparant ut Græci, Latini, reliquíque Europæi; nec punctis vocalibus utuntur ut Hebræi, Syri, Chaldæi, & Arabes, ſed ſimul jungunt, adeo ut conſona cum vocali, una eademque litera eſſe videatur; cùm tamen unaquæque litera ſyllabam conſtituat. Unde etiam conſonantes 26 per vocales quas habent ſeptem multiplicati, figuras faciunt 182; quibus adjungunt viginti alias, extra Alphabetum, ſyllabas certas conſtituentes, & ſic in toto habent

Characteres

Characteres 202 quorum nomina, figuras & poteſtatem ſequens exhibet tabula.

Tabula ſyllabarum.

	A Brev.	U long.	I lon.	A lon.	E lon.	E brev.	O long.
	ha	hu	hi	ha	he	he	ho
Hoi	ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ህ	ሆ
	la	lu	li	la	le	le	lo
Lau	ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ
	ha	hu	hi	ha	he	he	ho
Haut	ሐ	ሑ	ሒ	ሓ	ሔ	ሕ	ሖ
	ma	mu	mi	ma	me	me	mo
Mai	መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ም	ሞ
	ſa	ſu	ſi	ſa	ſe	ſe	ſo
Saut	ሠ	ሡ	ሢ	ሣ	ሤ	ሥ	ሦ
	ra	ru	ri	ra	re	re	ro
Res	ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሬ	ር	ሮ
	ſa	ſu	ſi	ſa	ſe	ſe	ſo
Saat	ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ስ	ሶ
	ka	ku	ki	ka	ke	ke	ko
Kaf	ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቅ	ቆ

	A	U	J	A	E	E	O
	brev.	long.	lon.	lon.	lon.	brev.	lonh.
	ba	bu	bi	ba	be	be	bo
Bet	በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ
	ta	tu	ti	ta	te	te	to
Tau	ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቴ	ት	ቶ
	ha	hu	hi	ha	he	he	ho
Hh arm	ኀ	ኁ	ኂ	ኃ	ኄ	ኅ	ኆ
	na	nu	ni	na	ne	ne	no
Naas	ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ
	a	u	i	a	e	e	o
Alph	አ	ኡ	ኢ	ኣ	ኤ	እ	ኦ
	cha	chu	chi	cha	che	che	cho
Caf	ከ	ኩ	ኪ	ካ	ኬ	ክ	ኮ
	va	vu	vi	va	ve	ve	vo
Waw	ወ	ዉ	ዊ	ዋ	ዌ	ው	ዎ
	a	u	i	a	e	e	o
Ain	ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዕ	ዖ
	za	zu	zi	za	ze	ze	zo
Zai	ዘ	ዙ	ዚ	ዛ	ዜ	ዝ	ዞ

Jaman

	A	U	J	A	E	E	O
	Brev.	long.	lon	lon.	lon	brev.	long.
	ja	ju	ji	j	je	je	jo
Jaman	የ	ዩ	ዪ	ያ	ዬ	ይ	ዮ
	da	du	di	da	de	de	do
Dent	ደ	ዱ	ዲ	ዳ	ዴ	ድ	ዶ
	ga	gu	gi	ga	ge	ge	go
Geml	ገ	ጉ	ጊ	ጋ	ጌ	ግ	ጎ
	ta	tu	ti	ta	te	te	to
Tait	ጠ	ጡ	ጢ	ጣ	ጤ	ጥ	ጦ
	pa	pu	pi	pa	pe	pe	po
Pait	ጰ	ጱ	ጲ	ጳ	ጴ	ጵ	ጶ
	za	zu	zi	za	ze	ze	zo
Zadai	ጸ	ጹ	ጺ	ጻ	ጼ	ጽ	ጾ
	za	zu	zi	za	ze	ze	zo
Zzap	ፀ	ፁ	ፂ	ፃ	ፄ	ፅ	ፆ
	fa	fu	fi	fa	fe	fe	fo
Af	ፈ	ፉ	ፊ	ፋ	ፌ	ፍ	ፎ
	pa	pu	pi	pa	pe	pe	po
Psa	ፐ	ፑ	ፒ	ፓ	ፔ	ፕ	ፖ

Aliæ ſyllabæ extra Alphabetum.

chuo	chuu	chui	chua	che
ኈ	ኍ	ኊ	ኋ	ኌ
kuo	kuu	kui	kua	kue
ቈ	ቍ	ቊ	ቋ	ቌ
guo	guu	gui	gua	gue
ጐ	ጕ	ጒ	ጓ	ጔ
huo	huu	hui	hua	hue
ቘ	ቝ	ቚ	ቛ	ቜ

SECT. II.

De pronunciatione quarundum literarum.

In tabula prima ſeptem ſunt columnæ, quas ſtantias vocant, ſecundum vocalium numerum 1. Gheez. 2. Chaab. 3. Sals. 4. Eráb. 5. Hams 6. Sads. 7. Sab. Dum itaque Alphabetum recitatur, primò literæ, tum ſtantiæ nomen proferunt, ut Hoi Gheez *Ha*, Hoi Chaab *Hu*, &c. Cum verò literæ extra orationem ſcribuntur ſextam ſtantiam ſcribunt.

Apud Æthiopes quatuor literis Caf, Kaf, Geml, & Hharm, diphthongi quos agnoſcunt ſcil. uo, uu, ui, ua, & ue, ſolent appingi, ut in præcedenti tabella.

Dividunt

Dividunt etiam literas in Quinque classes, Gutturales, Linguales, Palatinas, Dentales, et Labiales, ut alii Orientales. Hoi, Haut, & Hharm, aspirationes sunt & pronunciantur ut Heb. ח & Arab. ﺽ Saut & Saat. eundem sonum habent. *scil.* s.

Alph & Aain, per A potius quam per Heb. ע vel Arab. ع proferantur.

Caf. ut K. effertur.

Waw. ut v consonans, vel w.

Zadai, & Zzap. ut z. vel ut Hebr. צ.

Pa & Psa vix in vsu sunt, nisi in lingua vulgari & nominibus peregrinis

Vocales literis affixæ omnes longæ sunt, & cum latinis a. e. i o. u. in sono couveniunt, excepto a. primæ stantiæ quod ut Hebr. -: pronunciatur citissimè, & (e) sextæ classis, quod sono medio quasi inter (e) & (o) raptissimè profertur instar Scheva, cujus regulas inter legendum servare videtur.

Juxta Potkenium sub Gutturalibus, post socium post longam vocalem, & ab initio per (o) breve effertur, at secundam Reatinum, Caninium et alios per (e) breve, ut Scheva.

SECT. III.

De Accentibus.

Nullas accentuum notas habent, sed voca-

les (a) quartæ ſtantiæ ubique ſyllabam producunt, reliquæ primam tantum & penultimam etiamſi per (e) ſextæ claſſis efferuntur.

Omnes dictiones, etiam Monoſyllabas, duobus punctis diſtinguunt, majores verò diſtinctiones per puncta duplicata notantur.

SECT. IV.

De Grammaticis & Lexicis Æthiopicis.

PRimus à quo in Europam illata eſt hæc lingua fuit Potkenius, qui Pſalterio Hebraicè, Græcè & Æthiopicè (vel, ut ipſe mavult, Chaldaicè) edito, ſingularum linguarum Alphabeta & introductiunculas quaſdā legendi ad calcem libri adjecit, grammaticam non dedit.

Poſt eum viginti ſupra centum annos Jac. Wemmerus Lexicon omnium vocabulorum quæ in Pſalmis, Canticis & N. Teſtamento continentur, adjectis etiam inſtitutionibus Grammaticis utiliſſimis, edidit. Scripſit etiam præcepta Grammaticalia Gerhardus in Harmonia linguarum quatuor cum Hebræa, juxta Schickardi methodum, quædam etiam Crineſius, Reatinus &c. quos conſula qui volet, mihi Wemmerus ſolus ſufficere videtur, ſi tamen quis linguæ hujus cum aliis comparationem inſtituere velit (quod magno cum fructu fieri poteſt) utiliter Gerhardi Harmon am legere poteſt. hoc vero ſingularum Linguarum cognitionem al quam adeptus faciat qui enim omnes ſimul addiſcere velit addiſcet nullam.

SECT. V.

Exercitatio lectionis Æthiopicæ ex Psal. 117.

Laudate *Dominum*
ሰብሕዎ፡ለእግዚ አብሔር፡፡
Sabchewo laegziabcher:

omnes gentes & laudate eum
ኵሉክሙ፡አሕዛብ፡ወይሴብሕዎ.
cuulcemu ach-zab waiſeb-chewo

omnes populi Quoniam confirmata eſt
ኵሎሙ፡ሕዝብ፡እስመ፡ጸንዓት
cuulomu chezb eſma zan-at

miſericordia ejus ſuper nos, & veritas
ምሕረቱ፡ላዕሌነ፡ወጽድቁሰ፡
mech-rato la-lena wez-dekuſa

Domini manet in æternum.
ለእግዚአብሔር፡ይሄሉ፡ለዓለም፡
laegdziabcher johelu laalam

Alphabetum Armenum.

Habent Armeni, literas 38 quarum nomina figuræ & poteſtas tam in pronunciando quam in numerando ex ſequenti Tabula conſtant.

 Nomen

Alphabetum Armenum.

	Nomen	*Figu.*	*Poteſtas*		*Nomen*	*Figura*	*Poteſt.*
1	Aïp	ա	A	70	Hò	հ	H
2	Pien	բ	P	80	Zza	ձ	Zz
3	Chiem	գ	Ch	90	Kat	ղ	K
4	Ta	դ	T	100	Ge	ճ	G
5	Jeg	ե	Ie	200	Mien	մ	M
6	Sſa	զ	Sſ	300	I	յ	I
7	E	է	E	400	Nu	ն	N
8	Jet	ը	Ie	500	Scia	շ	Sc
9	Tho	թ	Th	600	Vua	ո	V
10	Sgie	ժ	Sg	700	Ccia	չ	Ce
20	Ini	ի	I	800	Be	պ	B
30	Liun	լ	L	900	Gge	ջ	Gg
40	Hhe	խ	Hh	1000	Rra	ռ	Rr
50	Za	ծ	Z	2000	Se	ս	S
60	Ghien	կ	Gh	3000	Vieu	վ	V
				4000	Diun	տ	D
				5000	Ere	ր	R

Alphabe-

Alphabetum Armenum.

	Nomen	*Figura*	*Poteſtas*
6000	Zzo	ջ	Zz
7000	Hiun	ւ	V
8000	Ppiur	փ	Pp
9000	Che	ք	Ch
	Ieu	և	Eu
10000	Fe	ֆ	F

Literæ quæ figuræ habent affinitatem.

ա, a տ, d ծ, ſg ձ, z

գ, ch դ, t ի, i խ, hh

է, e ե, e լ, l չ, ſc ճ, cc

զ, ſſ ղ, k ջ, Zz ն, n

պ, ie ր, r ռ, rr ս, ſ ո, u

Vocales ſunt quatuor ա, ե, ի, ո, quæ Latinorum A, E, I, U, reſpondent, vocalem (O) non habent.

Semivocales ſunt 5. է, պ, յ ղ, ւ, & ſequuntur vocales, reliquæ ſunt conſonantes.

Dipthongi

Dipthongi sunt septem;

այ, աւ, եւ, իւ, ոյ, ուկ, ու.

Grammaticam Armenam nemo (uno excepto Calano) hactenus composuit. Extant verò Lexicon Armeno-Latinum, in quarto, & Institutiones Religionis itidem in quarto in Lingua Armena cum Latina translatione, in usum Armenorum, & aliorum jussu Cardinalis Ducis Richlieu Parisiis impressæ, quæ magno adjumento esse possunt iis qui linguæ hujus cognitionem desiderant.

SECT. I.

Alphabetum Coptum, seu Ægyptiacum

LIteras habent 32. quarum Nomina, figuras, & potestatem ex sequenti Tabella perspicere licet.

Alphabetum Coptum, seu Ægyptiacum.

Nomen	Figura		Poteſtas
Alpha	Ⲁ	ⲁ	A
Vida	Ⲃ	ⲃ	V
Gamma	Ⲅ	ⲅ	G
Dalda	Ⲇ	ⲇ	D
Ei	Ⲉ	ⲉ ε	E
So	Ⲋ	ⲋ	S
Zida	Ⲍ	ⲍ	Z
Hida	Ⲏ	ⲏ	I
Thita	Ⲑ	ⲑ	Th
Iauda	Ⲓ	ⲓ	I
Kabba	Ⲕ	ⲕ	K

Alphabetum Coptum, seu Ægyptiacum.

Nomen	Figura		Poteſtas
Lauda	Ⲗ	ⲗ	L
Mi	Ⲙ	ⲙ	M
Ni	Ⲛ	ⲛ	N
Exi	Ⲝ	ⲝ	X
O	Ⲟ	ⲟ	O
Bi	Ⲡ	ⲡ	P
Ro	Ⲣ	ⲣ	R
Sima	Ⲥ	ⲥ	S
Dau	Ⲧ	ⲧ ⲧ	T
H	Ⲏ	ⲏ	E
Phi	Ⲫ	ⲫ	F

Alphabetum Coptum, ſeu Ægyptiacum.

Nomen	Figura	Poteſtas
Chi	Ⲭ ⲭ	Ch
O	Ⲱ ⲱ	O
Scei	Ϣ ϣ	Sc
Fei	Ϥ ϥ	F
Chei	Ϧ ϧ	Ch
Hori	Ϩ ϩ	H
Giangia	Ϫ ϫ	Gi
Scima	Ϭ ϭ	Sc
Dei	Ϯ ϯ	Di
Ebſi	Ⲯ ⲯ	Ps

Numerant Copti per literas ut reliqui Orientales, & hos numeros ut & literarum ferè omnium nomina & figuras à Græcis Ptolomæorum tempore mutuati sunt, addunt virgulam supra literam ut Arabes, in millenariis verò infra, habent & alias numerorum notas sibi proprias.

SECT. II.

De Pronunciatione literarum quarundam.

Vida, seu v consona, effertur ut b.

Hida, similis est Græcæ literæ (η) & sonat ut I declinans ad E, at cum habet accentum sonat ut I clarum.

Ni in fine dictionis formam mutat, & extenditur infra lineam, ut Hebraicum nun in fine ן.

Thida ut θ effertur.

Bi, ut P.

Dau, ut D:

He, aliquando ut I, & (y) & post Alpha ut (v) vocalis.

Phi, aliquando P. declinans ad B.

Chi, absque aspiratione ut χ Græcum à Gallis.

Ebsi, ut ψ.

Scei, ut Sc. ut ש Hebræum & ش Arabicum.

Chei,

Chei, ut ח Hebræum & ح Arabum.

Hori, H. ut Heb. ה & Arab. ه

Giangia. ut I. Jota Hiſpanica.

Scima. pronunciatur ut Scei.

Dei idem cum Hebræorum ת, ſimile eſt Tau Samaritanorum ſeu antiquæ literæ Tau Hebrææ, à quibus Ægyptii & ab iis Æthiopes mutuarunt.

Diſtinguunt etiam literas ut reliqui Orientales in Gutturis, Linguæ, Palati, Dentium & Labiorum.

Dictionum genera diſtinguuntur apud Coptos non ex terminatione, ut apud Heb. Græcos, Latinos, nec per articulos, ſed ex præfixis quibuſdum literis ſeu ſignis, ut ipſi vocant, quæ ipſis ſunt inſtar articulorum.

In Lexicis verò, ut in Kircheri Theſauro Copto-Arabico-Latino, ordinantur dictiones ſingulæ à fine, ut enim nos dictiones in lexicis inveſtigamus à literis cujuſque vocis primis, ſic Copti ab ultimis, quem modum etiam ſervavit Kamus in Celebri illo Arabico Lexico. quod in ſuum nuper tranſtulit Golius.

Plura qui volet legat dicti Kircheri Prodromum Coptum ùna cum ejuſdem Grammatica Coptica ad finem Prodromi annexa, ejuſdem etiam Linguam Ægyptiacam reſtitutam. In qua,

1. In-

1. Inſtitutiones Grammaticæ Coptæ, Elſumenadi, & Aben Kateb Keiſar.

2. Theſaurus ille ſupra dictus, ſeu Nomenclator Ægyptiaco-Arabico-Latinus, quem ſcalam magnam vocant.

3. Prodromi & Lexici ſupplementum, in quibus multæ de Lingua hac antiquiſſima ſcitu digna inveniuntur.

P. 53. lin. 28. *addantur hæc verba*, Scripſit etiam Dilherus Grammaticam Syriacam in duodecimo, non indignam quam conſulant ſtudioſi; unà cum Eclogis quibuſdam, ſive Exercitationibus in illam linguam.

FINIS.

INDEX EORUM QUÆ IN INTRODUCTIONE.

Surat,

FINIS.

Philip Griffin